

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШІНСЬКОГО»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРАЧОВА АЛІНА ВАДИМІВНА

УДК 811.1/.2'367.624(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕМПОРАЛЬНІ ПРИСЛІВНИКИ В РІЗНОСИСТЕМНИХ МОВАХ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ (НА М-ЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ,
ІТАЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

10.02.15 – загальне мовознавство

Філологічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело
_____ А. В. Грачова

Науковий керівник: Вінтонів Михайло Олексійович, доктор філологічних
наук, професор

Маріуполь – 2019

АНОТАЦІЯ

Грачова А. В. Темпоральні прислівники в різносистемних мовах: структура, семантика, функції (на м-лі англійської, італійської, української мов). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 «Загальне мовознавство». – Маріупольський державний університет Міністерства освіти і науки України, Маріуполь, 2019; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

Представлена дисертація являє собою комплексне ґрунтовне дослідження формальних, змістових і рольових характеристик темпоральних прислівників таких різносистемних лінгвістичних цілісностей, як українська, італійська та англійська. У праці здійснено глибинний аналіз загальнограматичної і функційно-семантичної значущості адвербативних часових індикаторів окреслених мов, уточнено тематичний поняттєво-термінологійний апарат, з'ясовано сучасний стан наукового охоплення прислівникової проблематики вітчизняними та іноземними фахівцями. Запропоновано два варіанти систематизації аналізованих лексичних часових маркерів у межах двох неспіввіднесених лінгвістично спеціалізованих класифікаційних сукупностей.

Здійснено ретроспективне дослідження ключових мовознавчих тенденцій, пов'язаних із лексико-граматичною категоризацією слів. Конкретизовано сутність поняття «частина мови», інтерпретоване як універсальний фундаментальний лінгвістичний об'єкт і регламентована чітким набором морфологічних, синтаксичних і семантичних критеріїв словесна інтеграція. Аргументовано необхідність активного оперування гетерогенним механізмом лексемного розподілу, завдяки якому уможливлене всебічне вивчення диференційних ознак лексичного арсеналу конкретної мови з таких кваліфікативних позицій, як змістова, структурна, функційна, синтаксична та етимологічна. З'ясовано, що неідентичність частиномовного

категоризаційного процесу, реалізованого на українській, італійській та англійській лінгвістичних базах, зумовлена різносистемністю, а саме: відмінністю граматичної організації та групової приналежності зазначених мов. Установлено, що статусом універсальних лексико-граматичних класів наділені іменник, дієслово, прикметник, прислівник, займенник, прийменник, сполучник і вигук. Схарактеризовано дві ключові стратегії систематизації груп слів за формально-значеннєвим і функційно-семантичним критеріями, результатом застосування яких є виділення опозиції «змінюваних» / «незмінюваних», а також «повнозначних» / «неповнозначних» («службових») лексемних одиниць.

Визначено, що фундаментальними ознаками універсальної прислівникової лексико-граматичної цілісності є складова, рольова, структурна, значеннєва і синтаксична гетерогенність, формальна незмінюваність, а також модифікаційне функційне налаштування. Об'єктивному науковому оцінюванню піддано механізм перетворення прикметникових лінгвістичних елементів на адвербативні за рахунок оперування типовими для української, італійської та англійської мов прислівниковими морфемами. З'ясовано, що адвербатив є носієм комбінованого семантичного навантаження, інформативним деталізатором сусіднього фразового компонента, а також реалізатором синтаксичної обставинної функції. Зауважено, що класичним принципом членування аналізованої частиномовної єдності на різносистемному лінгвістичному ґрунті є семантичний класифікаційний механізм, звернення до якого уможливорює виокремлення таких універсальних прислівникових різновидів, як способовий, локативний, темпоральний і числовий.

Здійснено різноаспектний глибинний аналіз такого абстрактного міждисциплінарного і поліфункціонального утворення, як час. Схарактеризовано форми корелятивності часу із темпоральністю у лінгвістичному ракурсі фігурування цих універсалій. З'ясовано, що некоректність ототожнення згаданих взаємозумовлених понять обґрунтована

різним рівнем їх узагальненості і сферової спеціалізації. Витлумачено термін «функційно-семантичне поле» (ФСП), інтерпретоване як сукупність об'єднаних за значеннєвими і рольовими показниками формальних конкретизаторів (план вираження), спрямованих на актуалізацію усіх різновидів основоположної семантичної категорії (план змісту). Констатовано, що базовими критеріями кваліфікації ФСП, організованого за принципом ядерно-периферійного переходу, є кількість і якість центральної позиції зазначеного «континуального сферичного утворення».

Визначено, що темпоральність є лінгвістичною варіацією часу, «векторним» актуалізаційним семантичним поняттям орієнтаційного типу, налаштованим на відтворення специфіки усвідомлення часових показників, а також моноцентричним функційно-семантичним полем, утвореним на окресленій змістовій першооснові. Схарактеризовано ключові композиційні і рольові ознаки темпоральності, аргументовано її дейктичний статус. З'ясовано, що на противагу ядерним фігурантам темпорального функційно-семантичного поля розташований на периферії прислівник наділений потенцією до деталізації загального часового плану. Зауважено, що адвербативний хрононім є одним із найбільш спеціалізованих лексичних часових індикаторів та активним репрезентантом вказівної опції найвищого ступеню.

На українськомовній, італійськомовній та англійськомовній лінгвістичних базах втілено два механізми членування єдності прислівникових часових маркерів за точкою відліку і рівнем дейктичності. Необхідність організації класифікаційного процесу за згаданими принципами аргументовано вказівною природою темпорального семантичного поняття. У контексті розроблення стратегії систематизації темпоральних адвербативів трьох мов кваліфіковано дійсний момент, момент мовлення, момент у тексті та установлений момент як стрижневі пункти часової координації; всебічно висвітлено опозицію інклюзивності та ексклюзивності, конкретизованості і неконкретизованості, контактності і дистантності, номінативної і дейктичної

змістової лексемної сутності, а також суб'єктивності та об'єктивності часової орієнтації. У ході прислівникового розподілу увагу зацентовано на формальних, семантичних і рольових властивостях класифікаційних конститuentів, характер фігурування яких в українській, італійській та англійській публіцистиці проілюстровано прикладами з лінгвістично спеціалізованих національних друкованих та електронних публіцистичних джерел суспільно-політичного тематичного спрямування. Констатовано, що дві запропоновані системи адвербативного хрононімного членування, націлені на різноракурсне дослідження темпоральних прислівників трьох мов, позначені різною композиційною організацією і квантитативною значущістю. Отримано і статистично оформлено інформацію щодо відмінних і спільних ознак функційної реалізації адвербативних часових деталізаторів в українському, італійському та англійському лінгвістичних просторах.

Здійснені в дисертації узагальнення щодо місця прислівникового лексико-граматичного розряду в різносистемних частиномовних комплексах матимуть застосування в таких фундаментальних лінгвістичних вченнях, як морфологія, семантика і синтаксис. Репрезентовані в науковій праці категоризаційний та класифікаційний підходи можуть бути використані в написанні підручників та граматик української, італійської та англійської мов і в типологічному мовознавстві.

Ключові слова: темпоральний прислівник (адвербатив), час, темпоральність, різносистемність, функційно-семантичне поле, дейксис, дійсний момент, установлений момент, часовий дейктик.

ABSTRACT

Grachova A. V. Temporal adverbs in the languages with different systems: structure, semantics, functions (on material of English, Italian and Ukrainian languages). – Qualification research paper. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – Mariupol State University, Ministry of Education and

Science of Ukraine, Mariupol, 2019; The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2019.

The presented thesis is a comprehensive thorough study of the formal, notional and role characteristics of temporal adverbs of such linguistic integrities with different systems as Ukrainian, Italian and English. In the work there has been made a deep analysis of the general grammatical, functional and semantic concernment of the appointed languages' adverbial time indicators; there has been specified the thematic concept termbase; there has been clarified the modern state of scientific coverage of adverbial issues by the native and foreign specialists. There have been proposed two variants of systematization of the analyzed lexical time markers in the framework of two non-correlated linguistically specialized classification entities.

A retrospective study of key linguistic tendencies related to lexical-grammatical word-categorization has been carried out. There has been concretized the meaning of the notion “part of speech”, interpreted as a universal fundamental linguistic object and a wordy integration, regulated by a clear set of morphological, syntactic and semantic criteria. There has been proved the necessity to operate actively with the heterogeneous mechanism of lexemic distribution, which enables a comprehensive study of the differential features of the specific language's lexical arsenal from such qualifying positions as notional, structural, functional, syntactic and etymological one. It has been found out that the non-identity of the part-of-speech categorization process realized on the Ukrainian, Italian and English linguistic bases is caused by different systemacy, namely: by the differences in the grammatical organization and the group membership of the indicated languages. It has been determined that noun, verb, adjective, adverb, pronoun, preposition, conjunction and exclamation have the status of universal lexical-grammatical classes. There have been characterized the two key strategies of the word groups' systematization in accordance with the formally-notional and functional-semantic

criteria, the result of the use of which is the allocation of the opposition of “variable” / “unvariable”, as well as “content” / “function” lexeme units.

It has been determined that the fundamental features of the universal adverbial lexical-grammatical integrity are compositional, role, structural, semantic and syntactic heterogeneity, formal immutability, as well as modifying functional inclination. The mechanism of transformation of adjective linguistic elements into adverbial ones by means of the use of typical for Ukrainian, Italian and English languages adverbial morphemes has been subjected to the objective scientific assessment. It has been found out that adverb is a carrier of a combined semantic load, it is also a means of informative detailization of the adjacent phrase component, as well as of realization of the syntactic function of adverbial modifier. It has been remarked that the classical principle of the division of the analyzed part-of-speech unity on linguistic grounds with different systems is a semantic classification mechanism, handling of which makes it possible to distinguish such universal adverbial varieties as ones denoting manner, place, time and number.

A multidimensional deep analysis of such an abstract interdisciplinary and polyfunctional creation as time has been carried out. There have been described the forms of correlation of time with temporality in the linguistic perspective of these universals’ figuring. It has been found out that the incorrectness of the identification of the mentioned interconnected concepts is justified by different levels of their generalization and sphere specialization. There has been interpreted the term “functional-semantic field” (FSF) as an aggregate of formal concretizers, united by notional and role parameters (plan of expression) and aimed at actualizing all varieties of the fundamental semantic category (content plan). It has been stated that the basic criteria of qualification of the FSF, organized on the principle of nuclear-peripheral transition, are the quantity and quality of the central position of the designated “continual spherical creation”.

It has been determined that temporality is a linguistic variation of time, a “vectorial” actualizing semantic notion of orientation type, adapted to reproduce the specificity of awareness of time parameters, and it’s also a monocentric

functional-semantic field, formed on a defined content basis. There have been characterized the key composite and role features of temporality, its deictic status has been proved. It has been found out that in contrast to the nuclear figurants of the temporal functional-semantic field, the adverb, located on the periphery, is endowed with potency to define more exactly the general time plan. It has been remarked that the temporal adverb is one of the most specialized lexical time indicators and an active representative of the indicatory option of the highest degree.

On the Ukrainian, Italian and English linguistic bases there have been implemented two mechanisms of dividing the unity of adverbial time markers by the reference point and by the level of deictic potency. The necessity to organize the classification process according to the mentioned principles has been proved by the indicatory nature of the temporal semantic concept. In the context of working out a strategy of the systematization of temporal adverbs of the three languages, the actual moment, the moment of speaking, the moment in the text and the established moment as the central points of the time coordination have been qualified; there has been comprehensively highlighted the opposition of inclusivity and exclusivity, of concreteness and non-concreteness, of contactness and distantness, of nominative and deictic notional lexemic nature and of the subjectivity and objectivity of the time orientation. In the course of the adverbial distribution attention has been focused on the formal, semantic and role properties of the classification constituents, which form of figuring in Ukrainian, Italian and English journalism has been illustrated by examples from linguistically specialized national printed and electronic journalistic sources of social and political thematic direction. It has been stated that the two proposed systems of the temporal adverbial division, aimed at a multifarious research of the temporal adverbs of the three languages, are marked by different compositional organization and quantitative concernment. There has been got and statistically arranged information about the distinctive and common features of the functional realization of adverbial time detalizers in the Ukrainian, Italian and English linguistic spaces.

The conclusions made in the dissertation concerning the place of the adverbial lexical-grammatical category in the part-of-speech complexes with different systems will be used in such fundamental linguistic teachings as morphology, semantics and syntax. The categorization and classification approaches presented in the scientific work can be used in the writing of textbooks and grammars of Ukrainian, Italian and English languages, and in typological linguistics.

Key words: temporal adverb, time, temporality, different systems, functional-semantic field, dexis, actual moment, established moment, time deictic.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Грачова А. В. Статус прислівника в системі частин мови: основні підходи до аналізу (на матеріалі української та італійської мов). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки.* 2015. № 1 – 2. С. 63 – 72.
2. Грачова А. В. Адвербатив в українській і англійській мовах: класифікаційні параметри, специфіка становлення. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки.* 2016. Вип. XI. С. 33 – 40.
3. Грачова А. В. Становлення частиномовної системи української, англійської та італійської мов. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2017. Вип. 3. С. 13 – 17.
4. Грачова А. В. Типологічні виміри класифікаційних ознак прислівника в різносистемних мовах (на матеріалі української, англійської та італійської мов). *Studia Philologica. Філологічні студії : Збірник наукових праць.* 2017. Вип. 9. С. 41 – 46.
5. Грачова А. В. Корелятивність взаємозумовлених понять «час» і «темпоральність» у лінгвістичному аспекті їх функціонування. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис» : Збірник наукових праць.* 2018. № 3. С. 68 – 71.
6. Грачова А. В. Прислівник як обов'язковий компонент функційно-семантичного поля темпоральності. *Studia Philologica. Філологічні студії : Збірник наукових праць.* 2018. Вип. 10. С. 59 – 65.

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Грачова А. В. Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських публіцистичних текстів). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (51), Issue: 176 / Editor-in-Chief: Dr. Xénia Vámos. Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2018. С. 35 – 38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Грачова А. В. Еволюція наукової рецепції прислівника в італійській мові. *Матеріали Всеукр. наук. конф. «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах»* (15 груд. 2016 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. С. 21 – 23.
9. Грачова А. В. Методологічна стратегія вивчення семантичного розподілу італійських прислівників у вищій школі. *International research and practice conference «Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine»*: Conference Proceedings. Lublin : Lublin Science and Technology Park S.A., 2017. С. 94 – 98.
10. Грачова А. В. Історія граматичного аналізу адвербативної природи (на матеріалі італійської і англійської мов). *Актуальні проблеми науки та освіти*: зб. матеріалів ХІХ підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 316 – 317.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

11. Грачова А. В. Семантичні різновиди прислівника в італійській мові та методологія їх аналізу у вищій школі. *Методичні студії. Збірник науково-методичних праць*. 2016. Вип. 5. С. 79 – 89.
12. Грачова А. В. Наукова позиція Л. Серіанні щодо інтерпретації прислівника в системі частин мови. *Сучасний вимір філологічних наук*:

- Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: м. Львів, 21 – 22 липня 2017 р.
Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2017. С. 103 – 106.
13. Грачова А. В. Італійська частиномовна система в інтерпретації
Дж. Салві. *Актуальні проблеми науки та освіти*: зб. матеріалів XX підс.
наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2018. С. 315 –
317.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ...	23
1.1. Прислівник у системі частин мови	23
1.2. Типологічні ознаки адвербатива в англійській, італійській та українській мовах.....	44
1.3. Методологічна база вивчення прислівникових хрононімів у різносистемних мовах.....	71
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ТЕМПОРАЛЬНОГО ПРИСЛІВНИКА	81
2.1. Взаємозумовленість понять «час» і «темпоральність»	81
2.2. Функційно-семантичне поле темпоральності і місце прислівника в ньому	88
2.3. Дейктичність адвербативних часових конкретизаторів.....	111
Висновки до розділу 2	121
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	125
3.1. Диференціація адвербативних часових деталізаторів за точкою відліку	129
3.1.1. Темпоральні прислівники, які характеризують подію відносно дійсного моменту	129
3.1.2. Темпоральні прислівники, які характеризують подію відносно установленого моменту.....	172
3.2. Диференціація адвербативних часових деталізаторів за рівнем дейктичності	184
3.2.1. Власне дейктики.....	187

	14
3.2.2. Напівдейктики.....	194
Висновки до розділу 3.....	199
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	230
ДОДАТКИ.....	231
ДОДАТОК А.....	231
ДОДАТОК Б.....	237
ДОДАТОК В.....	240

ВСТУП

Яскравим виявленням модифікаційного налаштування сучасного лінгвістичного вчення є розповсюджена у філологічному колі тенденція до різнопозиційного наукового розгляду об'єктів вивчення як у традиційному формальному, так і в інноваційному функційному граматичному ракурсі. Це передбачає акцентуацію на рольовій специфіці мовного комплексу, усі складові одиниці якого становлять цілісний арсенал спеціалізованих засобів вираження думки комуніканта. Процес дослідження лінгвістичного матеріалу за умови відповідної концептуальної організації не обмежений семасіологічною технікою експлікації мовних явищ, а позначений активним залученням до аналізу двох опозитивних кваліфікативних принципів: від формальної реалізації до змістового втілення і «від функцій до засобів їх реалізації» [104, с. 6].

Інтеграційна спрямованість сучасного суспільства є чинником розширення лінгвістичних кордонів вивчення певних мовних компонентів. Так до епіцентру наукових пошуків багатьох вітчизняних та іноземних дослідників-словесників потрапила проблема національної спеціалізації та універсалізації структурних, семантичних та рольових аспектів функціонування елементів мовних сукупностей. Особливе місце в межах окресленої проблематики посідає питання визначення ключових властивостей невід'ємних фігурантів мовних комплексів, різних за своєю системною організацією і, зокрема, лінгвістичних цілісностей, віднесених до різних мовних груп (В. М. Бишкіна [18]; Ю. П. Ісакова [71]; К. Ласнзінглер [147]; М. Ю. Ліхошерстова [82]; М. К. Мацца [180]; М. Нухіу [185]). Слід зазначити, що репрезентована дисертація виконана саме у такому руслі «різноракурсного» лінгвістичного зіставлення та узагальнення, адже вона присвячена глибинній характеристиці конкретного елемента таких різносистемних мов, як германська англійська, романська італійська і слов'янська українська.

Обов'язковим структурним компонентом частиномовних систем згаданих лінгвістичних сукупностей є прислівник, довготривале перебування якого на периферії наукової зацікавленості вітчизняних та іноземних мовознавців яскраво проілюстровано фактом наділення ними адвербатива другорядним статусом, чим було зумовлене тенденційне відведення для кваліфікації цієї лексемної групи незначного простору в авторських граматичних студіях (ця відмінність висвітлена на сторінках тематичної розвідки Ф. І. Панкова [95, с. 12]). Втім, незважаючи на активно постульовану вченими рольову протиставленість прислівника таким стрижневим класам слів, як іменник або дієслово, адвербатив як функційно, семантично і композиційно гетерогенна лексемна єдність з античних часів був підданий лексико-граматичній категоризації і наразі становить предмет чисельних різноаспектних досліджень. Традиційно прислівниковій проблематиці присвячені наукові розвідки, сфокусовані на загальній характеристиці граматичного і, зокрема, частиномовного устрою певної мови: у цьому контексті доцільно наголосити на беззаперечній значущості лінгвістичних розробок І. К. Білодіда [117], В. В. Виноградова [23], І. Р. Вихованця [27], Е. Волкер і С. Елсворс [219], В. О. Горпинича [33], А. П. Грищенка [116], М. Дардано і П. Тріфоне [153], О. Єсперсена [63], М. А. Жовтобрюха і Б. М. Кулика [65], А. П. Загнітка [66], Дж. Кідетті [146], Г. О. Козачук [74], Д. Крістала [151], Дж. О. Курме [152], М. В. Леонової [81], Б. Мільйоріні [181], А. Мініші [182], Дж. К. Несфілда [184], І. Петканова [189], М. Я. Плющ [36], О. О. Потебні [103], Дж. Равера Аїра, Р. Мауріцци і Ф. Піацци [196], Л. Ренці, Дж. Салві і А. Кардіналетті [197], Г. Світа [208], Л. Серіанні і А. Кастелвеккі [205], А. Сів'єрі [206], Р. Хаддлестона [169], Н. Ю. Шведової [108] та ін. Прислівник як центральний об'єкт наукових пошуків фігурує у спеціалізованих студіях А. Астезіано [137], П. І. Білоусенка [10], М. В. Вербового [21], А. В. Висоцького [24], А. Ю. Габай [29], Г. І. Гримашевич [51; 52; 53], Є. М. Гулідової [55],

В. А. Пальцевої [93], Ф. І. Панкова [95], П. Рамат і Д. Рікка [194], Дж. Рауха [195], Д. Рікка [198] та ін.

Поза всякими сумнівами, аргументованій кваліфікації такого своєрідного лінгвістичного утворення, як «темпоральний адвербатив» має передувати акцентуація на специфіці феномену темпоральності (І. Р. Вихованець [25], О. П. Зубець [67], Ю. П. Ісакова [71], М. О. Потаєнко [102], С. А. Романюк [105], [106]). Нерозривно пов'язане із функційним напрямом у граматичному вченні, це питання набуло свого різнорідного авторського висвітлення у ракурсі функційно-семантичного польового моделювання (О. І. Бондар [13], О. В. Бондарко [104], [121], [122], М. В. Всеволодова [28], О. В. Гулига, Є. І. Шендельс [57], І. О. Талаш [119], О. В. Тарасова [120], І. В. Туркіна [123]) і визначення співвіднесеності темпоральності із часом і дейксисом (В. М. Барчук [7]; [8], А. В. Грачова [41], Т. І. Дешерієва [60], О. Л. Єрзінкян [62], Є. В. Ключева [72];), а також з позиції лексичної (і, зокрема, прислівникової) темпоральної актуалізації у різносистемних мовах (Н. С. Гошилик [34], Ф. І. Панков [95]; [94], М. А. Подтьолкова [99]). Втім, незважаючи на чисельність і ґрунтовність згаданих мовознавчих студій, об'єднаних хрононімною (адвербативною) тематикою, варто наголосити на фактичній відсутності у сучасному науковому арсеналі комплексних лінгвістичних досліджень, присвячених виявленню структурних, семантичних і функційних властивостей темпорального прислівника таких різносистемних мов, як англійська, італійська та українська. Саме необхідністю здійснення відповідного «лінгвістично-сфокусованого» цілісного аналізу англійського, італійського та українського темпорального адвербатива як у традиційному, так і у функційному граматичному аспекті зумовлена **актуальність** представленої дисертаційної праці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах комплексної теми наукових досліджень кафедри української філології Маріупольського державного університету

«Актуальні проблеми української філології» (номер державної реєстрації 0114U00302). Автором досліджено ключові властивості прислівникових часових вказівників. Тему праці затверджено вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 8 від 24.02.2016 р.) і погоджено на засіданні бюро Наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» НАН України (Витяг з протоколу № 4 від 10.12.2015 р.).

Метою роботи є комплексний аналіз структурних, семантичних і функційних виявів темпорального прислівника як невід'ємного складника різносистемних англійської, італійської та української мов.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) вивчити сучасний стан теоретичних напрацювань з окресленої лінгвістичної проблеми, уточнити й уніфікувати поняттєво-термінологійний апарат з аналізованої проблематики;
- 2) схарактеризувати механізми систематизації адвербативних одиниць у межах відповідної лексемної групи в трьох мовах, а також конкретизувати універсальні прислівникові розряди;
- 3) сформулювати ключові підходи до потрактування поняття «адвербатив» у досліджуваних мовах;
- 4) описати форму співвіднесеності часу із темпоральністю;
- 5) з'ясувати особливості функційно-семантичного темпорального поля, а також визначити рольову своєрідність його прислівникового конститuenta;
- 6) проаналізувати дейктичну сутність адвербативних часових індикаторів;
- 7) установити закономірності розподілу англійських, італійських та українських темпоральних прислівників за точкою відліку й рівнем дейктичності.

Об'єктом дослідження є адвербативні часові конкретизатори англійської, італійської та української мов.

Предмет аналізу становлять формальні, змістові й рольові властивості прислівникових хрононімів англійської, італійської та української мов.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети та вирішення окреслених завдань використано такі загальнонаукові і спеціальні дослідницькі прийоми: зокрема, *спостереження*, завдяки якому уможливлено найповніше цілеспрямоване сприйняття інформації як на теоретичній, так і на експериментальній стадії роботи; *індуктивно-дедуктивний* методологічний підхід, необхідний на класифікаційному етапі аналізу англійських, італійських та українських темпоральних адвербативів; *аналіз і синтез*, що стали запорукою адекватного прислівникового розподілу; *таксономічний* методологічний механізм, втіленням якого є схематичні зображення авторської систематизації адвербативних часових маркерів; *метод моделювання*, застосований із метою символічної ілюстрації Прислівникового Вказівного Поля Часу; *функційний метод*, завдяки якому надано оцінку рольовій специфіці фігурування адвербативного хрононіма як компонента функційно-семантичного поля темпоральності і Прислівникового Вказівного Поля Часу; *типологічний метод* – для акцентуації на компаративному аспекті наукового висвітлення питання; *описовий метод*, що дав змогу ґрунтовно дослідити темпоральні адвербативи трьох мов за формальним, значеннєвим і функційним параметрами.

Теоретичне підґрунтя роботи становлять ключові положення лінгвістичної концепції О. В. Бондарка щодо функційно-семантичного польового структурування і фундаментальних ознак ФСП темпоральності [121; 122], Ф. І. Панкова щодо стратегії диференціації пунктів часової координації і класифікації темпоральних прислівників за точкою відліку [94; 95] і О. Л. Єрзінкян [62] щодо принципів категоризації адвербативних часових деталізаторів за рівнем дейктичності.

Матеріалом для вивчення слугував корпус текстів, що складає 300000 слововживань (100000 із кожної мови), вилучених з англійських, італійських та українських друкованих та електронних джерел публіцистичного стилю.

До складу останніх віднесена однакова кількість (по шість із кожної мови) національних газет, журналів та інтернет-видань («Кореспондент», «Сьогодні», «Дзеркало тижня», «Український тиждень», «Гордон», «Газета по-українськи»; «La Repubblica», «Il Sole 24 Ore», «Il Giornale», «La Stampa», «Il Messaggero», «Corriere della sera», «Financial Times», «The Sun», «The Telegraph», «The Guardian», «The Independent» і «Daily Mirror») за період із 01.01.2000 р. до сьогодні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше здійснено комплексний аналіз темпоральних прислівників англійської, італійської та української мов із традиційної і функційної граматичних позицій; на матеріалі трьох різносистемних мов реалізовано два механізми адвербативного розподілу за точкою відліку й рівнем дейктичності; визначено специфіку формальної організації, змістового наповнення і рольового навантаження англійських, італійських та українських темпоральних прислівників; встановлено характер корелятивності темпоральності із часом і дейксисом.

Теоретичне значення роботи вбачаємо в тому, що зроблені в ній висновки щодо визначальних ознак адвербативної лексемної сукупності та її місця в англійському, італійському та українському частиномовних комплексах поглиблюють такі розділи мовознавства, як морфологія, семасіологія й синтаксис. Випрацьовані в дисертації засади категоризації і класифікації темпоральних прислівників аналізованих мов сприятимуть розвиткові компаративістики та становитимуть теоретико-методологічне підґрунтя студій із функційної граматики.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що отримані результати й узагальнення можуть бути використані в практиці аналізу публіцистичного тексту, у викладанні курсів «Сучасна англійська мова», «Сучасна італійська мова», «Сучасна українська мова», «Загальне мовознавство», «Функційна граматики», «Порівняльне і типологічне мовознавство», «Порівняльна типологія української, англійської та

італійської мов», спецкурсів «Частини мови у функційно-семантичному вияві», «Прислівник як лексико-граматична категорія в процесі викладання української мови в закладах вищої освіти», «Темпоральні адвербативи різносистемних мов у практиці викладання морфології (для студентів філологічних спеціальностей)» та написанні навчальних посібників і підручників для закладів середньої і вищої освіти (зокрема, філологічного профілю), а також для укладання словників. Фактологічний складник і теоретичні висновки матимуть застосування в лінгводидактиці та науково-пошуковій роботі студентів, аспірантів і спеціалістів-словесників.

Апробацію основних положень і результатів дослідження здійснено на десяти наукових конференціях, у тому числі шести *міжнародних*: Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди 15-річчя заснування кафедри українознавства «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (Львів, 2016 р.), VI Міжнародній науковій конференції молодих учених «Мова і соціум: етнокультурний аспект» (Бердянськ, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних наук: досвід науковців та освітян Польщі і України» (Люблін, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Інтернаціоналізація як фактор конкурентоспроможності сучасного університету» (Маріуполь, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір філологічних наук» (Львів, 2017 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи» (Маріуполь, 2018 р.); двох *всеукраїнських*: Всеукраїнській науковій конференції «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах» (Вінниця, 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір: здобутки і перспективи» (Київ, 2017 р.), а також на XIX і XX підсумкових науково-практичних конференціях викладачів Маріупольського державного університету (Маріуполь, 2017 р. і 2018 р.); на

Всеукраїнському науковому семінарі «Лексико-граматичні інновації в слов'янських та неслов'янських мовах: типологія, функції» (Маріуполь, 2016 р.), Міжнародному науковому семінарі «Лексико-граматичні інновації в слов'янських та неслов'янських мовах: типологія, функції» (Маріуполь, 2017 р.), засіданні круглого столу «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» (Маріуполь, 2016 р.), на дев'ятому і десятому аспірантських семінарах у дистанційному режимі, організованих кафедрою української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету імені Василя Стуса (2016 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати роботи викладено в тринадцяти одноосібних наукових публікаціях, з-поміж яких шість статей опубліковано у фахових виданнях, визначених МОН України, та одна – у закордонному виданні; три – у наукових збірниках, які додатково відображають отримані результати дослідження; три – у збірниках тез доповідей за матеріалами конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаної літератури (220 позицій), списку джерел фактичного матеріалу (18 позицій) та трьох додатків. Повний обсяг праці – 241 сторінка, обсяг основного тексту – 198 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Прислівник у системі частин мови

Мова є цілісним функціональним багатокомпонентним комплексом, що зазнає неперервних трансформаційних процесів. Раціональна діяльність членів цього всеосяжного системного об'єднання регламентована принципами логічності, закономірної організованості і взаємозумовленості. Гетерогенний характер мовних одиниць, об'єктивований у їхній різнорівневій структурі, поліфункціональності, багатоплановості ознак є тим безсумнівним чинником, що визначає необхідність кваліфікації, диференціації і систематизації лінгвістичних об'єктів.

Стрижневим універсальним конститuentом граматичного комплексу є частиномовна система, наділена фундаментальним статусом і позначена тривалим еволюційним шляхом свого становлення. Вперше ініційований античними граматистами процес всебічного глибинного дослідження цієї мовної єдності співвіднесений із початком незворотних наукових дискусій, спричинених значущими концептуальними розбіжностями. До складу останніх віднесена актуальна проблема універсалізації і національної спеціалізації питань, об'єднаних частиномовною тематикою. Враховуючи історично-вмотивовану різносистемність української, італійської та англійської мов, що становлять лінгвістичну базу представленої дисертаційної розвідки, вважаємо надалі доцільним сфокусувати увагу на науковому висвітленні окресленої теми саме в згаданому інтерпретаційному ракурсі.

У контексті загального оцінювання сучасної стадії розвитку мовознавства слід наголосити на очевидній невирішеності широкого кола проблем, пов'язаних із категоризацією лексемних одиниць за їхньою частиномовною приналежністю. На нашу думку, необхідним є формулювання максимально об'єктивних відповідей на поставлені перед

фахівцями запитання із акцентом на наведених нижче кваліфікативних аспектах:

- формування адекватного термінологійного апарату і пошук науково-виправданих шляхів потрактування поняття *частини мови*;
- вибір вдалих критеріїв лексико-граматичного розподілу слів;
- характеристика деяких своєрідних лексемних елементів за параметром «наявність / відсутність частиномовного статусу»;
- ґрунтовний аналіз лінгвістичної пари опозитивних «повнозначних» і «службових» слів;
- виявлення фундаментальних категорійних властивостей лексемних груп і в тому числі визначення лексико-граматичної специфіки прислівникового розряду.

Ретроспективне дослідження ключових мовознавчих тенденцій, пов'язаних із оцінкою структурних складників мови, глибинним аналізом лексемних відмінностей, а також розробкою принципів словесної систематизації, дозволяє констатувати, що початкова версія лінгвістичного вчення мала логіко-філософське налаштування. Вперше окреслений софістами, введений Платоном (у V – IV ст. до н. е.) і модернізований Аристотелем (у IV ст. до н. е.) інтерпретаційний підхід був спрямований всебічно охарактеризувати лексемно-понятійну корелятивність. Згідно із позицією давньогрецьких спеціалістів, першорядне значення в ході частиномовного словесного розподілу має бути відведене процесу семантичної категоризації лексеми, важливість змістового наповнення якої перевищує значущість її граматичних властивостей. Саме цією акцентуацією науковців на семантичних ознаках словесної одиниці був зумовлений їхній вибір на користь терміна «семантичні категорії» щодо лексемних груп. Зауважимо, що серед останніх Платоном були виокремлені суб'єктна і предикатна лінгвістичні сукупності (можна провести паралель між іменником і дієсловом); натомість пізніше Аристотель наголосив на

необхідності диференціації семантичних категорій, наділених значенням (ім'я і дієслово) і позбавлених нього (усі інші: член, сполучник).

Кардинальна зміна концептуальних засад лексемної систематизації відбулася в II – I ст. до н. е. завдяки інноваційному класифікаційному механізму, винайденому Аристархом Самофракійським і втіленому його учнем Діонісієм Фракійським. Згідно із розробленою представниками александрійської школи стратегією членування, що впродовж тривалого періоду становлення і розвитку мовознавства утримувала свої фундаментальні позиції, номінуючись класичною, базовим критерієм розподілу слів на частини мови є морфологічний принцип. Відповідне рішення давньогрецьких дослідників було продиктовано граматичним (флексивним) улаштуванням їх мови. Як зауважили граматисти, безсумнівною запорукою виокремлення більшості лексико-граматичних розрядів є виявлення своєрідних словозмінних відмінностей їх лексемних репрезентантів (наприклад, потенції до деривації і комбінування), при цьому планомірна частиномовна категоризація словесних елементів, не схильних до формальних модифікацій, уможливлена за рахунок оцінювання змістових і синтаксичних ознак цих мовних одиниць. Варто підкреслити, що прислівник як невід'ємний фігурант схарактеризованої античними вченими восьмикомпонентної сукупності граматичних категорій, до складу яких були зараховані ім'я, дієслово, дієприкметник, член (артикуль), займенник, прийменник і сполучник, набув статусу семантично специфічного лексико-граматичного різновиду, представленого структурно незмінюваними простими і складеними лексемними формами.

Латинізована версія наукової концепції Діонісія Фракійського в інтерпретації Марка Терренція Варрона і його послідовників Елія Доната і Присціана є ілюстрацією органічної адаптації формального критерію частиномовного словесного розподілу на синтетично-організаційній лінгвістичній базі. Зокрема, в запропонованій Марком Терренцієм Варроном схемі членування фундаментальна роль була відведена чітко

структурованому алгоритму морфологічної кваліфікації лексемних класів, серед яких за параметром «наявність / відсутність відмінкових / часових форм» були виокремлені ім'я (іменник, прикметник, числівник і займенник), дієслово, дієприкметник та адverbатив.

Подальший довготривалий процес становлення мовознавчої думки позначений тенденційною хибною універсалізацією питань, об'єднаних частиномовною проблематикою. Європейські дослідники, що зробили свій вибір на користь всебічного копіювання античних експлікативного та класифікаційного механізмів, активно застосовували кальковий переклад з метою мовної спеціалізації останніх. Доцільно зауважити, що в процесі окресленого концептуального впровадження важливість такого поняття, як історично-зумовлені граматичні відмінності лінгвістичних комплексів, була практично нівельована. Безумовно, обраний нащадками давньогрецьких і давньоримських філологів інтерпретаційний і категоризаційний шляхи складно назвати коректними, адже, на думку Л. В. Щерби, схема аналізу частиномовних характеристик «має наполегливо нав'язуватися самою мовною системою» [129].

Ініціатором значної модернізації засадничих принципів лексемного розподілу у вітчизняному науковому просторі справедливо був М. В. Ломоносов. Згідно із його позицією, наявність у словесних об'єднань відмінної лексико-граматичної значущості становить вичерпну підставу для протиставлення «головних» / «повнозначних» / «самостійних» мовних категорій (ім'я: іменник, прикметник і числівник, а також дієслово) «службовим» (займенник, дієприкметник, прислівник, прийменник, сполучник і вигук). Необхідність розмежування згаданих варіацій словесних груп була обґрунтована лінгвістом їх функційною контрастивністю: рольовою гомогенністю головних і семантичною гетерогенністю службових лексемних класів.

Справжнім авторським покликанням на класифікаційну стратегію Варрона та її удосконаленою інтерпретацією стала оригінальна наукова

концепція О. Х. Востокова, який підкреслив, що наділення певної лексеми частиномовним статусом уможливлене виключно за умови фіксування в цій мовній одиниці конкретних граматичних властивостей, а саме: схильності до відмінювання / дієвідмінювання. Інноваційним рішенням науковця стало декларування окремішності прикметникової словесної групи із додатковим залученням до її складу дієприкметника і числівника.

На нашу думку, стрижневими характеристиками розробленого Ф. І. Буслаєвим механізму лексемної систематизації є певна значеннева і структурна хаотичність, зумовлена фактом одночасного звернення граматиста до двох традиційних кваліфікативних підходів: синтаксичноцентричного (домінувального) і морфоцентричного. Частиномовний розподіл за ознакою «самостійності» / «службовості», згідно із логікою науковця, такий: ядерні («повнозначні») іменникова і дієслівна лексико-граматичні сукупності протиставлені займенниковому, числівниковому, прийменниковому і сполучниковому лексемним розрядам; при цьому інфінітив потрактований Ф. І. Буслаєвим як невід'ємний конститuent іменникового класу слів, дієприкметник – прикметникового, а дієприслівник – адverbативного. Варто підкреслити, що авторське оцінювання прислівникової значущості обмежене постулюванням неавтономності аналізованого лексемного об'єднання і наголошенням на необхідності відрізнєння адverbативних одиниць повнозначного і службового походження.

Розробниками двох концептуально опозитивних схем лексико-граматичної класифікації справедливо номіновані: прихильник семантичного критерію диференціації словесних єдностей О. О. Потебня і П. Ф. Фортунатов, який зробив свій вибір на користь морфоцентричної стратегії розрізнєння лексемних класів. Сутність оригінального категоризаційного підходу першого мовознавця полягає в акцентуванні ним уваги на значенневому насиченні і синтаксичній ролі словесних репрезентантів частиномовних сукупностей, дихотомічно розподілених за

окресленими параметрами на «лексичний» (іменник, прикметник, числівник, дієслово, адвербатив) і «службовий» різновиди (сполучник, прийменник, частка, допоміжні дієслова). На думку дослідника, морфологічна специфічність інфінітива і дієприкметника, а також наявність у вигука потенції до інтеграції двох різнокатегорійних ознак становлять вичерпну підставу для нетипової спеціалізації згаданих лексемних груп. На противагу схарактеризованому вище авторському інтерпретаційному механізму, лінгвістичне вчення П. Ф. Фортунатова сфокусовано на «морфологічно-словотвірному аналізі повних слів», які, згідно із версією вченого, підлягають лексико-граматичному розподілу за наявністю / відсутністю в них форм словозміни [58].

Основою запропонованої О. О. Шахматовим [127] стратегії всебічного дослідження лексемних єдностей є комплекс взаємопов'язаних експлікативних принципів (синтаксичний, семантичний і морфологічний). Варто підкреслити, що, активно наголошуючи на відсутності в морфоцентричного ракурсу наукового розгляду словесних класів універсального статусу, мовознавець, втім, зауважив, що формальні показники лексеми є її значущою диференційною ознакою. На думку лінгвіста, глибинне висвітлення функційного налаштування частин мови є обов'язковим аспектом їхнього деталізованого аналізу (зокрема, ключовим синтаксичним прислівниковим навантаженням є обставинна роль). Реалізація авторського семантичного класифікаційного механізму передбачає визначення сутності «уявлення», тобто своєрідного концепту, вираженого лексемними фігурантами конкретної групи. Зокрема, згідно із окресленою концепцією, носіями основного змістового навантаження є словесні конституенти таких «повнозначних» частиномовних об'єднань, як іменник, прикметник, дієслово та адвербатив, протиставлених «неповнозначним» (займенник, числівник, займенниковий прислівник) і «службовим» (прийменник, сполучник, префікс, частка). Дистанціювання вигука від

загальної лексико-граматичної системи було обґрунтовано О. О. Шахматовим безсумнівною специфічністю цього мовного компоненту.

Реформаторська інтерпретаційна схема, в основу якої покладено гетерогенний принцип систематизації лексичних одиниць, була представлена О. М. Пешковським [58]. За рахунок оперування комбінованою категоризаційною стратегією (морфологічний критерій розподілу, поєднаний із принципом диференціації «синтаксичної» і «несинтаксичної» форми) автор здійснив багатоаспектний науковий огляд традиційних лексемних різновидів, серед яких ним були виокремлені іменник, прикметник, дієслово та адвербатив.

Згідно із версією Л. В. Щерби, безумовною запорукою об'єктивного оцінювання і переконливої класифікації частин мови є залучення до кваліфікативного процесу взаємопов'язаних семантичного, формального і синтаксичного експлікативних критеріїв. Безпосередньому лексико-граматичному словесному розподілу, на думку автора, має передувати витлумачення універсальних мовних категорій (зокрема, предметності, дії і якості), а базисом протиставлення «повнозначних» і «службових» лексемних класів є акцентуація уваги на відмінності значеннєвого навантаження їх компонентів: зокрема, словесні одиниці першого типу виконують роль виразників самостійної думки, на противагу своїм антиподам – актуалізаторам концептуальних відносин. Загальна кількість частиномовних різновидів, виділених науковцем, становить 11 груп, серед яких 7 наділені «повнозначним» статусом (іменник, прикметник, прислівник, числівник, категорія стану, дієслово, питальні слова) і 3 – «службовим» (зв'язка «бути», прийменник, сполучник); при цьому вигук був позначений традиційною окремішністю [129].

Безсумнівною фундаментальністю характеризується глибинна лінгвістична розвідка В. В. Виноградова, в якій автором за синтезованими критеріями був здійснений багатоступеневий розподіл лексемних сукупностей. У контексті ґрунтовного дослідження окресленої наукової

концепції необхідно наголосити на першорядності систематизації лексичних елементів у межах уведеного автором мовного об'єднання «структурно семантичні типи». Згідно із позицією мовознавця, виключно носії номінативної функції і самостійного значення, стрижневі компоненти синтаксичного комплексу – такі, як ім'я (іменник, прикметник, числівник, предметно-особовий займенник і дієслово), адвербатив і категорія стану є «частинами мови». До контрастивної їм лексемної сукупності, термінологійно вирізненої граматистом як «частки мови» (пор. із «службовими» словесними розрядами), були зараховані частка (додатково – частка-зв'язка), сполучник і прийменник. Модальні слова і вигук в інтерпретації В. В. Виноградова набули статусу специфічних лінгвістичних класів [23].

Рішення О. П. Суника щодо активного оперування в ході спеціалізації лексемних груп граматичним принципом потрактування знайшло своє відображення у факті дистанціювання від загальної авторської класифікаційної системи «неповнозначних» (позбавлених лексичного і загальнограматичного змістового навантаження) словесних одиниць, протиставлених «повнозначним» (номінативним та емоційно-зображувальним). Слід підкреслити, що основою репрезентованого науковцем частиномовного комплексу є іменник як втілювач предметності, натомість носіями атрибутивного значення вченим були номіновані: дієслово (процесуальний ознаковий вид), прикметник (статичний ознаковий вид) і прислівник («слова-ознаки цих ознак») [115, с. 123].

Звернувшись до дискусійної проблеми диференціації лексико-граматичних розрядів, І. К. Білодід наголосив на вмотивованості здійснення цілісної характеристики словесних класів за рахунок оперування морфологічним (базовий), синтаксичним і лексико-семантичним критеріями. Згідно із запропонованим українським мовознавцем інтерпретаційним підходом, застосування першого принципу уможливорює протиставлення відмінюваних / змінних і невідмінюваних / незмінних частин мови;

необхідність виокремлення опозитивних граматично залежних і незалежних словесних класів зумовлена наявністю в їх лексемних конститuentів потенції до гармонійного комбінування із іншими фразовими компонентами; а чинником лексико-семантичного частиномовного розподілу слів в межах «повнозначної» і «неповнозначної» груп є акцентуація на узагальненому лексичному і граматичному значеннєвому навантаженні аналізованих мовних елементів [117]. Результатом планомірного застосування лінгвістом згаданого класифікаційного механізму стало виокремлення чотирьох частиномовних сукупностей: змінні повнозначні (іменник, прикметник, числівник, займенник і дієслово), незмінні повнозначні (адвербатив – до складу цього розряду були віднесені лексемні носії означального лексичного і сукупності синтаксичних значень, переважно позбавлені парадигми відмінювання і здатності до узгодження), незмінні неповнозначні («службові слова»: прийменник, частка і сполучник) та еквіваленти висловів (вузько спеціалізовані лексичні одиниці із не-словесним статусом, виділені в категорію вигуків) [117].

На поставлене перед мовознавцями питання щодо вибору максимально адекватного ракурсу наукового розгляду лексемних компонентів із їхньою подальшою категоризацією І. Р. Вихованець надав упевнену відповідь: слід звернутися до найбільш об'єктивного і всеохопного гетерогенного принципу розподілу, що передбачає одночасне застосування чітко ієрархієзованих семантичного, синтаксичного і морфологічного критеріїв. Як зауважив лінгвіст, спеціалізація першого з них (ключового) має відбуватися в трьох площинах: згідно із позначенням об'єктів позамовної дійсності; згідно із індивідуальним лексичним значенням слова і згідно з узагальненим категорійним навантаженням конкретної частини мови [27]. Другим за значущістю є синтаксичний аспект фігурування лексеми (він виявлений не лише в її внутрішньофразовій локалізації); а втіленням морфологічного критерію інтерпретації слова є деталізований аналіз його граматичних показників. На думку І. Р. Вихованця, статусом додаткових (факультативних)

кваліфікативних механізмів варто наділити логічний (репрезентант корелятивності граматичного компонента із поняттям) і словотвірний принципи, оперування якими є доцільним у дискусійних лінгвістичних ситуаціях. Результатом паралельного застосування схарактеризованих вище експлікаційних критеріїв є визначення компонентного складу лексико-граматичних груп, при чому, показником належності конкретного слова до ядра частини мови є абсолютне охоплення цією лексемою всіх специфічних параметрів, у протилежному випадку необхідним є декларування дериваційних рис слова, його вторинності або не-словесного статусу. Слід підкреслити, що представлений в аналізованій українськомовній лінгвістичній студії частиномовний комплекс є чотирикомпонентним: він вміщує стрижневі іменниковий і дієслівний лексемні єдності, а також периферійні прикметникову та адвербативну групи. Фігурантами останнього лексико-граматичного об'єднання науковцем були номіновані синтагматичні «відад'єктивні, віддієслівні і відсубстантивні синтаксичні деривати» без самостійного лексичного значення, функційно налаштовані на ознакову характеристику класу предикатів [27, с. 17]. Згідно із версією автора, чинником утворення нового прислівника є нейтралізація базових морфологічно-синтаксичних відмінностей вихідної частини мови із подальшою трансформацією останньої на периферійний компонент висловлення. У контексті всебічного дослідження згаданої інтерпретаційної стратегії окрему увагу необхідно сфокусувати на факті відсутності в загальній класифікаційній схемі прийменників, сполучників, зв'язок і часток, традиційно кваліфікованих як «службові» лексико-граматичні категорії та наділених І. Р. Вихованцем статусом аналітичних синтаксичних морфем. Причина зазначеного висновку вченого полягає у фіксуванні ним релятивного семантичного насичення окреслених груп слів, їх схильності до несамостійного вираження відношень між поняттями, специфічного морфологічного розчленовування і структурування, а також синтаксичної неавтономності. Поза четвіркою кардинальних частин мови, згідно із

концепцією мовознавця, перебувають займенник (не утворює окремого лексемного розряду, а є різновидом наявних), числівник (лексична морфема) і вигук (реченнева одиниця).

Грунтовне вивчення принципів функціонування італійської варіації лексико-граматичної цілісності дозволяє зробити однозначний висновок: комплексне дослідження окресленої проблеми є неможливим без акцентуації на історичному аспекті, зокрема на тривалому та ускладненому процесі італійської лінгвістичної еволюції. Утворена на базі латини, подібність із граматичною системою якої видається абсолютно очевидною, давньоіталійська мовна версія (або народна латина вольгаре) характеризувалася беззаперечною структурною розбалансованістю і нестабільним соціальним статусом. І хоч кількісні спроби лінгвістичної уніфікації були вперше ініційовані за п'ять століть до державного об'єднання, дієвість латинського впливу, а також прогресивна політична, станова і мовна сепаратність були тими негативними чинниками, що гальмували процес гармонійного становлення італійського лінгвістичного комплексу. Слід при цьому підкреслити, що фактичне співіснування в його межах етимологічно і граматично співвіднесених, але далеких за своєю лексичною спеціалізацією діалектів є донині актуальною філологічною проблемою італійської держави. Тематичну основу кількісних теоретичних розвідок становить функційна, граматична і семантична специфіка тосканського лінгвістичного різновиду, що є базисом сучасної стандартної італійської мови.

Перша зафіксована італійськомовна студія (згідно із позицією В. Пагано [187], її автором є Леон-Баттіста Альберті [136]) є наочною демонстрацією нерозривного латинсько-італійського зв'язку, виявленого в авторському виборі термінологійного апарату, у проілюстрованій ідентичності граматичних структур і подібності компонентного складу лексико-граматичних систем зазначених мов. Відмінний шлях висвітлення проблеми категорійного розрізнення на базі вольгаре був пізніше

запропонований Дж. Ф. Фортуніо [160], який всупереч традиційному експлікативному підходу наділив автономним частиномовним статусом лише 4 лексемні групи: іменник (інтегрований із прикметником), займенник (об'єднаний із артиклем), дієслово і прислівник. Згідно із інтерпретаційною стратегією П. Бембо [187], окрім класичних іменникового, дієслівного, займенникового і дієприкметникового словесних класів, безперечного виокремлення потребують такі частиномовні об'єднання, як артикль (вміщує прийменник) та адвербатив (до його складу науковцем був зарахований вигук і сполучник). Розроблений Дж. Трісіно категоризаційний механізм полягає в кваліфікуванні восьми базових лексико-граматичних груп за принципом субстанціолізму («тенденція поєднання мови із субстанцією речей і реальності») [187; 216]. Безсумнівним прихильником морфоцентричного ракурсу наукового розгляду словесних різновидів (на матеріалі італійської мови) є Б. Буомматеї [143], на думку якого систематизовані в межах змінюваного і незмінюваного розрядів лексичні одиниці підлягають розподілу на 12 лексемних сукупностей. Зокрема, змінюваними частинами мови вченим були номіновані іменник, дієслово, займенник, артикль і дієприкметник; вони протиставлені таким формально статичним словесним групам, як прийменник, прислівник, герундій, сполучник, *interposto* (убудований елемент), *segnacaso* (у флективних мовах аналог відмінкових закінчень, конкретизатор логіко-синтаксичних функцій іменника / займенника) і *ripieno* (плеоназм).

Варто зауважити, що обрана італійськими мовознавцями XVIII століття стратегія багатоаспектного аналізу загальних філологічних проблем безпосередньо пов'язана із тогочасною тенденцією до деталізованого дослідження глибинного зв'язку між мовою і думкою і до усвідомлення автономності лінгвістичних систем, а також із фіксуванням дидактичного налаштування граматичної науки. Тематичні студії Д. М. Манні [179], С. Кортічеллі [150] і Ф. Соаве [207] розроблені саме у цьому концептуальному руслі.

Активне, реформаційне XIX століття в історії італійського суспільства, безумовно, посідає особливо почесне місце, адже саме цей період відзначений фундаментальною державною трансформацією – остаточним об'єднанням Італійського королівства. Втім, очевидні історично-зумовлена політична роздробленість і позиційна контрастивність значно ускладнювали процес загальнолінгвістичної і наукової уніфікації. На цьому етапі італійської мовної стабілізації розроблення граматичного вчення відбувалося за традиційним (шлях, обраний Дж. Романі [201] і М. Джільї [214]) і раціональним (концепція Б. Пуоті [193]) науковими напрямками.

Початок наступного століття є часом тотальних ідейних модифікацій у сфері італійської лінгвістики: наслідком активного декларування Б. Кроче естетичної природи мовознавства стало фактичне скасування його нормативного статусу. Враховуючи дієвість інноваційної стратегії всебічного дослідження мовного комплексу, кваліфікованого як індивідуальне утворення та естетичний феномен, тогочасні вчені (зокрема, П. Г. Гойданіш) просто не бачили необхідності в розробці і практичному впровадженні конкретного набору чітко визначених граматичних правил. Рівень радикалізму згаданого експлікативного підходу був знижений у другій половині XX століття – у період переходу від «віковичного буквоїдства» античних студій до описового характеру викладення із акцентом на сучасному розмовному варіанті лінгвістичної реалізації, а також на соціально-історичній і географічній варіативності італійської мовної системи [214]. У цьому контексті доцільно наголосити на значущості наукового доробку С. Батталья і В. Перніконе [138], Л. Серіанні і А. Кастелвеккі [205], М. Дардано і П. Тріфоне [153], якими були запропоновані оригінальні версії диференціації лексем за частиномовним параметром.

На сучасній стадії італійської лінгвістичної еволюції (XIX ст.) одними з ініціаторів порушення питання деталізації категорійного словесного статусу стали Е. Ріготті і С. Чігада [199]. Застосовуючи до сукупності ключових граматичних відмінностей лексемної одиниці термін “*proprietas*”, мовознавці,

втім, наголосили на фундаментальності поняття “*perlopiù*” (досл. «здебільшого»), яке вказує на тенденційний, невсеосяжний характер ознак конкретної частини мови [199, с. 192]. Зауважимо, що авторський гетерогенний механізм словесного розподілу базується на комбінаторному оперуванні ієрархізованими морфологічним (стрижневий), синтаксичним (другий за важливістю) і семантичним критеріями (цей принцип на третьому місці) лексемної систематизації. Згідно із окресленою в аналізованій науковій розвідці стратегією потрактування, ядерною частиною мови необхідно номінувати дієслівний словесний клас, фігуранти якого наділені потенцією до утворення висловлення; безсумнівною рольовою значущістю позначені і конституенти іменної синтагми: артикль, іменник, прикметник і займенник; прийменникові і сполучникові одиниці характеризуються синтаксично-вмотивованим функційним налаштуванням; вигуківі – є суміжними вербально-експресивними лінгвістичними елементами; натомість, визначальну ознаку адвербативних становить їх предикативно-аргументативна сутність. На думку Е. Ріотті і С. Чігада, об’єктивна частиномовна інтерпретація уможливлена за рахунок фокусування на опозиції категорематичних (“*categorematiche*”) і синкатегорематичних (“*sincategorematiche*”) слів. Авторське потрактування згаданих понять зводиться до постулювання їхньої рольової контрастивності: лексеми першого типу є носіями автономного значення на противагу словам-супутникам, зорієнтованих виключно на функційну реалізацію сусідніх фразових компонентів (пор. із традиційним протиставленням «повнозначних» і «службових» лексемних класів) [199, с. 241 – 242]. Слід підкреслити, що, незважаючи на прислівникову формальну незмінюваність (класична морфологічна властивість «неповнозначних» слів), аналізована частина мови була науково розглянута італійськими лінгвістами в межах категорематичного різновиду.

Максимальне дистанціювання від канонічних засад традиційної граматики актуалізовано в запропонованому Дж. Салві інноваційному

лексико-граматичному класифікаційному підході, основою якого є синтаксично-функційний принцип лексемної інтерпретації. Ключовим рольовим налаштуванням цього критерію є його акцентуація на специфіці фігурування конкретного частиномовного елемента в структурі висловлення, а саме: на реальному призначенні словесного розряду і типовій локалізації його компонентів. Варто зауважити, що безумовним чинником цілісного охоплення авторської концепції є глибинне дослідження її фундаментальних тез: певний набір фактичних даних (у Дж. Салві – подія) описуваний фразою, певний тип події репрезентований предикатом, функційним навантаженням актанта і його різновиду сирконстанта (другорядного за рольовою значущістю) є презентація аргументу і *circostanziale*, модифікатор (*modificatore*) є виразником атрибута (ускладненість процесу добирання еквівалентних вітчизняних визначень зумовлена неспіввіднесеністю італійсько-українського термінологійного апаратів) [203, с. 57]. Сутність гіпотези мовознавця полягає в декларуванні тенденційного виконання усіма категоріями слів чітко визначених синтаксичних функцій, окреслених вище (наприклад, дієслово характеризується предикативним призначенням), при цьому, згідно із версією Дж. Салві, компонентний склад традиційних лексемних груп підлягає обов'язковому трансформуванню. Яскравим прикладом у цьому контексті є прислівник: якісний адвербативний різновид через атрибутивну функційну налаштованість його конститuentів та їх корелятивність із прикметниковими елементами був зарахований науковцем до складу ад'єктивного частиномовного класу; локативні і темпоральні прислівники, враховуючи їх аргументативну роль, були кваліфіковані як своєрідні займенники із відповідним семантичним відтінком; подібні до вигуку і не позначені типовими адвербативними властивостями лексеми-голофрази *sì* і *no* були позбавлені вченим їх частиномовного статусу; а велика кількість традиційних прислівникових одиниць були віднесені граматистом до прийменникового словесного розряду. Окремо зазначимо, що серед диференційованих Дж. Салві «лексичної» (пор. «повнозначна») і

«граматичної» (пор. «службова») варіацій лексемних сукупностей частиномовні групи першого типу є багатоконпонентними та активно поповнюваними, а їх фігуранти націлені на насичення висловлення фактичною інформацією, натомість елементи закритих і нечисленних «граматичних» словесних класів функційно направлені на підтримання і зміцнення граматичної складової фрази.

Змінюючи лінгвістичний ракурс багатоаспектного дослідження проблеми лексемної категоризації, вважаємо доцільним наголосити на неможливості здійснення комплексного оцінювання шляху становлення англійського філологічного вчення без занурення до специфіки граматичної організації аналізованої мови. Характерна для англійського лінгвістичного комплексу усталена тенденція до аналітизму була безсумнівним чинником ускладнення процесу впровадження античних стратегій частиномовного розрізнення на англійському мовному ґрунті, адже, як відомо, давньогрецька і латинська мова позначені синтетичним граматичним улаштуванням. Результатом абсолютного «безрозборного» копіювання англійськими вченими традиційних лексико-граматичних інтерпретаційних механізмів стало зародження чисельних лінгвістично-зумовлених суперечностей, виявлених, зокрема, у проблематичності кваліфікування словесних різновидів, наявних в англійській мові, але відсутніх у давньогрецькій і латинській. Необхідно констатувати, що така розповсюджена проблема, як тенденційна часткова антично-англійська частиномовна не-еквівалентність, знайшла своє відображення в кількісних англійських спеціалізованих мовознавчих студіях, сфокусованих на вирішенні питання лексико-граматичного лексемного розподілу.

Яскравим прикладом оперування класичною стратегією систематизації словесних класів (на базі англійської мови) є авторська концепція Б. Джонсона [172] і категоризаційна схема Р. Лоута [155], представлена на декілька років пізніше. Незважаючи на часткову подібність цих наукових підходів (зокрема, однаковою є кількість схарактеризованих мовознавцями

лексемних груп), друге лінгвістичне дослідження видається більш новаторським, адже в ньому була вперше постульована лексико-граматична окремішність прикметника, а дієприкметнику було відмовлено в частиномовному статусі.

Розробником оригінальної версії потрактування сутності опозиції «повнозначних» і «службових» словесних сукупностей слід номінувати Дж. Харріса [165], який справедливо наголосив на недоцільності застосування формального критерію класифікації лексемних елементів аналітично-організованого англійського лінгвістичного комплексу. Натомість, внаслідок семантичного словесного кваліфікування граматистом були диференційовані «самостійно значущі» («головні») частини мови (субстантив (іменник) і атрибут (дієслово)), протиставлені «значущим за зв'язком» / «допоміжним» лексемним класам (означення (артикуль) та єднальне слово (сполучник)). Зауважимо при цьому, що авторська інтерпретація займенникової, адвербативної, прийменникової і вигукової груп обмежена декларуванням їх імовірного залучення до окреслених вище сукупностей, або потенційного утворення ними окремих частиномовних єдностей.

Згідно із позицією Дж. Несфілда, автора англійськомовної варіації античного класифікаційного механізму, адекватне оцінювання категорійної приналежності певної мовної одиниці уможливлене за умови зосередження уваги на функційному аспекті фігурування цієї лексеми в реченнєвій структурі. Зокрема, прислівник, на думку вченого, націлений на «збільшення і розширення значення слова або звуження його застосування», в чому проілюстрована очевидна подібність цього частиномовного елемента до прикметника (втім, на відміну від ад'єктива, адвербатив позбавлений потенції до модифікації іменника і займенника) [184, с. 11 – 12]. Варто підкреслити, що до складу схарактеризованої Дж. Несфілдом восьмикомпонентної лексико-граматичної системи не потрапив артикуль, кваліфікований науковцем як невід'ємний складник прикметникового

розряду слів, а дієприкметник / дієприслівник, герундій, інфінітив і відносний прислівник в авторській інтерпретації набули статусу біполярних за частиномовним параметром дискусійних лексемних різновидів.

Ініціатор модифікації класичної категоризаційної схеми Г. Світ зробив свій вибір на користь гетерогенного класифікаційного механізму, який передбачає акцентуацію на цілісному комплексі формальних словесних ознак (у чому реалізований морфологічний експлікативний принцип), а також на синтаксичних і функційно-семантичних відмінностях лексеми. Англійський мовознавець наголосив на стабільності позиційних характеристик кожного частиномовного розряду і на наявності очевидної відмінності між ними (так іменник був кваліфікований граматистом як «субстанційне слово», а прикметник і дієслово – як «атрибутні слова») [208, с. 66 – 67]. Враховуючи зафіксовану в окресленому дослідженні домінантність морфоцентричного ракурсу наукового розгляду питання класового розрізнення, факт представлення Г. Світом оригінального варіанта дихотомічного розподілу частин мови на відмінювані і невідмінювані лексемні різновиди не викликає жодного подиву. Варто підкреслити, що виокремлена дослідником трикомпонентна лексико-граматична цілісність змінюваних класів складена іменниковими словами (власне іменник, іменниковий займенник, іменниковий числівник, інфінітив і герундій), прикметниковими словами (власне прикметник, прикметниковий займенник, прикметниковий числівник і дієприкметник / дієприслівник), а також дієсловом (фінітне дієслово і нефінітні форми: інфінітив, герундій і дієприкметник / дієприслівник) [208, с. 67 – 69]. Статусом незмінюваних («службових») частин мови англійським науковцем були традиційно наділені адвербатив, прийменник, сполучник і вигук.

Незважаючи на фундаментальність давньогрецької (латинської) теорії лексемної кваліфікації, поступова втрата її домінантних позицій в англійських філологічних колах є абсолютно закономірним наслідком констатації історично-вмотивованої граматичної своєрідності зазначеної

мови, а також розповсюдження інтеграційних наукових тенденцій у сучасному суспільстві. Вони призвели до активізації процесів дослідження різних (і в тому числі, екзотичних) лінгвістичних комплексів (і, відповідно, їх лексико-граматичних систем), в результаті чого виникли спроби універсалізації інтерпретаційних підходів. У цьому контексті запропонований античними вченими механізм потрактування і систематизації лексемних різновидів частково втратив свою актуальність.

Прикладом активного дистанціювання від традиційних експлікативних стратегій є оригінальна концепція Д. Крістала, яким була декларована некоректність звернення до класичної термінології, пов'язаної частиномовною тематикою. Зокрема, автор наголосив на доцільності заміни неоднозначного терміну «частини мови» його лінгвістично спеціалізованим еквівалентом «класи слів». Згідно із версією англійського мовознавця, безумовною запорукою об'єктивного лексико-граматичного групування лексем є виявлення ідентичної манери їх «граматичної поведінки», а систематизація словесних розрядів здійснювана за рахунок фіксації їх морфологічних (специфіка інфлексивних і лексичних закінчень) і синтаксичних (позиція в реченні) ознак. При цьому, як зауважив Д. Крістал, виокремлення конкретних критеріїв частиномовного членування унеможливлене, адже кожний класифікаційний принцип позначений індивідуальним статусом. Слід підкреслити, що внаслідок активного застосування англійським дослідником синтаксичної стратегії глибинного оцінювання лексемних груп, диференційованих за «фактичною лінгвістичною поведінкою» у висловлені, в аналізованій студії були детально схарактеризовані детермінанти (класичною теорією інтерпретований як прикметник), кон'юнкт (в античних граматиках фігурує як прислівник) і допоміжні дієслова (часто номіновані недостатніми) [151, с. 209]. До складу семикомпонентного частиномовного комплексу, за версією Д. Крістала, необхідно зарахувати іменник, займенник, прикметник, адвербатив, дієслово, прийменник і сполучник, натомість вигук, кваліфікований як емоційно-

забарвлений тип речення, підлягає дистанціюванню від загальної лексико-граматичної єдності. Окремо варто зауважити, що потрактування природи прислівника в лінгвістичному вченні англійського вченого обмежене інтерпретацією формальних відмінностей і синтаксичних функцій цього словесного розряду (зокрема, були дефіновані такі поняття, як «адвербатив» і «прислівникова фраза»).

У контексті ґрунтовного дослідження проблеми лексемної категоризації неможливо оминати увагою англійськомовну спеціалізовану студію М. Хаспелмата, в якій була постульована «орієнтовна еквівалентність» таких варіацій вираження концепту «частини мови», як «класи слів», «лексичні категорії» і «синтаксичні категорії» (на нашу думку, це твердження не є переконливим). Наголошуючи на справедливості протиставлення «головних» («повнозначних» / «лексичних категорій») і «другорядних» («функційних» / «функціональних категорій») частиномовних сукупностей, науковець запропонував власний варіант диференціації цих двох типів лексемних класів [167]. Зокрема, «лексичними категоріями», згідно із авторською позицією, необхідно вважати відкриті кількісні словесні групи, представлені значущими (за структурним параметром) лексемними одиницями, наділеними особливим змістовим насиченням і позбавленими потенції до частого фігурування в синтаксичному комплексі (окреслені характеристики наявні в іменника, дієслова, прикметника та адвербатива). На противагу «повнозначним», «функційні» частини мови (прийменник, сполучник, артикль, допоміжні дієслова і «частки») являють собою нечисленні, закриті сукупності невід'ємних компонентів висловлення, невеликих за формальною презентацією слів, позначених абстрактним значеннєвим наповненням (або абсолютно позбавлених його) [167, с. 3]. Як зауважив М. Хаспелмат, серед усіх різностатусних за функційно-семантичними і структурними показниками лексемних груп найменшою змістовою вагомістю вирізняються займенник і числівник, інтерпретовані вченим як спеціалізовані підкласи частиномовної системи. Необхідно окремо

закцентувати увагу на тому факті, що авторське кваліфікування прислівникового лексико-граматичного розряду обмежене підкресленням його гетерогенної сутності (що є універсальною ознакою) і модифікаційної рольової спрямованості, реалізованої виключно щодо неіменних складників (у тому числі, до окремого речення). Згідно із концепцією науковця, адвербативний частиномовний клас підлягає членуванню на «установний» (локативний, темпоральний), ступеневий, реченнєвий, інтегровальний (3 групи службово-подібних слів) та якісний прислівникові різновиди, серед яких останній – найбільш продуктивний та універсальний, за рахунок його очевидної корелятивності із ад'єктивом може із великою долею вірогідності вважатися специфічним підтипом останнього [167, с. 8].

Англійськими розробниками оригінального універсального лінгвістичного механізму лексемної систематизації (за частиномовною віднесеністю) справедливо вважаються прихильники граматичного класифікаційного критерію (комбінація синтаксичного і морфологічного підходів) П. Шектер і Т. Шопен. На думку дослідників, саме обраний ними ракурс наукового висвітлення ключових лексико-граматичних словесних властивостей позначений безсумнівною функційною фундаментальністю, на відміну від семантичного експлікативного підходу, оперування яким у ході інтерпретаційного процесу, тим не менш, уможлиблює максимально об'єктивну деталізацію назви певної лексемної сукупності [204]. Варто підкреслити, що сутність представленої мовознавцями концепції полягає у граматично-зумовленому протиставленні радикально контрастивних «відкритого» і «закритого» типів словесних груп (пор. «повнозначні» і «службові»). Компонентами першого частиномовного різновиду, згідно із версією П. Шектера і Т. Шопена, є потенційно змінювані (у темпоральному просторі і залежно від комунікаційної ситуації) і кількісно не лімітовані класи іменника, дієслова, прикметника і прислівника, на противагу яким підлягають виокремленню квантитативно зафіксовані, позбавлені опції контекстуальних трансформацій і відзначені особливою рольовою цінністю в

аналітичних мовах «закриті» лексемні класи. Їх численний склад: займенник та інші «про-форми» – замітники «відкритих» словесних груп («про-прикметники», «про-дієслова», «про-прислівники» та ін.), іменні ад'юнкти (а саме: «рольові показники», до складу яких, зокрема, входить прийменник; квантифікатори, до класу яких віднесений числівник; класифікатори й артиклі), дієслівні ад'юнкти (допоміжні дієслова і дієслівні частки), сполучники та інші словесні категорії: клітики (мають позиційну спеціалізацію), зв'язки (*copulas* – індикатори зв'язку між підметом та іменним присудком), предикатори, «емфазні показники», «екзистенційні показники», вигуки, «показники настрою» (напр., «показник вимоги» *please*), елементи негачії і «показники ввічливості» [204, с. 22 – 59]. Націлені здійснити комплексне наукове оцінювання універсальних лінгвістичних відмінностей адвербативного розряду слів, П. Шектер і Т. Шопен виявили його ядерну властивість – надмірну «місткість», що передбачає інтеграцію в межах окресленого лексемного класу граматично і семантично різнорідних і на перший погляд непоєднувальних словесних елементів. Переважна відсутність уніфікованих категорійних ознак є ще однією відмінністю прислівника, функційно налаштованого, згідно із зауваженням вчених, на модифікацію неіменних реченневих компонентів (при цьому саме фразовий фігурант, що зазнав адвербативного семантичного «впливу», виконує роль першооснови значеннєвої спеціалізації аналізованої словесної сукупності).

1.2. Типологічні ознаки адвербатива в англійській, італійській та українській мовах

Серед усіх стрижневих частин мови прислівник відзначений найбільш очевидною функційно-граматичною специфічністю і квантитативною значущістю. Схарактеризована в численних наукових розвідках природа цього частиномовного компоненту становить одну з найбільш невизначених дискусійних проблем сучасного лінгвістичного вчення. Актуальним

питанням залишається вибір адекватного шляху витлумачення прислівникового статусу, а також грамотної систематизації адвербативних одиниць за рахунок залучення чітко окреслених критеріїв розподілу із обов'язковим урахуванням цілісності структурних, семантичних, рольових і синтаксичних диференційних ознак зазначеного лексемного класу. У ході експлікативного процесу, безперечно, доцільною вважаємо акцентуацію на лінгвістичній спеціалізації інтерпретаційної і класифікаційної стратегій, зокрема на деталізації особливостей фігурування прислівника в межах відзначених історично-зумовленою різносистемністю українського, італійського та англійського мовних комплексів. На нашу думку, такий аналіз національно-своєрідних підходів до розв'язання проблеми адвербативної гетерогенності є запорукою виявлення універсальних морфологічних, функційних і змістових характеристик окресленої частини мови. Нижчеподане ретроспективне дослідження етапів становлення українського, італійського та англійського прислівникового лексико-граматичного розряду цілком присвячене згаданій проблематиці.

Згідно із загальноприйнятою гіпотезою, розробниками першого варіанту інтерпретації адвербатива є давньогрецькі і давньоримські граматисти, серед яких автор терміна “επιρρημα” (досл. «при дієслові») Д. Фракійський сфокусував увагу на формальній незмінюваності і придієслівній локації цього автономного частиномовного елемента, а М. Т. Варрон, Е. Донат і Присціан вказали на відсутність в *adverbium* (копія давньогрецького терміна) категорій відмінка і часу, а також на наявність у нього потенції до ступеневої градації і семантичної модифікації дієслова.

У межах сучасного українського лінгвістичного простору перші версії вмотивованого потрактування поняття «прислівник» були зафіксовані у старослов'янських і церковнослов'янських спеціалізованих студіях, датованих XIV – XVII століттям і розроблених на грецьких і римських методологічних засадах. У таких теоретичних розвідках адвербатив дістав статусу гетерогенного придієслівного невідмінюваного словесного розряду,

очевидна проблема чіткої кваліфікації якого була виявлена у факті неоднозначного складового влаштування цієї лексемної єдності (до її структури тенденційно зараховували частки, деякі сполучники, прийменники і дієслівні форми). Фундаментальною лінгвістичною розробкою, де був значно удосконалений формат розподілу прислівникової групи і розширене коло аспектів глибинного дослідження адвербативної сутності справедливо номінована «ГРАММАТИКН славенскиа правилноє Сѹнтагма» («Грамматика слов'янська») М. Смотрицького. У ній ґрунтовному аналізу були піддані морфологічні, семантичні і синтаксичні властивості прислівника, наділеного, згідно із концепцією мовознавця, чотирма базовими категоріями. Варто зауважити, що результатом оперування М. Смотрицьким семантичним класифікаційним механізмом стало виокремлення ним більше ніж 20 різновидів адвербатива, придієслівно-обставинна фразова значущість якого була активно постульована на сторінках згаданої студії.

Інтерпретаційна стратегія, активно застосована слов'янськими лінгвістами до середини ХІХ століття, в певній мірі спрощувала процес комплексного оцінювання прислівникових ознак, що нерідко призводило до ототожнення адвербатива із іншими лексемними групами. Зокрема, згідно із версією М. В. Ломоносова, до складу прислівникового розряду, функційно налаштованого на «коротке відтворення обставин», доцільно зарахувати заперечні і стверджувальні частки, питальні займенники і деякі вигуки [83]. На думку дослідника, утворені внаслідок «застигання іменникових закінчень» невід'ємні компоненти аналізованої словесної сукупності підлягають семантичному розподілу на 16 окремих класів [33, с. 236].

Упродовж тривалого періоду еволюції мовознавчого вчення непохитно домінувальні позиції на вітчизняній лінгвістичній арені посідав морфоцентричний ракурс наукового розгляду адвербативного лексико-граматичного статусу, що зумовлювало тенденційне кваліфікування прислівника як «службового» частиномовного об'єднання. Зокрема, Ф. Миклошичем була постульована вмотивованість інтегрування

адвербативних (і в тому числі прийменникових) і сполучникових елементів у межах цілісної лексемної єдності «часток», а М. І. Греч, наголошуючи на «нечастиномовності» формально статичних і семантично своєрідних обставинних прислівників (і в тому числі часток), інтерпретував зазначений адвербативний різновид як фігурант групи «частини речі» [70; 36].

Окрему увагу необхідно сфокусувати на радикальному експлікативному підході К. С. Аксакова, націленого на здійснення деталізованого дослідження синтаксичного аспекту прислівникового функціонування. Як відзначив науковець, будь-який словесний розряд у придієслівній локації наділений безсумнівною потенцією до актуалізації адвербативної сутності, натомість сам прислівник є «синтаксичним явищем» – виразником відношення, а не повноправною частиною мови [2].

На наш погляд, суперечливість запропонованої О. О. Потебнею версії дефініціювання лінгвістичного поняття «адвербатив» виявлена у факті ототожнення дослідником прислівника із обставиною (фактично, частини мови із членом речення). Згідно із концепцією вченого, зорієнтована на вираження неузгоджуваної ознаки ознаки повнозначно-службова адвербативна група підлягає членуванню (за походженням) на класи відіменникових мовних елементів і тих лексем, що етимологічно пов'язані із присудком. Слід підкреслити, що розроблена лінгвістом інтерпретаційна стратегія знайшла своє часткове відображення в граматичних студіях О. О. Шахматова і О. М. Пешковського. Зокрема, перший мовознавець наголосив на наявності в прислівникових одиниць, що є структурно незмінюваними носіями ознаки, проміжної прикметниково-службової лексико-граматичної значущості; другий науковець зробив акцент на специфічному ознаковому характері адвербатива, класифікованого О. М. Пешковським на первісну і співвідносно-вторинну групи.

Подібно до свого попередника П. Ф. Фортунатова, згідно із оригінальною концепцією якого в межах прислівникового частиномовного розряду були виокремлені граматична і неграматична словесні об'єднання,

Л. В. Щерба звернув увагу на морфологічні відмінності адвербатива, названого ним «виключно формальною категорією», семантично корелятивною із прикметником [129]. На думку вченого, ключовою перепоною до позбавлення прислівника частиномовного статусу із перспективою декларування його ад'єктивної лексико-граматичної сутності є факт наявності великої кількості адвербативних лексем, не утворених від прикметника. До комплексу зафіксованих науковцем базових прислівникових характеристик доцільно зарахувати: сполучуваність аналізованого словесного розряду із ад'єктивом, дієсловом та адвербативом, незмінюваність (виключення: ступеневе градування деяких лексем), а також специфічна формальна організація. Новаторство інтерпретаційного підходу Л. В. Щерби полягає у введенні автором лінгвістичного поняття «категорія стану» (або предикативні прислівники), потрактованого ним як автономна група семантично різнорідних і комбінованих із зв'язкою словесних елементів, що виконують синтаксичну роль підмета безособових речень [129].

Націлений здійснити максимально результативний діяхронний аналіз усіх морфологічних, синтаксичних і семантичних адвербативних властивостей, В. В. Виноградов запропонував власну експлікативну версію, що являє собою гармонійне поєднання класичних лінгвістичних теорій. Згідно із нею, прислівник є граматичною категорією невідмінюваних, недієвідмінюваних та неузгоджених слів, «які прилягають до дієслова, до категорії стану, до іменників, прикметників і похідних від них (наприклад, до тих самих прислівників) і виконують синтаксичну функцію якісного означення чи обставинного відношення» [23, с. 273]. Концептуальну першооснову першої класифікаційної стратегії мовознавця становить граматична співвіднесеність адвербатива із іншими частинами мови, чим зумовлена необхідність лексико-граматичного прислівникового розподілу на такі різновиди, як предметно-обставинний (його компоненти корелюють із іменниками), якісний / якісно-відносний (його фігуранти походять від

прикметників), числовий / кількісний (очевидним є зв'язок його компонентів із числівниками) і процесуальний / діючий (його компоненти співвіднесені із дієсловами) [23]. За другою схемою членування, запропонованою спеціалістом, семантичній диференціації підлягають кількісний, якісний та обставинний адвербативні класи.

Згідно із науковою позицією автора фундаментальної багатоаспектної українськомовної лінгвістичної розвідки І. К. Білодіда, конституенти прислівникової частиномовної сукупності характеризуються словозмінною безперспективністю, граматичною і лексичною значенневою самостійністю, функційним налаштуванням на відображення ознакових параметрів іншої ознаки, а також здатністю до синтаксичної реалізації в ролі різних членів речення. Варто підкреслити, що саме акцентуацією на синтаксичному аспекті функціонування аналізованого лексемного об'єднання позначена репрезентована науковцем класифікаційна стратегія, результатом застосування якої стало виокремлення атрибутивного, предикативного, модального, атрибутивно-предикативного, предикативно-модального і атрибутивно-модального адвербативних розрядів. Серед них перша група прислівникових кваліфікаторів дієслова, прикметника, іншого прислівника або іменника відрізняється беззаперечною квантитативною значущістю і складовою гетерогенністю, чим зумовлена доцільність додаткового членування атрибутивних адвербативів на обставинні (предметно-обставинні) та означальні (означально-обставинні) [117]. На думку дослідника, в межах обставинної лексемної сукупності інтегровані семантично різнорідні прислівникові одиниці на позначення часу (напр., *сьогодні, змолоду, досі*), місця (напр., *вгорі, додому*), причини (напр., *зопалу*) і мети (напр., *нащо*). Зауважимо, що згідно із концепцією І. К. Білодіда, найбільш перспективний за словотворчим показником означальний атрибутивний адвербативний розряд представлений якісно-означальними, означальними (способовими) мовними компонентами, а також прислівниками міри вияву ознаки. Статусом своєрідних дієслівних аналогів

наділені предикативні адвербативні одиниці (вони підлягають обов'язковому змістовому розрізненню), ключовими відмінностями яких є синтаксична присудкова реалізація в безособових реченнях, а також здатність до керування відмінковими формами іменників (окрім називного відмінка) [117, с. 443]. Як зазначив український лінгвіст, базове призначення граматично і семантично автономних модальних прислівників полягає у вираженні позиції комуніканта щодо змісту висловлення або об'єктивація впевненості / невпевненості (напр., *можливо, по-моєму*). Окрему увагу слід сфокусувати на очевидній функційній біполярності трьох останніх адвербативних різновидів, виокремлених І. К. Білодідом у його спеціалізованій студії.

У контексті глибинного дослідження морфологічних, словотворчих, синтаксичних, семантичних, етимологічних властивостей української лексико-граматичної прислівникової єдності необхідно наголосити на безумовній значущості теоретичних розробок С. П. Бевзенка, Л. А. Булаховського, Л. О. Гумецької, М. А. Жовтобрюха і Б. М. Кулика, І. К. Кучеренка, А. В. Майбороди, В. В. Німчука, В. М. Русанівського, С. П. Самійленка, О. О. Тараненка, І. К. Чаплі. До сфери наукової зацікавленості зазначених вітчизняних граматистів потрапила проблема всебічного оцінювання категорійної своєрідності адвербатива, його функційного виявлення і дериваційної специфіки.

Згідно із проілюстрованим в академічному лінгвістичному виданні «Русская грамматика» інтерпретаційним підходом, прислівникові індикатори «непроцесуальної ознаки дії, предмета або іншої непроцесуальної ознаки – якості або властивості» диференціюються за комбінованим змістовим навантаженням [108, с. 701]. Воно являє собою результат гармонійного поєднання частиномовного значення самого адвербатива і ознакового семантичного відтінка мотивувальної одиниці (а саме – фігуранта будь-якого неслужбового словесного розряду, із яким корелює прислівник). Концептуальним базисом авторського класифікаційного механізму є рольове налаштування аналізованої лексемної сукупності, до якої були віднесені

повнозначна (її компоненти називають дію) і займенникова (її компоненти вказують на дію) адвербативні групи [108, с. 703]. Зафіксована семантична відмінність кількісних репрезентантів аналізованого частиномовного класу стала поштовхом до розроблення другого варіанта прислівникового членування на власне-характеризувальні та обставинні одиниці. Необхідно підкреслити, що, згідно із згаданою лінгвістичною концепцією, до складу першого значеннєвого адвербативного розряду були зараховані предикативні прислівники (станові актуалізатори) і предикативи (носії модального змістового насичення).

На думку М. В. Леонової, ілюстративним виявом конкретизаційної функційної сутності адвербатива є вираження цим частиномовним об'єктом опосередкованої вторинної ознаки, при цьому різноплановій прислівниковій характеристиці підлягають як атрибутивна (статична, постійна), так і процесуальна (динамічна) якості предмета [81]. Слід зауважити, що в межах авторського чотирикомпонентного цілісного адвербативного комплексу були інтегровані група лексемних деталізаторів «внутрішньої ознаки ознаки» – означальних прислівників (додатково класифікованих на якісно-означальні, якісно-кількісні і способові), сукупність «виразників зовнішніх обставин» – обставинних одиниць (на позначення місця, часу, причини і мети), а також адвербативні єдності словесних об'єктиваторів предикативного (пор. категорія стану) і модального семантичних відтінків [81]. Рішення М. В. Леонової щодо наголошення на відсутності в прислівникових частиномовних компонентів самостійного лексичного значення було аргументовано вченою такими фактами: адвербатив співвіднесений із іншими лексемними класами, він акумулює у своїй семантиці змістове насичення мотивувальних слів і посідає нецентральну реченнєву позицію [81, с. 246].

Ідентична версія потрактування значеннєвого статусу аналізованого лексико-граматичного розряду була висловлена на сторінках української теоретичної розвідки І. Р. Вихованця і К. Г. Городенської, в якій периферійна

прислівникова лексемна група була протиставлена кардинальним іменниковій і дієслівній за семантичними, морфологічними і синтаксичними параметрами. Згідно із авторською концепцією, адвербативне лексичне навантаження базується на змістовому насиченні вихідних мовних одиниць (іменникових, прикметникових, дієслівних), морфологічні характеристики яких були частково або цілком нейтралізовані у прислівниковій синтагматичній позиції. Варто при цьому зауважити, що ознака, традиційним виразником якої є адвербатив, має синтаксичну природу і, відповідно, периферійний статус, що уможлиблює її відрізняння від динамічної ознаки дієслова і статичної ознаки прикметника. За граматичними показниками прислівник був інтерпретований мовознавцями як морфологічно безкатегорійний і незмінюваний лінгвістичний елемент, потенційне компонування якого із опорним членом речення або предикативним центром є семантично-зумовленим. На думку І. Р. Вихованця і К. Г. Городенської, додатковим свідченням безсумнівної функційно-змістової і загальнограматичної периферійності згаданої частини мови є факт наявності в адвербативних компонентів схильності до транспонування в зону службових граматичних морфем (таких, як прийменник і частка) [26].

Окрему увагу в окресленій спеціалізованій студії було зацентовано на специфіці функціонування прислівникових одиниць у семантико-синтаксичній структурі речення: зокрема, обставинні адвербативи, на думку дослідників, посідають автономну позицію детермінанта, натомість означальні виконують роль прислівного другорядного члена. Згідно із обраною науковцями гетерогенною класифікаційною стратегією, висвітленою на сторінках розробки, семантико-синтаксичній диференціації підлягають такі стрижневі прислівникові різновиди, як означальний, обставинний і модальний. Перший з них – кількісний і різнорідний за складовими характеристиками представлений адвербативами, функційно суміжними із прикметниками, локалізованими поряд із опорним іменником (семантичні варіації цього розряду: спосіб, а також міра і ступінь дії). Як зауважили І. Р. Вихованець і

К. Г. Городенська, між семантико-синтаксичними відношеннями, втіленням яких є лексеми обставинного прислівникового типу, і тими відношеннями, за якими підрядна частина комбінується із головною у структурі складнопідрядного речення, можна провести чітку паралель. Варто підкреслити, що в результаті значеннєвого розподілу цієї лінгвістичної єдності українськими граматистами були виокремлені мовні елементи із локативним, темпоральним, причинним, цільовим і допустовим семантичними відтінками. Згідно із авторською експлікативною версією, рольова своєрідність модальних адвербативів, які активно фігурують у головній частині складнопідрядного речення, полягає у схильності цих словесних одиниць до актуалізації суб'єктивної позиції мовця щодо змісту висловлення.

На противагу своїм колегам, розробникам лінгвістичного дослідження «Сучасна українська літературна мова» (за редакцією А. П. Грищенка), в якому увагу сфокусовано на несправедливості частиномовного дистанціювання предикативного і модального прислівникових різновидів, В. О. Горпинич вилучив зі складу адвербативної системи «станівник» (пор. категорія стану) і «модальник» [33]. Власний вибір на користь звуження меж прислівникової лексико-граматичної цілісності науковець обґрунтував категорійною автономністю згаданих специфічних за морфологічними, семантичними і синтаксичними параметрами лексемних об'єднань, зв'язок яких із іншими словесними групами є, тим не менш, очевидним.

У контексті всебічного максимально об'єктивного оцінювання частиномовного статусу українського адвербатива видається доцільним наголосити на безперечній науковій значущості теоретичних розвідок А. Ю. Габай, зацентрованої на проблемі синтаксичної прислівникової транспозиції, Г. І. Гримашевич, зацікавленою перспективою виявлення адвербативних відмінностей із діалектологічної позиції, а також А. В. Висоцького, увагу якого було присвячено питанню синтаксичного

вживання прислівникових семантико-синтаксичних різновидів і семантичних груп.

Змінивши лінгвістичний інтерпретаційний ракурс з українськомовного на італійськомовний, зауважимо, що розпочате з першої вітчизняної граматичної студії Л. Б. Альберті еволюціонування італійського мовознавчого вчення полягало в поступовій відмові від традиційних латинських наукових канонів або в їх оригінальному адаптуванні. Безумовно, абсолютна втрата споконвічно фундаментальною латиною домінувальних позицій була унеможливлена, втім, доцільність чіткого упорядкування популяризованої давньоіталійської мовної версії вольгаре була очевидною. Вдалим прикладом авторського механізму стандартизації зазначеного лінгвістичного комплексу є багатоаспектне дослідження Ф. Фортуніо, який укорінив адвербативну лексемну групу (в ній прислівникові одиниці інтегровані із сполучниковими) у структурі чотирикомпонентної частиномовної системи. Згідно із обраною науковцем семантикоцентричною стратегією класифікації адвербативної лексико-граматичної сукупності, в її межах слід виділити класи на позначення місця, ствердження, заперечення, часу, якості, кількості, тощо, однак, як зауважив граматист, гострої необхідності у деталізованому висвітленні характеристик усіх прислівникових видів немає.

За італійськомовною модернізованою інтерпретацією давньогрецьких теорій, запропонованою Дж. Дж. Тріссіно, адвербатив є незмінюваною лексемною єдністю, позначеною схильністю до інформаційного насичення сусіднього реченнєвого елемента (дієслова) і локалізованою у безпосередній близькості до нього. Результатом занурення італійського мовознавця до формальної сутності аналізованої частини мови стало наголошення на справедливості протиставлення непохідних (простих або примітивних), дериваційних і складених (це, фактично, прислівникові сполучення) мовних одиниць, а зафіксована науковцем значеннєва неідентичність словесних репрезентантів адвербативного розряду була чинником виокремлення Дж. Дж. Тріссіно 29 семантичних прислівникових різновидів. Серед них

поряд із традиційними лексемними класами на позначення місця, часу, якості і кількості безсумнівною своєрідністю змістового навантаження характеризуються адвербативні сукупності таких видів, як *remissivo* (*remissivo* – покірний), *indignativo* (обурений), *desiderativo* (охочий), *di allegrezza* (веселий) і под., які, згідно із сучасним категоризаційним підходом, входять до складу автономного частиномовного комплексу вигуку.

Витлумачення терміна “avverbio”, репрезентоване у спеціалізованій лінгвістичній розвідці Б. Буомматеї, є частково подібним до відповідної експлікативної версії його попередника Дж. Дж. Тріссіно. Зокрема, покликаючись на етимологію терміна “av+verbio” (= «при+дієслово»), італійський граматист сфокусував увагу на придієслівній позиції адвербатива, налаштованого на деталізацію відмінностей сусіднього фразового елемента (тобто, дієслова). Прихильник гетерогенного принципу систематизації прислівникових лексем і сполук, Б. Буомматеї кваліфікував непохідні (напр., *ratto*) і дериваційні адвербативи (напр., *fortemente*) за *spezies* (досл. «спеції» – фактично – за словотвірною потенцією), а також прості (напр., *molto*) і складені (напр., *molte volte*) мовні елементи за *figura* (досл. «фігура» – фактично – за структурою) [143, с. 339 – 340]. Багатокомпонентність останньої авторської семантикоцентричної класифікаційної системи, згідно із якою було виділено більше 20 прислівникових класів, зумовлена залученням вченим до адвербативної частиномовної цілісності вигуку (зауважимо при цьому, що виявлення чіткої межі між деякими окресленими науковцем прислівниковими різновидами досить ускладнене: пор. адвербативи способу *fortemente* і якості *parcamente*). Безумовно, слід окремо закцентувати на значущому авторському коментарі щодо шляхів вирішення проблеми категорійної неоднозначності, а саме сплутування прислівникового словесного розряду із іншими частинами мови: прийменником, сполучником, *interposto* (убудований елемент) і додатковим іменником (який у присубстантивній позиції виконує аналогічну роль до здійснюваної адвербативом поряд із дієсловом) [143, с. 346 – 347]. Зокрема,

ключовим чинником коректного відрізнання прислівника від прийменника було номіноване врахування диференційної ознаки останнього – здатності до керування відмінками.

Концептуальний базис запропонованої М. Понца інтерпретаційної стратегії становить гармонійне поєднання морфологічного і семантичного кваліфікативних принципів, активно застосованих лінгвістом у ході систематизації італійських адвербативних одиниць у межах «конкретної», «складної» і «рішучої» груп [191, с. 252 – 264]. Варто зазначити, що компонентами першого прислівникового розряду є незмінювані неподільні мовні одиниці, які мають значеннєвий еквівалент і виконують роль виразників часового, локативного, кількісного і способового змістових відтінків (напр., темпоральний адвербатив *oggi* корелює із своїм семантичним відповідником – сполученням *in questo giorno*). Стрижневими конститuentами «складної» прислівникової сукупності, на думку італійського дослідника, є флексійні лексичні елементи, наділені типовими адвербативними морфемами *-amente*, *-emente*, *-one* і *-oni* і позначені такими семантичними варіаціями, як спосіб, час, простір, кількість, форма, стан, причина, подія, компанія, послідовність, твердження і «особливі відношення, що виражають різні способи стану і руху» (напр., *accidentalmente*, *rovescione*). Невід’ємним формальним компонентом прийменникових (сполучних) слів, названих «складними» прислівниками другого типу, є укорінений у лексемну структуру прийменник (напр., *peranco*, де інтегрований елемент – *per*) [191, с. 257]. Згідно із науковою позицією М. Понца, третє «рішуче» адвербативне об’єднання репрезентоване іменниково-прийменниковими комбінаціями, функційно налаштованими на конкретизацію «другорядних відношень». Варто підкреслити, що на змістову сутність цих словесних сполук не впливає тенденційна втрата ними складових компонентів, при цьому за умови радикальної морфологічної модифікації (одночасного випадіння прийменника та іменника) окреслені лінгвістичні одиниці характеризуються прислівниковою базою і здатністю вираження темпоральних, локативних,

кількісних і способових значень (напр., *in rade volte = rade volte*) [191, с. 262]. Безсумнівної уваги заслуговує оригінальна авторська стратегія розподілу адвербативних індикаторів за рівнем їх лінгвістичної розповсюдженості. Результатом застосування зазначеного класифікаційного критерію стало виокремлення науковцем групи архаїчних лексем, фактично відсутніх у сучасному італійському «мовному потоці», і класу прислівників «різного використання» [191, с. 269 – 271]. Досить неоднозначним видається рішення М. Понца щодо зарахування плеоназму (*ripieno* – адвербативна частка «наповнення», напр., *mai*) до лексико-граматичної прислівникової єдності. На думку італійського вченого, рольова специфіка згаданих мовних елементів безпосередньо залежить від їх типологічної приналежності: зокрема, *ripieni* першого типу роблять висловлення чіткішим, другого – надають стилю вишуканості, третій і четвертий різновиди кваліфіковані як “*accompagnamenti*” (супровідники іменника) та “*acompanaverbi*” (супровідники дієслова) – згідно із сучасним інтерпретаційним підходом, вони представлені неозначеними артиклями і займенниковими частками [191].

Акцентом на формальній організації італійського адвербатива, потрактованого як «стислий вираз, що включає до себе іменник, прикметник та прийменник», позначена наукова розвідка Ф. Беллісомі [139, с. 252]. Згідно із концепцією мовознавця, наявність / відсутність у конкретного мовного елемента окремої цілісної форми є тією значущою морфологічною ознакою, що уможлиблює диференціацію прислівника та адвербативного сполучення. Враховуючи домінантність пояснювальної функції фігурантів аналізованого лексемного класу, вважаємо логічним вибір автора на користь класифікації прислівника «за різноманітністю модифікацій» (це, фактично, семантичний принцип членування) [139, с. 252]. Зокрема, кількісними прикладами з класичної літератури були проілюстровані особливості функціонування адвербативів на позначення місця, часу, кількості, ствердження і заперечення. Варто підкреслити, що окремішність

прислівників способу (якості) у цьому лінгвістичному дослідженні була проігнорована італійським дослідником.

Реформаційним є зауваження Дж. Помба щодо некоректності етимології терміну «адвербатив». На думку граматиста, згадана помилковість виявлена у тому факті, що прислівник не є єдиною частиною мови, наділеною потенцією до комбінації із дієсловом (“ad+verbiūm” – досл. «при дієслові»). На окрему увагу заслуговує авторська демонстрація своєрідної опції прикметника: функціонування в реченні у значенні адвербатива.

Розробниками оригінальних семантичних механізмів класифікації прислівника (на італійському лінгвістичному матеріалі) справедливо вважаються Дж. Парія і Л. Родінò. Зокрема, перший науковець наголосив на необхідності виокремлення таких різновидів цієї словесної цілісності, як локативний (в ньому інтегровані вказівні: *qui*; відносні: *donde* і прикметникові: *davanti* лексичні одиниці), темпоральний (в його межах співіснують лексемні конкретизатори часу: *sempre* і тривалості дії: *troppo*), кількісний (напр., *molto*), порівняльний (напр., *come*), якісний (напр., *bene*), заперечний (напр., *no*) і стверджувальний (напр., *appunto*) [188]. Другим дослідником була активно декларована фундаментальність опозиції «абсолютних» і «відносних» адвербативів, що характеризуються відмінним рівнем модифікаційного функційного налаштування. Згідно із зауваженням Л. Родінò, компоненти першої окресленої прислівникової єдності впливають виключно на один реченнєвим елемент (напр., *molto bello*), на відміну від «відносних» адвербативів, що вказують на інший прислівник (експліцитний або імпліцитний), який, у свою чергу, трансформує ціле висловлення. Зокрема, в реченні *Studierò quando vorrai* – Я буду вчитися, коли ти захочеш адвербативна одиниця *quando* (коли) впливає на *vorrai* (ти захочеш) і корелює із прислівником *allora* (тоді), який мається на увазі [200].

В інтерпретації автора досить традиційної італійськомовної версії витлумачення терміну «адвербатив» Дж. Герардіні, прислівник являє собою незмінювану лексемну групу, позначену специфічною фразовою локацією

(при дієслові, прикметнику, іншому прислівнику, деяких прийменниках, прислівникових і прийменникових конструкціях) і націлену на семантичну модифікацію сусідніх реченнєвих компонентів. Очевидна суміжність окресленої лінгвістичної концепції із відповідними теоретичними засадами дослідження Ф. Беллісомі проілюстрована тим фактом, що фігуранти згаданого лексико-граматичного розряду були кваліфіковані Дж. Герардіні як еквівалентні реалізації комбінацій прийменника із «підпорядкованим терміном» (напр., *prudentermente* дорівнює *con prudenza*). Згідно із інноваційним експлікативним підходом мовознавця, прислівниковим статусом наділені такі мовні елементи, як прийменникові звороти (сполуки, де ядерний адвербативний компонент потребує обов'язкового використання прийменника із іменником) і порівняльні частки (індикатори порівняльних конструкцій); натомість словесне сполучення із прислівниковим змістовим наповненням було номіноване вченим адвербативним зворотом.

На думку І. Петканова, рольове налаштування італійського прислівника обмежується дієслівною кваліфікацією і «піднесенням прикметників та адвербативів способу до чітко окресленого ступеню», в чому виявлена семантична модифікаційна значущість аналізованого частиномовного класу [189, с. 226]. Акцентуація автора представленої наукової розробки на змістовому аспекті прислівникового фігурування уможливила виділення дослідником адвербативних сукупностей на позначення способу; часу; місця; кількості; ствердження, заперечення і сумніву. Серед деталізованих І. Петкановим відмінностей зазначених прислівникових різновидів варто згадати такі:

- до складу першої багатокомпонентної семантичної групи необхідно зарахувати якісні прикметники, які змінили свою «функційну орієнтацію» на адвербативну і «флексійні» лексеми із типовими прислівниковими морфемами *-mente*, *-oni*, *-one*;
- деякі темпоральні адвербативи схильні до ступеневого градування і морфологічних модифікацій (утворення зменшувально-пестливих форм);

- певні локативні прислівники здатні змінювати свою частиномовну приналежність на прийменникову / сполучникову;
- невід’ємними фігурантами кількісної адвербативної сукупності є лексеми із «додатковим» значенням (напр., *anche* – також) [189, с. 230];
- стрижневими елементами останнього семантичного типу є «позитивна» форма *sì*, «сумнівна» *forse* і «негативні» прислівники *no*, *non*, при цьому досить розповсюдженим є застосування синонімічних до них слів *sissignore (sissignora)*; *nossignore (nossignora)*; *probabilmente* та ін.

Неможливо оминати увагою запропонований італійським вченим механізм систематизації адвербативних сполук за їх першим композиційним елементом (прийменником), до того ж безумовною оригінальністю відзначена авторська версія наукового розгляду формальної організації складених прислівників, гармонійно «вращених» у структуру репрезентованої змістової класифікаційної системи (напр., *adagio* – адвербатив способового типу, *dopodomani* – часового).

У контексті всебічного оцінювання лексико-граматичної значущості італійського прислівника видається доцільним сфокусуватися на розробленій Дж. Равера Аірою, Р. Мауріцці і Ф. Піяцці семантичній стратегії членування аналізованої частиномовної єдності на якісний; темпоральний; локативний; кількісний і додатковий; оцінний; відносний і питальний розряди. Слід підкреслити, що до складу останнього граматистами були залучені: «займенникові невідмінювані локативні форми» (напр., *donde*), які об’єднують дві частини складного речення або вводять запитання, неозначена лексема *dappertutto*, а також «орієнтувальне» слово *esso* та *insomma* як носій завершально-пояснювального змістового насичення [196, с. 369].

Згідно із лінгвістичною концепцією М. Дардано і П. Тріфоне [153], адвербативне модифікаційне функційне налаштування реалізоване не лише у придієслівній позиції (в цьому виявлена помилковість етимології аналізованого терміну, що раніше було постульовано Дж. Помбою [190]), але

й поряд із прикметниковими, прислівниковими, іменними частиномовними елементами, а також відносно додатка і цілої фрази. На думку італійських дослідників, проблематичність категоризації прислівника зумовлена його очевидною гетерогенністю, адже, за традиційним інтерпретаційним підходом, адвербативним лексико-граматичним статусом наділені цілісні латинізовані форми, прийменникові синтагми, фразові лексеми, реченнєві модалізатори, а також єднальні компоненти. Закцентовані на ключових формальних диференційних ознаках прислівника, М. Дардано і П. Тріфоне здійснили деталізований науковий розгляд простих (мають автономну цілісну форму), складених (утворені завдяки зрощенню декількох слів), дериваційних (виникли внаслідок активних словотвірних процесів за участі суфіксів *-mente*, *-one*, *-oni* або завдяки рольовим трансформаціям прикметника) адвербативних одиниць і прислівникових сполучень (функційні і семантичні еквіваленти адвербатива). За значеннєвим наповненням італійськими мовознавцями були класифіковані якісні, локативні, темпоральні, оцінні (їх змістові відтінки: ствердження, заперечення, сумнів), кількісні і питальні прислівникові групи. Функційним налаштуванням останнього авторського критерію адвербативної диференціації за «променем впливу» є конкретизація об'єкта прислівникової модифікації: конституенти аналізованої частиномовної цілісності можуть мати найширший «промінь впливу» і бути номінованими текстуальними адвербативами, а також відноситися до цілого речення або до конкретного фразового фігуранта (наприклад, лише до дієслова) [153, с.418]. Як підкреслено у згаданій спеціалізованій студії, адекватне розміщення прислівника у структурі висловлення є чинником коректної передачі змісту цієї фрази. Важливо зауважити, що типовою адвербативною локацією є розташування біля модифікованого мовного елемента: перед прикметником і після дієслова, при цьому якісні прислівники характеризуються вільною позицією, а в інших випадках принцип адвербативного розміщення залежить від інформаційної мети самого висловлення.

Прихильники синтаксичноцентричного механізму частиномовної кваліфікації і розробники інноваційного італійськомовного лінгвістичного дослідження Е. Ріотті і С. Чігада наголосили на проблематичності визначення прислівникового статусу за обраною ними експлікативною схемою. Окреслена ускладненість вмотивована синтаксичною специфічністю адвербатива: відсутністю в нього потенції до актуалізації зв'язків узгодження і керування, а також його тенденційною вільною локалізацією в реченні. Саме тому, згідно із зауваженням мовознавців, безперечно, доцільною є акцентуація на семантичному аспекті функціонування цієї лексико-граматичної сукупності. Запропонований оригінальний варіант розподілу аналізованого лексемного класу є ілюстрацією прислівникової предикативно-аргументативної сутності, результатом глибинного занурення до якої є виокремлення семи адвербативних груп, конституйованих: прислівниковими одиницями оповідального рангу (зокрема, дейктичними лінгвістичними структурами: *sì* і *no*); визначниками висловлення (у більшості, носіями модального змістового навантаження – напр., *forse*); адвербативами, орієнтованими на підмет; прислівниками, орієнтованими на мовця; модифікаторами очікування; модифікаторами дієслівної синтагми; якісними адвербативами (семантично і функційно різноплановими виразниками часового і способового значень) та єднальними прислівниками (компонентами суміжного адвербативно-сполучникового різновиду). На окрему увагу заслуговує авторська інтерпретація найбільш численного і перспективного у контексті подальшого ґрунтовного дослідження класу прислівникових модифікаторів дієслівної синтагми, кваліфікованих за традиційними семантичними категоріями часу, місця, якості і т. п. Згідно із окресленою концепцією, такий класичний класифікаційний підхід дозволяє продемонструвати «функційну еквівалентність між цим типом адвербатива і додатками дієслівної синтагми» (напр., прислівник *così* і словосполучення *in questo modo* рівнозначні) [199, с. 247]. Базуючись на деталізованому аналізі компонентного складу синтагм, що є еквівалентами адвербативів зазначеного

різновиду, італійські дослідники розробили реформаційну схему класового розподілу прислівників цього розряду. Зокрема, замість традиційних темпоральних адвербативних сукупностей науковцями були виокремленні лексемні єдності на позначення вказівної, неозначеної, питальної та інших часових варіацій [199, с. 248].

Порушуючи питання всебічного оцінювання лексико-граматичної своєрідності прислівникового конститuenta англійської частиномовної системи, необхідно наголосити на органічному часовому перекликанні процесу поступового удержавлення англійського лінгвістичного комплексу із першими спробами його граматичної стандартизації. Безсумнівно сприятливим чинником реалізації останньої в кінці XIV століття стало розроблення фундатором англійської мови Дж. Чосером оригінального інтерпретаційного підходу, застосування якого уможливило визначення ключових відмінностей дериваційних процесів в адвербатива. На думку науковця, фундаментальним є такий історично-зумовлений словотворчий прислівниковий компонент, як давньоанглійський суфікс *-lich* (трансформований пізніше на *-ly*).

Прихильник кваліфікативної стратегії, представленої на сторінках латинської граматичної студії, В. Лілі та автор першої цілісної англійськомовної лінгвістичної розвідки В. Буллокар здійснив спробу комплексного висвітлення базових характеристик англійської частиномовної системи. В експлікативній версії вченого серед восьми лексемних класів прислівник набув статусу незмінюваної мовної одиниці із такими формотворчими елементами, як *-ly* і *-wise*.

Акцентом на семантичній рольовій значущості англійського адвербатива позначений дослідницький механізм Дж. Уортона, яким прислівник був номінований виразником обставини / якості у придієслівній / присубстантивній позиції. Ілюстративним свідченням декларованої автором категорійної неоднозначності аналізованого частиномовного об'єднання, розподіленого на 21 клас, є факт вміщення адвербативною цілісністю не

лише прислівникових компонентів, але й вигуків, дієслівних форм і деяких словосполучень.

Теоретичний базис лінгвістичної концепції Б. Джонсона становить комбінація морфологічного і синтаксичного ракурсів наукового розгляду адвербативної проблематики (на матеріалі англійської мови). Активно наголошуючи на ядерності квантитативного словозмінного параметру (наявності / відсутності у словесної групи категорії числа), необхідного для результативної грамотної частиномовної диференціації, мовознавець вказав на відсутність у прислівника потенції до числових формальних перетворень. Згідно із авторським семантичним класифікаційним підходом, серед двох стрижневих адвербативних різновидів (кількісний: напр., *enough* і якісний) деталізованому членуванню підлягає численний другий вид, до складу якого віднесені лексеми на позначення числа (напр., *twice*), часу (напр., *ever*), місця (напр., *yonder*), ствердження / заперечення (напр., *indeed, nay*), бажання / виклику / умовляння (напр., *o!, ho, there there*) і схожості (напр., *likewise*) [172, с. 274 – 275]. Варто зауважити, що проблема лексико-граматичної гетерогенності прислівника не здобула остаточного вирішення в окресленій англійськомовній розробці, де у структурі згаданого частиномовного розряду були інтегровані вигуки, прийменники і прикметники із адвербативним змістовим наповненням. Специфічною синтаксичною відмінністю прислівників лінгвістом номінована їх схильність до внутрішньофразового розташування один замість іншого і до виконання ролі заміників відносних займенників.

Ключовими тезами англійського дослідника Р. Лоута, висунутими стосовно об'єктивної адвербативної кваліфікації, є твердження щодо комбінування прислівника із прикметником, дієсловом або іншим прислівником із метою вираження різнорідних якостей процесу; постулювання формальної незмінюваності адвербатива і наявності в нього здатності до аналітично-оформленого градування, а також підкреслення фундаментального статусу типової прислівникової морфеми *-ly*.

Згідно із експлікативним механізмом Дж. Харріса, невід'ємними фігурантами англійської чотирикомпонентної частиномовної системи є гармонійно співіснуючі субстантивний та атрибутивний розряди, в межах яких об'єднані лексемні різновиди різної граматичної значущості. Зокрема, «субстантивним» іменам (перший порядок) і займенникам (другий порядок) протиставлені «атрибутивні» прикметник, дієслово, дієприкметник (перший порядок) і прислівник (другий порядок) [165]. Як зауважив науковець, чинником грамотної диференціації мовних одиниць є акцентуація на їх функційному налаштуванні: так модифікаційна опція адвербатива (роль «ознаки ознаки»), на думку Дж. Харріса, є базовою функційною властивістю цієї частини мови. Варто підкреслити, що авторська стратегія класифікації прислівника зведена до декларування стрижневості кількісного та якісного адвербативних різновидів, додатково розподілених на локативну, темпоральну і питальну групи [165]. Безперечно, справедливим видається коментар англійського граматиста щодо корелятивності прислівникових елементів із словесними компонентами інших лексико-граматичних сукупностей, в чому виявлений похідний характер аналізованого частиномовного об'єкта.

Подібно до своїх попередників автор багатоаспектної лінгвістичної студії В. Дж. Хорт наголосив на вираженні англійським адвербативом, комбінованим із домінувальним дієсловом, якості і деяких інших обставин дії (це, фактично, конкретизаторська опція). Неможливо оминати увагою зауваження мовознавця щодо схильності конститuentів англійського частиномовного комплексу до контекстуально-зумовленого категорійного трансформування: зокрема, прислівник *only* позначений потенцією до зміни своїх лексико-граматичних відмінностей з адвербативних на прикметникові, а темпоральні прислівники *today* і *yesterday* тенденційно фігурують як в адвербативній, так і в субстантивній ролі [168, с. 117]. Активно застосовуючи семантичний принцип лексемного розрізнення в ході ґрунтовного дослідження прислівникових одиниць, В. Дж. Хорт кваліфікував словесні

класи на позначення числа, місця, часу, кількості, якості, сумніву / ствердження / заперечення / запитання / порівняння. Згідно із версією науковця, окремого більш ретельного вивчення потребує складений адвербативний різновид, репрезентований лексемами із такою структурою: темпоральний / просторовий прислівник + прийменник: напр., *herewith*, *wherefore* або іменник + неозначений артикль *a*: напр., *aground* [168, с. 119 – 120].

Подібний, але більш удосконалений варіант експлікації адвербативних відмінностей був запропонований в англійськомовній граматиці А. Фіска, класифікаційна схема якого відрізняється більшою деталізованістю порівняно із відповідною системою прислівникового розподілу В. Дж. Хорта. Зокрема, в інтерпретації А. Фіска, класовою окремішністю характеризуються словесні єдності на позначення сумніву, ствердження, заперечення, запитання і порівняння; додаткового виокремлення потребують адвербативні групи порядку і величини, натомість автономності позбавлена числова прислівникова група. У контексті занурення до функційної природи аналізованої частини мови англійський дослідник сфокусував увагу на взаємозумовленості внутрішньофразової позиції адвербатива і форми його змістової реалізації: так, наслідком придієслівного розташування прислівника є вираження ним якісного, темпорального або просторового значеннєвих відтінків; в інших лінгвістичних ситуаціях адвербативна роль полягає у «підсиленні або зменшенні якості, що виражена прикметником або [іншим] прислівником» [159, с. 91]. Згідно із категоризаційною стратегією А. Фіска, біполярними за частиномовною значущістю є так названі «адвербативні сполучники», функційно налаштовані на реченнєву інтеграцію або на конкретизацію часових / локативних показників процесу (напр., *whence*) [159]. Доцільним вважаємо авторський акцент на синтаксичному аспекті прислівникового фігурування, а саме на деталізації характерної локації адвербатива у фразовій структурі: «перед прикметниками, після активних або нейтральних дієслів і часто між допоміжним і [змістовим]

дієсловом» [159, с. 146]. На думку вченого, різнорідність придієслівного розташування являє собою важливу синтаксичну ознаку аналізованого частиномовного об'єкта, серед варіантів розміщення якого слід виділити наступні: перед дієсловом, у безпосередній близькості після нього, між двома допоміжними дієсловами або після них.

Враховуючи фундаментальність загально визнаної проблеми гетерогенності лексико-граматичного прислівникового розряду, факт періодичного виникнення досить радикальних версій потрактування адвербативної сутності не викликає жодного подиву. Зокрема, згідно із оригінальним англійськомовним механізмом частиномовного розрізнення, запропонованим Ч. Ліоном, чинником віднесення конкретної мовної одиниці до прислівникової групи є безсумнівна неможливість зарахування цієї лексеми до складу будь-якої іншої словесної цілісності. Втіленням окреслених теоретичних засад став обраний мовознавцем науковий шлях дефініціювання терміна «адвербатив», номінований «сховищем для всіх безладних, важко класифікованих, незатребуваних слів» [178, с. 66]. Серед висвітлених на сторінках згаданої спеціалізованої розвідки ключових аспектів прислівникового функціонування необхідно виокремити морфологічний (а саме, своєрідна формальна організація адвербатива і його схильність до ступеневого градування), словотвірний (а саме, природа дериваційних процесів у прислівника) і значеннєвий (а саме, семантикоцентричний розподіл адвербативної лексемної сукупності на словесні класи із темпоральним, локативним і порядковим змістовими відтінками).

Новаторство лінгвістичної концепції П. Булліонса [142] полягає у визначенні синтаксично-зумовленої функційної реалізації англійського прислівника, кваліфікованого як еквівалент ад'юнкта, розташований у безпосередній близькості до модифікованого ним мовного елемента: до дієслова, прикметника, іншого прислівника, фрази або цілого речення. Слід зауважити, що результатом застосування автором семантичного

класифікаційного критерію стало виділення десяти адвербативних груп. На окрему увагу заслуговує здійснене англійським дослідником загальне оцінювання прислівникової деривації, зокрема П. Булліонс зацентрував на домінуванні суфіксального засобу творення якісних адвербативів завдяки морфемі *-ly*, на тенденційній інтеграції певних лексем із метою формування однієї цілісної (напр., *nevertheless*), а також на префіксації деяких іменників, наслідком чого є виникнення нових прислівникових одиниць (напр., *ahead*).

Згідно із зауваженням автора англійськомовної тематичної словникової статті з «Американської енциклопедії» Р. Л. Чапмана, класичний категоризаційний підхід функційно зближує адвербатив до його історичного «предка» – до *adverbium*, лексеми, що в комбінації із іншим словом (споконвічно – із дієсловом, на практиці – також із прикметником або іншим прислівником) виконує роль його семантичного модифікатора, деталізуючи час, місце, спосіб, ступінь, за яких відбувається дія. На думку науковця, зазначений варіант класифікації аналізованої частини мови, запропонований традиційними «шкільними граматиками», є неповним порівняно із традиційною англійською інтерпретаційною стратегією, за якою додаткового виділення потребують п'ять адвербативних різновидів: питальний, відносний, корелятивний, незалежний і перехідний [145]. Як підкреслив Р. Л. Чапман, абсолютно справедливими є класичні кваліфікативні твердження щодо прислівникової формальної різноманітності, словозмінної перспективності (виключно в контексті ступеневих перетворень фігурантів деяких адвербативних груп) і всеосяжності зазначеної лексико-граматичної сукупності. Саме гетерогенністю і поліфункціональністю прислівникової єдності була зумовлена необхідність розроблення інноваційних шляхів дослідження цієї частини мови в межах новоствореної структурної граматики, за американською версією якої фундаментальним є розподіл усіх словесних груп на «формальні» і «позиційні класи» [145, с. 194]. Згідно із цим принципом членування, «формальний» прислівниковий розряд уміщує мовні одиниці із типовими адвербативними морфемами *-ly* і *-wise*, натомість

«позиційним» статусом наділена прислівникова група адвербіалів (характерне закінчення терміну сигналізує про виконання конститuentами зазначеного лінгвістичного об'єднання специфічних синтаксичних функцій) [145, с. 194]. Як зауважив мовознавець, з метою максимального звуження меж досліджуваної частиномовної сукупності, представники структуралістського філологічного напрямку змінили схему категорійного витлумачення великої кількості адвербативних елементів і номінували їх «функційними словами», які підлягають окремому рольовому класифікуванню [145, с. 194].

На думку розробників англійськомовної лінгвістичної концепції П. Рамат і Д. Рікка, всебічний аналіз прислівникової лексико-граматичної значущості уможливлений за рахунок оперування двома ядерними експлікативними критеріями: формальним і функційним. За першим параметром адвербатив був кваліфікований дослідниками як «незмінювана і синтаксично необов'язкова лексема», позначена модифікаційним рольовим навантаженням і наділена додатковою інформацією, безпосередньо пов'язаною з іменниковою, прикметниковою, дієслівною, прислівниковою або реченнєвою мовною одиницею [194, с. 290]. Значною перепорою для результативного чіткого структурування адвербативної цілісності є її безсумнівна складова гетерогенність. Саме тому науково-виваженим видається рішення граматистів щодо конкретизації прислівникових різновидів, виокремлених за синтаксичним і функційним параметрами. Зокрема, в межах групи предикативних адвербативів, репрезентованої визначниками дієслова і дієслівної фрази, необхідно виділяти слова із способовим (напр., *quickly*), напрямовим (напр., *westwards*) та аспектуальним (напр., *already*) семантичними відтінками [194, с. 307]. Згідно із зауваженням П. Рамат і Д. Рікка, сутність ступеневих прислівників полягає у виконанні ними ролі приадвербативного модифікатора (напр., *very*). Семантично і функційно неоднозначна і найбільш кількісна (у таких мовах, як англійська) реченнєва адвербативна сукупність підлягає окремому членуванню на групи

лінгвістичних компонентів, що є безпосередніми об'єктивними вказівниками події (напр., *frequently*); виразниками суб'єктивної оцінки (думки) мовця щодо висловленої інформації (напр., *unfortunately*) або щодо правдивості факту (напр., *probably*); лексем-покликань на розмовний акт (напр., *frankly*), а також польових прислівників (напр., *logically*) [194, с. 307 – 308]. На думку мовознавців, обставинні адвербативи є носіями просторового (напр., *here*) і часового (напр., *now*) змістових наповнень, а найбільш своєрідні за функційними параметрами прислівникові фокалізатори (напр., *only*) налаштовані на модифікацію іменних фразових компонентів. Зафіксований науковцями зв'язок текстових адвербативів (останній різновид) із реченневою структурою є виключно синтаксичним, оскільки функція фігурантів окресленої групи полягає у гармонійному поєднанні декількох висловлень із метою утворення цілісного лінгвістичного об'єднання (напр., *consequently*).

Оригінальний варіант систематизації прислівників і прислівникових фраз був представлений на сторінках практичної англійськомової граматичної розвідки Е. Волкер і Ст. Елворса, де, окрім класичних лексемних класів на позначення якості, місця, часу і ступеня, були виокремлені частотна (напр., *always*) і реченнева адвербативні єдності (напр., *probably* – пор. із відповідною лінгвістичною групою, схарактеризованою П. Рамат і Д. Рікка) [219, с. 20]. Згідно із авторським категоризаційним механізмом, об'єктивного наукового оцінювання потребують такі специфічні мовні елементи, як питальні (напр., *why*) і «підсилювальні» прислівники (напр., *very* – вони є прикметниковими та адвербативними модифікаторами), а також «фокус – прислівники» (напр., *even* – їх функційне налаштування полягає в акцентуації уваги на певному слові) [219, с. 20]. Важливим є зауваження лінгвістів щодо частиномовної приналежності другого компонента фразових дієслів: так, на думку Е. Волкер і С. Елворса, в поєднанні *lie down down* слід вважати адвербативом.

На противагу своїм колегам, авторка різноаспектної компаративної спеціалізованої студії М. Нухіу наголосила на доцільності залучення до прислівникового лексико-граматичного розряду усієї фразової дієслівної комбінації, а не лише її другого конститuenta. У контексті всебічного дослідження англійського адвербатива мовознавець зазначила, що ускладненість чіткого вибору на користь певної стратегії прислівникового розподілу зумовлена індивідуальністю зафіксованих лінгвістичних концепцій, утім безсумнівною фундаментальністю характеризуються морфологічний (форма) і синтаксичний (позиція) класифікаційні критерії. Як підкреслено в згаданій розробці, результатом активного застосування семантичного принципу членування адвербативної цілісності стало виділення мовних класів на позначення місця, часу, якості, рівня, кількості та ін., структурного – простої, складеної і дериваційної прислівникових груп, а позиційного – простої і сполучуваної лексичних єдностей [185, с. 99]. Згідно із науковою позицією М. Нухіу, до складу ключових моделей адвербативного словотворення слід віднести суфіксацію (зокрема, приєднання до основи лексеми таких морфем, як *-ly*, *-wise*, *-ward(s)*, *-way(s)*, *-fold*) і префіксацію (а саме, додавання префіксів *a-*, *as-*, *in-*).

1.3. Методологічна база вивчення прислівникових хрононімів у різносистемних мовах

Процес об'єктивного оцінювання семантичних, структурних і функційних властивостей будь-якого лінгвістичного елемента передбачає своєчасне звернення в ході кваліфікації до відмінних за рівнем сферової спеціалізації методичних механізмів. Вони співвіднесені із загальними методологічними засадами сучасного мовознавства, до складу яких О. С. Кубряковою були справедливо віднесені такі основоположні принципи пізнавальної і дослідницької діяльності, як експансіонізм, антропоцентризм, експланаторність і функціоналізм [77]. Наголошуючи на виконанні згаданими положеннями ролі методичної першооснови запропонованої

дисертаційної розробки, вважаємо необхідним сфокусуватися на висвітленні їх функційного статусу і на характеристиці форм домінування цих методологічних принципів у репрезентованій розвідці.

Варто зауважити, що запорукою міждисциплінарного комплексного розгляду конкретних об'єктів вивчення є панування в загальнонауковому просторі експансіоністських тенденцій. Концептуально протиставлені ідеї щодо часткової ізоляції мовознавства, вони є дієвим чинником розширення теоретичних, понятійних і методичних кордонів лінгвістичного вчення за рахунок його координації із іншими науковими галузями. Ілюстративним свідченням реалізації представленого дослідження в «експансіоністському методологічному напрямі» є факт витлумачення автором специфіки темпорального прислівникового різновиду з інтерпретаційного ракурсу функційної граматики, що являє собою сформований у межах мовознавства окремий комбінований за глибинною сутністю науковий сегмент. До того ж, фундаментальний методологічний принцип експансіонізму знайшов своє відображення в лінгвістичній спеціалізації зазначеної роботи, присвяченої ґрунтовному аналізу ядерних ознак адвербативних хрононімів на теоретичному та емпіричному матеріалі трьох різносистемних мов.

Встановлення антропоцентричними методологічними засадами провідних позицій у сучасному мовознавстві сигналізує про тенденційну акцентуацію уваги дослідників на людській постаті, відзначеній потенційними різнорідними взаємозв'язками із відповідним предметом наукового вивчення. Безсумнівним виявом антропоцентризму в запропонованій тематичній розвідці є застосовані автором оригінальні критерії систематизації прислівникових часових конкретизаторів, планомірний класовий розподіл яких уможливлений за рахунок диференціації орієнтаційних центрів відліку, фактично, корелятивних із фігурою мовця. Саме особа комуніканта, який виконує функцію організатора мовленнєвого процесу, підлягала деталізованому лінгвістичному розгляду в меншій мірі – у контексті класифікації темпоральних адвербативів за точкою

відліку і в більшій мірі – з позиції визначення ступеня дейктичності цих частиномовних компонентів.

Методологічний принцип експланаторності, переконливо кваліфікований М. О. Фантом, як «важлива умова досягнення релевантності дослідження», є специфічним експлікативним інструментом науково-пізнавальної діяльності [125, с. 64]. Він передбачає максимально об'єктивну («на підставі чіткої й доказової наукової теорії») інтерпретацію тієї інформації, що була отримана в результаті цілісного охоплення практичного мовного матеріалу [109, с. 39]. На нашу думку, експланаторність є тим непорушним методичним базисом, завдяки якому в ході вивчення знижуваний ризик нескладного перерахування несистематизованих і не пояснених лінгвістичних фактів.

Загальним постулатом «функціоналістського методологічного русла», згідно з версією М. М. Полюжина, є положення про те, що мовний комплекс виконує роль «знаряддя, засобу, механізму для реалізації людиною певних намірів як у сфері пізнання дійсності, так і в актах спілкування» [100, с. 11]. Протиставлений формальному науково-дослідному підходу, функціоналізм, у методичному ракурсі якого мову розглядають як цілеспрямовану систему засобів вираження, висуває на провідні позиції ономасіологічний інтерпретаційний механізм «від функції до способів її відображення» (див. детальніше в підрозділі 2.2.). Варто підкреслити, що факт базування репрезентованої дисертаційної розробки на згаданих методологічних засадах не викликає жодного сумніву, адже глибинний аналіз структурних, семантичних і рольових властивостей українського, італійського та англійського темпорального прислівника був здійснений автором із акцентом на функційно-граматичній своєрідності цього лінгвістичного фігуранта.

Фокусуєчись на докладному описі залученого до представленої наукової роботи методичного інструментарію, зауважимо, що вибір останнього був продиктований тематикою, метою, конкретними завданнями, а також специфікою об'єкта і предмета зазначеного дослідження. Задля

здійснення різноаспектного оцінювання стрижневих ознак адвербативного часового індикатора в трьох різносистемних мовах видається доцільним активно оперувати як загальнонауковими, так і спеціальними лінгвістичними – парадигмальними і міжпарадигмальними засобами пізнавальної діяльності. Зокрема, до складу загальних методів, застосованих автором окресленої дисертаційної розвідки, слід зарахувати спостереження, індукцію, дедукцію, аналіз, синтез, таксономію і моделювання.

Поза всякими сумнівами, з-поміж вищезгаданих сукупностей дослідницьких прийомів найбільш очевидною функційною фундаментальністю і сферовою всеохопністю характеризується спостереження, завдяки якому було уможливлене найповніше цілеспрямоване сприйняття необхідної інформації як на етапі ретельного опрацювання теоретичного матеріалу, так і на стадії збирання і категоризації емпіричних фактів щодо предмета дослідження. Індуктивний методологічний механізм, номінований О. О. Селівановою «шляхом від конкретного, одиничного до загального», був реалізований у ході класифікації частиномовних різновидів і прислівникових розрядів (у контексті ґрунтовного аналізу теорії питання); до того ж, він був використаний із метою виявлення універсальних властивостей темпорального адвербатива на українській, італійській та англійській практичній лінгвістичній базі [109, с. 50]. Взаємозумовлена і взаємопов'язана із індукцією, опозитивна їй дедуктивна методологічна стратегія була незамінною на кваліфікативному етапі дослідження: зокрема під час визначення необхідності залучення певної мовної одиниці до прислівникового лексемного класу, а також у процесі систематизації адвербативних хрононімів за різнорідними параметрами. Невід'ємним компонентом комплексу науково-дослідницьких прийомів, активно застосованих автором запропонованої теоретичної розробки, є пара функційно котрастивних методів аналізу і синтезу, які, згідно із версією О. О. Селіванової, являють собою «діалектичну єдність протилежностей» [109, с. 51]. З урахуванням того факту, що перший конституент цієї

своєрідної сукупності передбачає науково-виправданий поділ цілісного мовного об'єкта на окремі елементи, а другий – гарантує інтеграцію розрізнених лінгвістичних компонентів у межах однієї системи, вважаємо необхідним констатувати, що аналіз і синтез були запорукою адекватного прислівникового розподілу, відображеного в авторських класифікаційних схемах. Безперечно, саме ці схематичні ілюстрації є яскравою демонстрацією втілення у репрезентованій студії таксономічного методологічного підходу або «методу класифікації» [109, с. 51]. Завершуючи науковий розгляд загальних механізмів пізнавальної діяльності, результати якої наведені в окресленій розвідці, зазначимо, що цільове налаштування моделювання полягало у наочному оформленні (компактному символічному зображенні) такої абстрактної лінгвістичної субстанції, як Прислівникове Вказівне Поле Часу.

Трикомпонентною за складовим наповненням є група спеціальних методичних механізмів, необхідних для здійснення найповнішої об'єктивної характеристики предмета дослідження, а також для винайдення максимально чітких коректних відповідей на запитання, поставлені перед автором дисертації, методика якої охоплює функціональну, типологічну та описову лінгвістичні стратегії вивчення. Слід підкреслити, що застосування в кваліфікативному процесі парадигмального функціонального методу уможливило оцінювання специфіки рольового аспекту фігурування прислівникового часового індикатора в мовленнєвому (наративному) потоці. Фактичним виявом реалізації сукупності функціональних дослідницьких операцій у представленій розробці є комплекс авторських висновків щодо змістової, рольової і структурної сутності понять «функційно-семантичне поле темпоральності» та «Адвербативне Вказівне Поле Часу». Активне залучення до пізнавальної діяльності міжпарадигмального типологічного методу було зумовлено необхідністю акцентуації на компаративному сегменті загального тематичного висвітлення. За рахунок оперування цією єдністю методичних прийомів автором були порівняні адвербативні

хрононімі групи у трьох різносистемних мовах і, як наслідок – були визначені диференційні та об'єднувальні ознаки українського, італійського та англійського лінгвістичних комплексів. Неавтономний за функційною значущістю і композиційно гетерогенний міжпарадигмальний описовий метод був активно використаний у науковій розвідці на трьох ключових дослідницьких стадіях, співвіднесених із характерними для цього методу операціями інвентаризації (виявленій у виділенні темпоральних прислівників), таксономії (реалізованій у класифікації адвербативних часових вказівників за різнорідними критеріями) та інтерпретації (втіленій в оцінюванні стрижневих відмінностей виокремлених прислівникових різновидів).

Висновки до розділу 1

У результаті ґрунтовного дослідження питання складової організації частиномовного комплексу (на матеріалі різносистемних української, італійської та англійської мов) і, зокрема, лексико-граматичного статусу віднесеної до його структури адвербативної лексичної єдності можна зробити декілька висновків.

Яскравим виявленням дискусійності окресленої проблематики є квантитативна значущість зафіксованих у трьох мовах варіантів вираження концепту «частина мови»: «лексико-граматична категорія», «словесний клас», «лексична категорія», «граматична категорія», «синтаксична категорія», «формальний клас» і под. Вибір автора на користь синонімічних класичному терміну «частина мови» термінологійних варіацій «лексемна / лексична / словесна група / клас / єдність / сукупність / цілісність / об'єднання» обґрунтований композиційною своєрідністю зазначеного мовного об'єкту, інтерпретованого як регламентована чітким набором критеріїв словесна інтеграція.

Найбільш адекватним універсальним механізмом лексемної категоризації вважаємо гетерогенний експлікативний принцип, застосування якого передбачає цілісне охоплення семантичних, формальних, функційних, синтаксичних та етимологічних характеристик конкретної мовної одиниці.

Враховуючи історично-зумовлену різноманітність граматичної організації аналізованих лінгвістичних об'єднань, безперечно, неприпустимою є абсолютна універсалізація питань, об'єднаних частиномовною проблематикою. Найбільш необхідним є врахування цього кваліфікативного нюансу у випадках конкретизації лексико-граматичної приналежності функційно специфічних словесних елементів, зафіксованих не в усіх згаданих мовах. Зокрема, роллю частиномовних індикаторів системного протиставлення слов'янського українського лінгвістичного комплексу романському італійському та германському англійському наділені лексемні групи артикля і частки. Зауважимо, що негативною є відповідь на питання щодо категорійної самостійності першого словесного класу на українському мовному ґрунті і позитивною – на італійському та англійському, натомість друга лексико-граматична сукупність підлягає обов'язковому виокремленню в межах української лінгвістичної системи і не підлягає – в межах італійської та англійської.

У контексті визначення складового наповнення трьох спеціалізованих частиномовних цілісностей доцільно наголосити на універсальності таких їх стрижневих конститuentів, як іменник, дієслово, прикметник, прислівник, займенник, прийменник, сполучник і вигук.

Науково-виваженою є розповсюджена загальнолінгвістична тенденція дихотомічного розподілу лексемних груп за формально-змістовим і функційно-семантичним критеріями. Зокрема, ілюстративним свідченням оперування першим класифікаційним принципом є декларування контрастивності «змінюваних» і «незмінюваних» частин мови, традиційно диференційованих за семантично-вмотивованою схильністю до структурних модифікацій. Результатом деталізованого дослідження словесних розрядів із

позиції їх функційно-змістового навантаження є наголошення на необхідності протиставлення «повнозначних» (італійські термінологійні варіанти: «слова-зміст», «лексичні слова», «повні слова») лексемних одиниць «неповнозначним» / «службовим» (за італійськомовною номінативною версією, «функційні слова», «граматичні слова», «порожні слова»). На нашу думку, з метою всебічного оцінювання ядерних властивостей української, італійської та англійської частиномовних комплексів цілком доцільно застосовувати обидва механізми членування.

Невід'ємним універсальним компонентом лексико-граматичної цілісності є прислівниковий словесний клас, беззаперечною відмінністю якого є складова, рольова, структурна, значеннєва і синтаксична гетерогенність, підтверджена вітчизняними та іноземними дослідниками на різних стадіях еволюції лінгвістичного вчення. Композиційне влаштування аналізованої лексемної сукупності нерідко підлягало радикальним трансформаціям, зумовленим необхідністю систематизації різнорідних адвербативних репрезентантів, чітка категоризація яких тривалий час була значно ускладнена. Позитивним наслідком більш ретельної частиномовної диференціації стало поступове відмежовування частково суміжних за функційними показниками прислівникових мовних елементів від сполучникових, прийменникових і вигуківих лексичних одиниць із подальшою конкретизацією власне адвербативних семантичних, формальних і рольових характеристик.

Націлені на всебічне наукове висвітлення морфологічного аспекту фігурування українського, італійського та англійського прислівника, вважаємо доцільним наголосити на універсальності такої ядерної ознаки цього лінгвістичного об'єкта, як незмінюваність. Зауважимо при цьому, що ступеневе градування, здатність до якого була названа в чисельних теоретичних розробках єдиною адвербативною словозмінною опцією, реалізоване у згаданих різносистемних мовах за відмінними принципами: в українській мові – синтетично, натомість, в англійській та італійській –

аналітично. Ідентичний механізм дериваційних операцій, який уможливорює перетворення прикметникової одиниці у зазначених лінгвістичних комплексах на прислівникову (певного різновиду), полягає у комбінуванні ад'єктивної бази із чітко окресленими для кожної мови морфемами: в українській – із суфіксами *-o*, *-e*, в італійській – із *-mente*, а в англійській – із *-ly*.

Неодностайною є висловлена мовознавцями наукова позиція щодо семантичного навантаження адвербатива, який, за першим експлікативним підходом, був інтерпретований вченими як носій самостійного лексичного значення, а за другим – як «семантичний дериват», позбавлений його. На нашу думку, очевидна корелятивність конститuentів аналізованої лексемної цілісності із іншими частинами мови сигналізує про комбінаторність змістового наповнення цих мовних елементів, налаштованих на відображення семантики вихідного слова та значенневої першооснови самого адвербатива (у згаданому нюансі видається необхідним притримуватися кваліфікативного напрямку, обраного авторами Русской граматики). На окрему акцентуацію у цьому контексті заслуговує зафіксована у трьох мовах функційно-синтаксична прислівниково-прикметникова співвіднесеність, продемонстрована фактом тенденційного застосування італійського та англійського ад'єктива в адвербативній ролі.

Універсальною функційною властивістю прислівника, до якого деякими італійськими лінгвістами був використаний ілюстративний термін «модифікатор», справедливо номінована його схильність до інформаційної деталізації сусіднього фразового компонента: а саме, дієслова і прикметника. Сфокусований на відображенні ознакових параметрів виражених цими частиномовними одиницями ознак (динамічної або статичної), український, італійський та англійський адвербатив, у більшості випадків локалізований у безпосередній близькості до модифікованої ним лексеми, традиційно виконує синтаксичну роль обставини.

Згідно із нашою версією, наявність у предикативних і модальних прислівникових компонентів загальнограматичної і функційної своєрідності не становить вичерпної підстави для наголошення на формуванні ними окремих лексико-граматичних цілісностей. Натомість, науково-зумовленим вважаємо наділення цих словесних класів автономним статусом у межах адвербативного словесного об'єднання.

Найбільш розповсюдженим ракурсом глибинного розгляду прислівникової категорійної своєрідності (на базі окреслених лінгвістичних комплексів) і, відповідно, класичним принципом членування адвербативного частиномовного різновиду є семантичний підхід. Безсумнівно, враховуючи історично-вмотивовану граматичну різнорідність української, італійської та англійської мов, факт відсутності абсолютної тотожності між виокремленими відповідними теоретиками-словесниками прислівниковими групами не викликає жодного сумніву. До складу універсальних значенневих адвербативних класів доцільно зарахувати лексемні сукупності на позначення способу, місця, часу і числа. На нашу думку, цілком доречним є оперування не лише семантичним, але й синтаксичним, формальним (морфологічним) та етимологічним механізмами прислівникової систематизації з метою здійснення максимально результативного багатоаспектного аналізу цієї гетерогенної частини мови.

Активно застосована у роботі науково-дослідна стратегія передбачає залучення до пізнавальної діяльності як загальнонаукових, так і спеціальних лінгвістичних – парадигмальних і міжпарадигмальних методів, продиктований тематикою, метою, конкретними завданнями, а також специфікою об'єкта і предмета вивчення. Зокрема, до загального методичного інструментарію намі були зараховані спостереження, індукція, дедукція, аналіз, синтез, таксономія і моделювання, натомість до спеціального – функціональний, типологічний та описовий дослідницькі механізми.

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ТЕМПОРАЛЬНОГО ПРИСЛІВНИКА

2.1. Взаємозумовленість понять «час» і «темпоральність»

Невід’ємним фрагментом загальносвітової площини буття є час, справедливо інтерпретований науковцями як «універсальний атрибут існування», дистанціювання від якого є абсолютно неможливим [125, с. 20]. Фундаментальний статус окресленого поняття підтверджений фактом наявності великої кількості різносферових наукових розвідок, націлених на об’єктивне витлумачення зазначеного терміну, виявлення рольових відмінностей часу, конкретизацію форми його функціонування, фіксування його меж, визначення моделі співіснування трьох базових часових єдностей (минуле, теперішнє і майбутнє), тощо. Укріплення позицій часової проблематики, що становить об’єкт актуальних комплексних міждисциплінарних досліджень темпорології, вмотивоване функційною багатогранністю аналізованої універсалиї.

У контексті реалізації всеохоплюючого аналізу сутності часу видається науково перспективним винайдення відповіді на дискусійне запитання щодо чітко окреслених меж між взаємозумовленими поняттями «час» і «темпоральність». Яскравою ілюстрацією очевидної співвіднесеності цих термінів є їх етимологічний зв’язок, адже форма «темпоральність» латинського походження є фактичною об’єктивацією покликання на концепт часу (від лат. «tempus» – час). Тим не менш, питання щодо синонімічного застосування окреслених понять, позначених історично-зумовленою корелятивністю, вважаємо відкритим для подальшого вирішення. З метою цілісного висвітлення природи співіснування аналізованих термінів, а також витлумачення їх змістової значущості пропонуємо здійснити огляд ключових вітчизняних і зарубіжних концепцій, об’єднаних часово-темпоральною проблематикою.

Ініціаторами у справі глибинного осмислення часу як онтологічної категорії справедливо визнані античні філософи, до сфери наукових інтересів яких потрапили питання форми часової репрезентації (статична / динамічна; континуальна / дискретна), загальної направленості часу (із минулого в майбутнє / із майбутнього в минуле) і його функційної налаштованості (до виконання ролі вмістилища об'єктів і процесів або впорядкованості їх розміщення) [125, с. 13–14]. Безумовно, зафіксовані кількісні варіанти висвітлення зазначених аспектів проблеми характеризуються авторською своєрідністю і концептуальною контрастивністю. Серед спеціалістів у галузі ґрунтовного різнопланового розгляду категорії часу з філософських позицій слід виокремити постаті Ксенофана, Парменіда (прихильники статичної часової теорії), Зенона (що наголошував на континуальності часової реалізації), Платона (згідно із яким, час є «рухомим образом вічності»), Августина (розробник антропологічної стратегії часової інтерпретації), Канта (який вбачав у часі апіорну форму, що уможливлює чуттєве сприйняття й конструювання явищ об'єктивного світу), М. Гайдеггера (за яким час трактується як «цілісність трьох вимірів – минулого, теперішнього і майбутнього»), тощо. [125, с. 14 – 16]. Виявленню диференційних рис співвідносного із часовою універсалією поняття «темпоральність» присвячені оригінальні філософські студії, оперуючи якими М. О. Фант здійснив спробу аргументованого розмежування аналізованих категорій. Лінгвістом був постульований всеохоплюючий статус часу, що є формою протікання усіх загальносвітових процесів і чинником руху і трансформацій, натомість більш вузьке за своїм змістовим наповненням поняття «темпоральність» було витлумачено науковцем як «часова сутність явищ, яка породжується динамікою їх особливого руху» [125, с. 13].

Занурюючись до проблеми обґрунтованого розрізнення термінів «час» і «темпоральність» у контексті фігурування цих понять в категорійному апараті лінгвістичного вчення, вважаємо абсолютно доцільним зацентрувати увагу на авторській концепції одного з розробників теоретичних засад

функційної граматики (на базі російської мови) О. В. Бондарка. Згідно із зауваженням мовознавця, час слід трактувати як одну зі значеннєвих констант найвищих рівнів абстракції, при цьому його системно-мовна і реченнєва інтерпретації варіюють залежно від конкретного лінгвістичного комплексу. Фактично, час у витлумаченні науковця виконує роль базису значеннєвого аспекту розумового змісту та універсального логічного поняття, реалізованого в чітко окреслених семантичних функціях і відтвореного певними специфічними засобами «явної і прихованої граматики» [121; 18]. Зазначена інваріантна мовна структура була номінована О. В. Бондарком семантичною категорією «вищого рангу» або поняттям найвищого ступеня узагальненості. На противагу часу темпоральність як семантична категорія, відзначена вужчою спеціалізацією, поряд із аспектуальністю, часовою локалізованістю і таксисом становить один з аспектів загального уявлення про час [121].

На очевидній необхідності синонімічного застосування термінів «темпоральність» і «мовний час» наголосила у своїй тематичній російськомовній розробці О. В. Тарасова, згідно із версією якої, кожне з ототожнених нею окреслених понять має інтерпретуватися як «двопланова об'єктивно-суб'єктивна категорія», «особлива форма пізнання світу», в якій інтегровані «ознаки реального, перцептуального та індивідуального часу» [120, с. 80]. При цьому, на думку дослідниці, значущою є диференціація мовної та лінгвістичної часових варіацій: зокрема, перше поняття (темпоральність = мовний час) було кваліфіковане вченою як гетерогенна єдність лінгвістичних засобів, сутність яких регламентується «системою правил преференцій», що характеризують конкретну мову; натомість лінгвістичний час був схарактеризований О. В. Тарасовою з гносеологічних позицій як спосіб об'єктивації «наукового уявлення про характер мовного часу», відхилення у трактуванні якого є абсолютно допустимими [120, с. 81]. Варто зауважити, що на ідентичності визначень «темпоральність» і «мовний час» наголосила й авторка спеціалізованої розвідки А. Ю. Стопочева-Мойер,

за твердженням якої, ключовими відмінностями аналізованих синонімічних категорій є їх корелятивність із реальним часом, а також «із відображенням часових характеристик і відношень дійсності у свідомості людей» [114].

Аналогічна теза щодо суб'єктивності процесу перцепції та витлумачення параметрів онтологічного часу була постульована авторкою синтаксичноцентричної наукової розробки О. В. Куц, де увагу вченої зацентовано на природі парадигматичного фігурування категорії темпоральності в українській мові. Як зауважила дослідниця, окреслене лінгвістичне поняття і його втілення у формально-граматичній категорії часу, у дієслівних значеннях теперішнього, минулого і майбутнього часу, а також у семантиці специфічних детермінантних лексем, наділених часовим змістовим навантаженням, мають діалектичний характер [79, с. 120]. При цьому слід підкреслити, що структуризатором позалінгвальної дійсності і, відповідно, конкретизатором «моменту мовлення, відносно якого і відбувається мовне членування темпорального значення на значення теперішнього, минулого і майбутнього часу», є мовець [79, с. 127].

Авторка українськомовного дослідження, присвяченого деталізованому витлумаченню грамемної структури категорії темпоральності, С. А. Романюк фігурантами «функціонально-семантичної зовнішньо- та внутрішньотемпоральної системи» номінувала морфологічну категорію часу, синтаксичну категорію часу речення, а також категорії таксису й аспектуальності [105]. Варто наголосити на принциповості позиції дослідниці щодо декларування тенденційного перетинання таких мовних елементів, як зовнішній час (темпоральність), внутрішній час (аспектуальність), часова локалізованість (співвіднесеність між окресленими вище часовими варіаціями) і таксис (кореляція між діями у часі), які в інтеграції налаштовані на лінгвістичне втілення загальної ідеї часу [105].

Факт семантико-граматичної корелятивності аналізованих понять був висвітлений на сторінках монографічного дослідження В. М. Барчука, який вказав на потенцію темпоральності до застосування усього арсеналу

різнотипових мовних засобів з метою лінгвістичної інтерпретації «фундаментальної онтологічної і світоглядної категорії часу» [8, с. 1]. Згідно із позицією науковця, граматична темпоральність є, фактично, своєрідним понятійним (категорійним) об'єднанням, налаштованим на виявлення загальних часових характеристик і класифікованим на час в морфологічній іпостасі (дієслівна категорія, виразник співвідношення дії і часу її виконання), інтервал і таксис. На прикладі окресленої вище концепції В. М. Барчука вважаємо за необхідне сфокусувати увагу на нерозвиненості й обмеженості термінологійного апарату, який лінгвістична наука надає в розпорядження спеціалістам-філологам, зацікавленим часово-темпоральною проблематикою. Зокрема, в репрезентованій теорії першорядною є диференціація часу в площині загальносвітового буття, а також в контексті його конкретно-граматичної спеціалізації (в ролі вербативної категорії).

Варто зауважити, що ідентична до висловленої В. М. Барчуком думка щодо очевидної всеосяжності поняття «темпоральність», порівняно із яким уявлення «час» відзначене більш вузькою спеціалізацією, була науково осмислена декількома роками раніше в дисертаційній розробці І. В. Туркіної. Згідно із інтерпретаційною версією вченої, глибинна сутність темпоральності полягає у вміщенні цієї всеосяжною лінгвістичною структурою цілісного комплексу активно співіснуючих мовних засобів, що націлені на «вираження характеристик протікання дій в часі (безпосередньо часу, тривалості, послідовності та ін.)» [123, с. 8]. При цьому саме поняття «час», як і в окресленій вище авторській концепції В. М. Барчука, було потрактоване дослідницею з позиції його граматичної категорійної реалізації.

У процесі виявлення часово-темпоральних лінгвістичних відмінностей вважаємо науково виправданим звернення до теоретичної українськомовної розробки М. О. Фанта, у якій був репрезентований комплексний багатоаспектний огляд аналізованих понять із акцентом на їхньому синтаксичному фігуруванні. Застосовуючи до темпоральності визначення «часовий зміст», автор наголосив на багатосферовості цього мовного

елементу, який, на думку вченого, є фігурантом п'ятикомпонентного аспектуально-темпорального комплексу, однією з трьох аспектуально-понятійних категорій, а також виконавцем ролі лінгвального часу [125]. Згідно із запропонованою автором експлікаційною стратегією, базовою диференційною ознакою темпоральності є її функційне налаштування на внутрішню характеристику дії, безвідносну до зовнішніх процесів і явищ [125, с. 181]. При цьому необхідно підкреслити, що принцип утворення аспектуально-темпорального комплексу, конститuentом якого номінована темпоральність, полягає в тому, що його функціонування уможливлене завдяки семантичним категоріям, в яких об'єктивована загальна ідея часу [125].

Слід зауважити, що науково-виважене виявлення лінгвістичного статусу двох окреслених вище універсалій із додатковою конкретизацією їх можливих іпостасей становить об'єкт зацікавленості великої кількості вітчизняних та іноземних мовознавців. Часово-темпоральна специфічність аналізована в працях Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, О. Б. Бачишиної, В. Н. Бишкіної, О. І. Бондаря, М. В. Всеволодової, Н. С. Гошилик, А. Д. Гулімової, М. Г. Джиоєвої, О. Єсперсена, А. П. Загнітка, Ю. І. Ісакової, О. В. Падучевої, О. М. Пешковського, М. О. Потаєнка, Н. В. Русакової, І. О. Талаш, М. Хаспелмата, О. С. Яковлевої та інших лінгвістів, які здійснили різноаспектний деталізований огляд ключових диференційних ознак цих понять.

Наголошуючи на безсумнівній значущості оригінальних інтерпретаційних стратегій, запропонованих зазначеними мовознавцями, вважаємо доцільним зацентрувати увагу на об'єднаних часово-темпоральною проблематикою концептуальних положеннях, що становлять теоретичний базис репрезентованого дослідження. Аргументована в чисельних тематичних розробках наукова теза щодо всеосяжності, сферовій багатозначності і різноплановості універсалії «час» безпосередньо корелює із абсолютно справедливою, на наш суб'єктивний погляд, позицією вчених відносно необхідності розмежування аспектів цього поняття. Зокрема, згідно

із версією Т. І. Дешерієвої, фізична часова реалізація ілюструє співвідношення із матерією, що безкінечно розвивається (час і простір є її ядерними формами), а одним із варіантів витлумачення аналізованого поняття у філософському контексті є наділення часу роллю форми людського споглядання [60]. Поряд із окресленими взаємопов'язаними планами часової репрезентації варто виокремити базове уявлення про людську самосвідомість (психологічний аспект), або «час життя» [130]. Лінгвістична варіація часової реалізації, номінована граматистами (зокрема, Ф. І. Панковим) темпоральністю, налаштована на всебічну характеристику різнотиповими мовними засобами інших аспектів згаданого поняття. Варто при цьому зауважити, що залежно від сутності лінгвістичних механізмів (елементів), застосованих з окресленою вище метою, окремому розрізненню підлягають такі різновиди останнього аспекту часової репрезентації, як граматичний (морфологічний і синтаксичний), лексичний і контекстуальний час [60, с. 112]. З позиції чіткої диференціації понять «час» – міждисциплінарна структура, онтологічний компонент, інваріантна змістова константа, семантична категорія найвищого ступеню узагальненості (див. вище аналіз концепції О. В. Бондарка) і «темпоральність» – час в лінгвістичній іпостасі і семантичне поняття більш вузької сферової спеціалізації наголосимо на абсолютній неприпустимості синонімічного оперування аналізованими термінами.

Додаткової деталізації в цьому контексті потребує питання «граматичного часу», інтерпретованого багатьма науковцями як формальна концептуалізація онтологічного часу морфологічними мовними засобами (зокрема, дієслівними формами). З метою запобігання двозначності трактування (час – 1) дієслівна категорія, 2) міждисциплінарне універсальне поняття, 3) семантична категорія), яка може бути спричинена недосконалістю термінологійного апарату (що підкреслено раніше), пропонуємо власний підхід до номінаційного розрізнення змістових варіантів зазначеного поняття. У процесі наукового осмислення базових відмінностей першої

часової варіації вважаємо логічним оперувати термінами «граматичний час», «морфологічний час» або «граматична часова реалізація»; за часом в онтологічному вимірі залишаємо його первісну назву «час»; натомість до витлумаченої в теоретичній розвідці О. В. Бондарка категорійної часової об'єктивації пропонуємо застосувати термін «часове семантичне поняття» або «часова семантична категорія». Враховуючи лінгвістичну специфіку запропонованого дослідження, сфокусованого на визначенні функційно-семантичного статусу темпорального прислівника в трьох різносистемних мовах, зауважимо, що наявна в українському та італійському категорійному апараті проблема термінологічного розрізнення декількох варіантів окресленого поняття, відсутня в англійській мові. В ній концептуально першорядним є дистанціювання термінів «time» (час як міждисциплінарний об'єкт) і «tense» (час в граматичному вимірі).

З урахуванням потенції темпоральності до виконання ролі лінгвістичного часу і вужчого порівняно із часовим семантичного поняття, варто зацентувати увагу на факті польової організації цього мовного утворення. Згідно із репрезентованим О. В. Бондарком функційно-семантичним механізмом експлікації лінгвістичних структур, темпоральність наділена статусом «функційно-семантичне поле» (ФСП), деталізоване дослідження ключових відмінностей і конститuentів якого запропоноване у наступному підрозділі цієї наукової розробки.

2.2. Функційно-семантичне поле темпоральності і місце прислівника в ньому

Концептуально опозитивна традиційному (формальному) граматичному вченню функційна лінгвістична доктрина, автором фундаментальних положень якої є О. В. Бондарко, базується на системно-інтегративному принципі аналізу мовних елементів. Цільовим налаштуванням цієї теоретичної системи є вичерпна характеристика рольової

реалізації лінгвістичного комплексу, при цьому механізм експлікації компонентів мови є комбінованим, адже пропоновано здійснювати опис лінгвістичного матеріалу у двох співіснуючих взаємозумовлених напрямках: від формальної організації до значеннєвого втілення (семасіологічний підхід – ключова техніка, застосована в традиційній граматиці) і навпаки – «від функцій до засобів їх реалізації» (ономасіологічний підхід) [104, с. 6]. Згідно із окресленою інтерпретаційною логікою, застосованою граматистами-функціоналістами з метою об'єктивного витлумачення сутності мовних елементів (зокрема, операторної сторони їх фігурування), справедливим вважаємо зауваження В. А. Пальцевої щодо кардинальної значущості функції. Ця окрема лінгвістична структура, за версією дослідниці, відіграє визначальну експлікативну роль і «набуває особливого значення в рамках ономасіологічного і семасіологічного підходів до польового аналізу міжрівневих явищ» [93, с. 38].

Слід підкреслити, що науково-виважене дослідження мовних об'єктів у функційно-семантичній площині полягає у кваліфікуванні кооперації їх змістової першооснови (семантичного поняття, або об'єднувального значеннєвого інваріанту) і формальних механізмів його об'єктивації. З метою гармонійного поєднання цих двох стрижневих структур в межах цілісної національно спеціалізованої системи було введено поняття «функційно-семантичне поле», номіноване О. В. Бондарком «білатеральною парадигматичною єдністю» [104, с. 28]. Згідно із запропонованою мовознавцем дефініцією, конститuentами цього гетерогенного лінгвістичного утворення є інтегровані за рольовими і семантичними параметрами різнорівневі (морфологічні, синтаксичні, словотворчі, лексичні і комбіновані – лексико-семантичні) формальні репрезентанти (вони становлять план вираження), які налаштовані на об'єктивне і повне вираження типів, різновидів і варіантів значеннєвого польового базису (семантичної категорії, що являє собою план змісту) [104].

Не викликає жодного подиву факт наділення функційно-семантичного поля (або «континуального сферичного утворення» в інтерпретації М. В. Всеволодової) специфічними композиційними характеристиками [28, с. 78]. З цього приводу, покликаючись на теоретичні положення лінгвістичної концепції О. В. Бондарка, авторка російськомовної дисертаційної наукової розвідки Є. І. Корольова справедливо зауважила, що «ФСП як модель пов'язується із умовним уявленням про певний простір, в якому намічена конфігурація центральних і периферійних компонентів поля...» [75, с. 64]. Зафіксовані у функційно-семантичній польовій структурі ядра і периферійна позиції підлягають диференціації за рольовими і складовими показниками. Зокрема, серцевина (термін, застосований В. Г. Адмоні) або ядро (номінативний варіант, репрезентований О. В. Бондарком) позначене максимальною концентрацією в ньому фундаментальних семантичних функцій і найбільш спеціалізованих мовних засобів, націлених на їх вираження. Невід'ємними, але менш значущими (у порівнянні із попередніми) відмінностями центра ФСП є такі властивості, як структурна концентрація, актуалізована в опозитивних відношеннях між формальними реалізаторами семантичних ознак конкретного поля і регулярність (частотність) функціонування зазначених лінгвістичних виразників [122]. На противагу ядерній локації периферійна позиція відмічена наявністю мовних утворень «різної ємності» із некомплектною кількістю диференційних характеристик, наділених потенцією до трансформації інтенсивності свого вияву і з факультативним залученням інших відмінностей [1]. Варто підкреслити, що, враховуючи кількість і специфічність критеріїв ієрархічного розподілу, порядок зарахування лінгвістичних елементів до центральної / віддаленої локацій позбавлений однозначності, тим не менш він частково регламентований принципом домінування властивості. Ступеневість ядерно-периферійного переходу, вмотивована розпливчатістю меж між окресленими структурними позиціями, є однією із кардинальних організаційних відмінностей ФСП.

У контексті аналітичного осмислення побудови функційно-семантичної єдності безумовно справедливим видається коментар авторки російськомовної наукової студії О. В. Устінової, яка відмітила, що паралельно із визначенням лінгвістично спеціалізованого компонентного складу ФСП на основі спільної інваріантної семантичної ознаки, виявленням композиційної специфічності ядра і периферії, конкретизацією внутрішніх міжкомпонентних і зовнішніх міжпольових зв'язків, необхідно в процесі «моделювання структури поля» виявити структурний тип конкретного ФСП [124, с. 22]. У репрезентованому дослідницею інтерпретаційному ракурсі, оперуючи відповідними теоретичними положеннями оригінального вчення О. В. Бондарка, зауважимо, що підлягають розрізненню два стрижневих структурних різновиди окресленої системи: моноцентричний (де зафіксоване одне ядро в цілісній або гетерогенній варіації) і поліцентричний (де кількість центрів – більше одного). Ключовими відмінностями ФСП першого типу є фігурування в серединній позиції граматичної категорії (або комплексу різнорівневих мовних одиниць), що концентрує найбільш спеціалізоване і регулярне вираження конкретного набору функцій; натомість базисом слабо центрованого поліцентричного поля (часто із бінарною організацією) є сукупність таких лінгвістичних елементів, що позбавлені потенції до утворення цілісної гомогенної системи форм [121].

Коректність окресленого вище принципу структурної диференціації функційно-семантичних полей була взята під сумнів М. В. Всеволодовою, яка наголосила на поліцентричній організації усіх ФСП. Зокрема, згідно із версією вченої, у межах субполя темпоральності (фігуранта поля Часу в авторській інтерпретації) комбіновані 5 стрижневих граматичних категорій (а саме: дієслівна, іменна, прислівникова темпоральність, складне речення часу і просте речення із темпоральними реляторами), налаштованих на обслуговування зазначеного субполя і кваліфікованих як функційно-семантичні категорії [28, с. 84 – 85]. На думку дослідниці, ці мовні комплекси подібно до ФСП характеризуються ядерно-периферійним сферовим

розподілом, що справедливо обґрунтовує поліцентричність функційно-семантичних полей (в тому числі ФСП темпоральності).

У процесі витлумачення базових складових польових відмінностей неможливо оминати увагою висвітлену в чисельних тематичних розвідках важливу деталь щодо семантично-вмотивованого розшарування ФСП на певну кількість сфер із полярним значеннєвим наповненням, що становить базис окремих мікрополів [80]. Змістовий план цих опозитивних структур, наділених «домінантою і слабо маркованими периферійними засобами», на думку О. В. Бондарка, репрезентований семантичним комплексом, де інтегровані значення двох ключових елементів: «фону» і «специфікатора» [104, с. 86; 14]. Перший компонент варто трактувати як семантичну основу, що об'єднує декілька мікрополів у структурі макрополя; натомість позначений диференційним функційним налаштуванням другий член окресленої цілісності, накладаючись на «фон», виявляє відмінності конкретного мікрополя.

До кола гострих істотних проблем, пов'язаних тематикою функційно-семантичного польового структурування, традиційно відносимо питання класифікації різних ФСП. Згідно із запропонованою О. В. Бондарком стратегією розподілу аналізованих едностей (виокремлених вченим на базі російської мови), зафіксовані функційно-семантичні поля необхідно зараховувати до чотирьох спеціалізованих груп, що характеризуються відмінною ядерною сутністю. За цим принципом дослідником були виділені ФСП із предикатним, суб'єктно-об'єктним, якісно-кількісним і предикатно-обставинним центрами [121; 104]. Варто підкреслити, що зазначена класифікаційна схема була схвалена не усіма мовознавцями-функціоналістами. Зокрема, М. В. Всеволодова, трактуючи її як стратегію диференціації полей за частиномовною ядерною приналежністю (перша група – дієслівна; друга – іменна; третя – прикметниково-числівникова; центр четвертої – представлений прислівниками і словоформами іменників), наголосила на некоректності застосованого О. В. Бондарком принципу, адже

однією із системних відмінностей функційно-семантичних полей є уможливлення ними співіснування різних мовних рівнів (у тому числі, лексемних класів) у структурі ФСП [28].

Ядерною (розташованою в центрі функційно-семантичного поля) лінгвістичною структурою, націленою на маркування фундаментальних значень семантичного поняття, що становить основу конкретного ФСП, є граматична категорія. Вона являє собою узагальнену ознаку, втілену в «системі протиставлених один одному рядів граматичних форм слова або синтаксичних конструкцій» (авторська дефініція О. В. Бондарка стосується мов флективно-синтетичного типу) [121, с. 36]. Граммемна система, позначена цілісністю й однорідністю у змістовій і формальній сферах фігурування, є досить обмеженою за цими параметрами і функційно непоширеною (неповною).

Під час ґрунтовного дослідження загальних характеристик ФСП неприпустимим вважаємо ігнорування деяких відмінностей цього мовного об'єднання. Зокрема, варто зацентувати увагу на межовій неоднозначності функційно-семантичних полей, наділених потенцією до тенденційного перехрещення між собою в ядерній зоні. Як підкреслила М. В. Всеволодова, зазначена міжпольова (в деяких випадках внутрішня – між структурними елементами одного поля) взаємодія являє собою фактичне перетинання тих категорій, що становлять основу ФСП. За системними показниками аналізована лінгвістична єдність відзначена обмеженою цілісністю, значеннєвою багатоаспектністю, а також рольовою і формальною повнотою.

Порушуючи питання деталізованого висвітлення фундаментальних характеристик такого невід'ємного цілісного функційно-семантичного польового об'єднання, як темпоральність, варто визнати доцільним потрактування згаданого терміну з декількох позицій. Перш за все, наголосимо на виконанні цим універсальним мовним об'єктом ролі лінгвістичного часу і семантичної категорії (що підкреслено в попередньому підрозділі), до функційної сфери якої, згідно із концепцією О. В. Бондарка,

входить відтворення специфічності перцепції та усвідомлення людиною часових характеристик [122]. Разом з тим окреслене семантичне поняття становить базис ФСП темпоральності, складеного інтегрованими за функційними і значенневими показниками граматичними, лексичними і комбінованими мовними засобами, що налаштовані на відображення варіацій цієї семантичної категорії. Фактично, темпоральність є типовим функційно-семантичним полем, де план змісту представлений змістовою першоосновою, орієнтованою на деталізовану експлікацію параметрів часу, а план вираження утворений різнорівневими формальними репрезентантами категорійних варіантів.

Як підкреслено у лінгвістичній студії О. Б. Бачишиної, де була активно постульована синонімічність співвіднесених термінів «темпоральність» і «час», зазначені поняття є антропоцентричними й відносними, а також «мають векторну структуру протиставлень» [9, с. 21]. Під час висвітлення цього аспекту аналізованої проблематики дослідниця, очевидно, оперувала лінгвістичною концепцією М. Хаспелмата, який на базі 53-х мов виокремив такі ключові часові опозиції, як одночасність / послідовність і часова міра / відстань, наголосивши при цьому на можливості додавання протиставлень: «минуле / теперішнє / майбутнє, початок / кінець, послідовність / наступність, одночасність / різночасність, постійний / тимчасовий» [9, с. 16; 166]. На векторній сутності темпорального семантичного поняття зацентрував увагу і О. В. Бондарко, згідно із аргументацією якого це категорійне утворення позначене певним спрямуванням. Наявність у значеннєвій темпоральній структурі кореляції між змістом висловлення і дійсності з позиції мовця сигналізує про актуалізаційну специфіку функціонування категорії [122].

У процесі кваліфікування стрижневих диференційних характеристик поняття «темпоральність» окремого більш деталізованого висвітлення потребує факт орієнтаційного налаштування цієї категорії. За запропонованою спеціалістами-функціоналістами логікою, наділення

семантичного поняття (в нашому випадку, темпоральності) статусом актуалізаційної категорії орієнаційного типу свідчить про утворення мовцем під час мовленнєвого акту локалізованого в структурі висловлення своєрідного змістового комплексу, до значеннєвої основи якого введена «орієнтація на вихідну позицію актуалізації як на точку відліку» [122, с. 7]. Наявність такого чітко індивідуалізованого показника дозволяє грамотно розташувати подію в часових координатах. Ключовим засобом орієнтації часового напрямку і кардинальною точкою відліку, на думку О. В. Бондарка, є момент мовлення, натомість роль другорядних індикаторів «часової першооснови», позначених дейктичними відмінностями, в деяких ситуаційно-зумовлених випадках виконують інші мовленнєві моменти. Той лінгвістично спеціалізований пункт, у якому акумульовані об'єктивовані різнорідними засобами конкретної мови орієнтири часових відношень (момент мовлення / інший момент), був інтерпретований мовознавцями як часовий дейктичний центр [122]. Репрезентація цього невід'ємного утворення, у якому інтегровані співвіднесені і взаємозумовлені позалінгвальна дійсність і її чітко окреслені системно-мовні реалізатори, уможливлена завдяки часовій парадигмі, а також відмінним за своєю формальною організацією лексичним темпоральним покажчикам. Варто зауважити, що науково-зумовленою є диференціація реального і системно-мовного центрів часового дейксису, адже перший являє собою позалінгвальну точку відліку на відміну від другого, що є її лінгвістично-спеціалізованою об'єктивацією.

Звернувшись до проблеми витлумачення такого універсального поняття, як граматичний час, втілений у системі вербативних форм, що виконують роль фундаментальних репрезентантів часового дейктичного центру в українській мові, автори ґрунтовної теоретичної студії І. Р. Вихованець і К. Г. Городенська зацентрували увагу на важливому аспекті окресленого питання. Згідно із версією науковців, своєрідним посередником між часовим орієнтиром і тими діями, вираженими

дієслівними формами, а також «інструментом» співвіднесення зазначених позалінгвального і системно-мовного об'єктів є сам мовець. Цей безпосередній учасник мовленнєвого акту, значущість особи якого є очевидною, «констатує об'єктивність дій, процесів та станів, що передували моментів мовлення або збігаються з ним, а також висловлює свою впевненість щодо реальності дій, процесів і станів, які відбудуться після моменту мовлення, бо вони поза мовцем не є реальними» [26, с. 250]. Саме тому, оперуючи запропонованою лінгвістами тезою, можна наголосити на домінуванні у людській свідомості інтерпретативної варіації часового відтворення (про це зауважила у своїй тематичній розробці Р. О. Хрістіанінова), адже рішення щодо суб'єктивного членування часу на відрізки, визначення його тривалості, швидкості, початку й кінця, одночасності й різночасності, а також корелятивності із моментом мовлення приймає сам автор висловлення [126; 25; 86].

Безперечно, у контексті комплексного дослідження темпоральності, наділеної статусом семантичного поняття й утвореного на його базі функційно-семантичного поля, на окрему увагу заслуговує питання науково-виваженої кваліфікації темпоральних відносин, що підлягають розрізненню за певними ознаками. Враховуючи виконання аналізованим лінгвістичним об'єктом ролі дейктичної категорії, видається логічним рішення О. В. Бондарка щодо виокремлення в системі ключових диференційних темпоральних відмінностей тих характеристик, які ілюструють природу часового дейксиса. Зокрема, науковець наголосив на кардинальності опозиції ситуативно актуалізованого і неактуалізованого типів мовлення. Згідно із запропонованою мовознавцем логікою, перша мовленнєва варіація фігурує у випадках установлення явних зв'язків між змістовим насиченням висловлення і безпосереднім процесом мовлення: зокрема, під час живої комунікації. Натомість про наявність ситуативно неактуалізованого різновиду традиційно сигналізує факт відсутності таких семантико-ситуаційних відносин, коли мовленнєвий процес і фактична інформація,

проілюстрована мовцем, чітко дистанційовані (зокрема, у художньому оповіданні або під час опису наукових закономірностей) [122].

Не менш значущим за своїми функційними можливостями репрезентантом часової дейктичної сутності є двокомпонентний комплекс протиставлених один одному абсолютного і відносного часу. Згідно із теоретичними положеннями лінгвістичної студії О. В. Бондарка, диференціація зазначених часових варіацій уможливлена за рахунок акцентуації на зафіксованому в конкретній мовленнєвій ситуації різновиді часового дейктичного центру: в першому випадку (абсолютний час) таким орієнтиром є момент (період) мовлення, у другому (відносний час) – будь-яка інша точка відліку [122]. Необхідно підкреслити, що схарактеризована раніше опозиція актуалізованого і неактуалізованого типів мовлення фігурує як система в межах поняття «абсолютний час». Окремої деталізації також потребує науково осмислене О. В. Бондарком питання аргументованого розмежовування таких подібних за своїми визначальними відмінностями типів часової орієнтації, як неактуалізований мовленнєвий вид і відносний час: як відзначив мовознавець, незважаючи на відсутність в обох випадках перспективи утвердження «живих актуальних відносин» з позиції моменту мовлення, уподібнення окреслених лінгвістичних понять є неприпустимим, адже індикатором відносного часу є установлений зв'язок між часом конкретної дії із певною дистанційованою від мовленнєвого моменту точкою відліку [122, с. 14]. Аналогічна теза щодо некоректності систематичної взаємозаміни термінів була висловлена вченим стосовно перетинних (за функційними показниками) понять «відносний час» і «таксис». Як зауважив дослідник, безсумнівна подібність зазначених лінгвістичних структур, проілюстрована фактом утворення в обох типах мовних явищ специфічних часових відношень, що базуються на певній варіації взаємозв'язків, не становить вичерпну підставу для абсолютного ототожнення понять. Ядерною диференційною деталлю в цій неоднозначній ситуації є факт наділення відносного часу ознакою парадигматичної спрямованості, на противагу якій

таксис характеризується синтагматичним налаштуванням [122]. Перше поняття сфокусовано на репрезентації часової орієнтації дії, об'єктивованої певною формою, з позиції віддаленої від мовленнєвого моменту точки відліку, натомість, таксис витлумачує часові відношення, втілені комбінацією форм, у межах цілісного часового періоду.

Одним із фундаментальних аспектів глибинного дослідження абсолютного і відносного варіантів часової орієнтації є аналіз системно-мовних засобів об'єктивації окреслених понять. Безумовно, першорядним за своєю рольовою значущістю, є комплекс дієслівних форм, завдяки яким уможливлені чітке виокремлення часового дейктичного центру, а також установлення того типу часових відношень, який зумовлений конкретним типом зазначених мовних явищ. Вважаємо доцільним у цьому ракурсі звернутися до оригінальної ідеї Л. Постумуса, яким були декларовані кардинальність вербативних показників, а також необхідність розрізнення абсолютних і відносних часових парадигм [192]. Тим не менш видається неповним висвітлення абсолютно-відносних часових відмінностей виключно в граматичній площині із ігноруванням лексичної сфери, репрезентанти якої наділені потенцією до своєрідної об'єктивації згаданих часових варіацій (деталізований огляд питання лексичної актуалізації часової сутності запропонований далі).

Безперечно, на окрему увагу в межах окресленої проблематики заслуговує застосований Б. Комрі новаторський інтерпретаційний механізм, завдяки якому були кваліфіковані і диференційовані «прості відносні» і «абсолютно-відносні» види часової реалізації (мається на увазі протиставлення дієслівних парадигм) [192; 149]. Згідно із версією науковця, вербативна часова об'єктивація першого різновиду фігурує в тих випадках, коли конкретна подія локалізується відносно контекстуально-зумовленої точки відліку; натомість згаданий лінгвістичний об'єкт другого типу актуальний у ситуаціях, ускладнених зв'язками між декількома орієнтаційними центрами: процес (дія) підлягає розміщенню відносно «точки

відсилання», що у свою чергу координує із теперішнім моментом (дейктичним центром, за термінологією вченого) [192; 149]. Варто зазначити, що подібний до другого варіант кооперації певної кількості темпорально орієнтованих подій був проілюстрований і на сторінках тематичної розробки О. В. Бондарка. Таке мовне явище, не протиставлене, як в теоретичній розвідці Б. Комрі, «простому відносному часу», набуло в концепції автора статусу «ланцюжок послідовної часової відносності» [122, с. 15].

Зауважимо, що до складу невід'ємних розрізняльних ознак, спеціалізованих на багатоаспектному відображенні природи часового дейксису справедливо віднесені: характер темпорального відношення (фіксований / нефіксований), а також ступінь дистанціювання часу дії від мовленнєвого моменту (виражений / невиражений) [122]. У межах запропонованого дослідження акцентуація уваги на згаданих інтерпретаційних відмінностях зумовлена тим фактом, що в ієрархії системно-мовних репрезентантів, завдяки яким уможливлене глибинне осмислення темпоральних відносин за окресленими параметрами, ключові позиції (на вітчизняній лінгвістичній базі) посідають «лексичні конкретизатори» (у тому числі, прислівники, що становлять об'єкт наукової зацікавленості автора цієї розвідки) [122]. Згідно із концепцією О. В. Бондарка, визначниками загального векторного напрямку локалізованої на часовій осі дії є дієслівні форми, натомість уточнювальними мовними елементами, завдяки яким кваліфікується положення події (фіксована часова орієнтація: означено-фіксована / неозначено-фіксована і нефіксована), є «обставинні конкретизатори» [122]. Безперечно, логічним видається рішення мовознавця щодо виокремлення в межах фіксованого типу часової орієнтації специфічної опозиції вираженого / невираженого ступеня віддаленості дії від моменту мовлення. У цьому контексті варто наголосити на фундаментальній функційній значущості прислівника, який виконує роль «інформативного поширювача»: у ході доповнення висловлення необхідними диференційними даними (зокрема, за параметром контактності / дистантності часу події

відносно мовленнєвого моменту), він конкретизує дію (особливо в таких мовах, як російська та українська, де дієслівні форми є в більшості випадків лише носіями узагальненого часового дейксису). Тим не менш, результатом ґрунтовного аналізу граматичної системи фігурантів інших мовних груп (зокрема, англійської та італійської лінгвістичних комплексів) є виявлення тенденції до оперування як лексичними, так і морфологічними засобами для ілюстрації протиставлення ближнього і віддаленого часу, що зумовлено розвиненістю часової дієслівної парадигми окреслених мов (ця теза розвинена в науковій розробці Б. Комрі).

Завершуючи огляд базових розрізняльних ознак, сфокусованих на всебічному висвітленні сутності темпоральних відношень, зауважимо, що, згідно із теоретичними засадами оригінальної концепції О. В. Бондарка, статусом другорядних аспектів аналізованого мовного явища наділені: спосіб експлікації темпоральних відношень (експліцитний / імпліцитний; категорійний / некатегорійний; прямий / переносний види представлення часу дії) і варіант міжкатегорійної взаємодії (цільовим налаштуванням цієї характеристики є демонстрація кількісних зв'язків темпоральності із іншими семантичними поняттями: зокрема, із таксисом, аспектуальністю, об'єктивною модальністю тощо) [122, с. 10].

Одним із найбільш дискусійних питань, об'єднаних темпоральною тематикою, справедливо номінована проблема визначення принципу структурної організації аналізованого функційно-семантичного поля. Варто підкреслити, що «концептуальне розшарування» висловлених мовознавцями ідей щодо детермінування глибинного устрою згаданого ФСП, безсумнівно, зумовлене контрастивністю авторських позицій стосовно категорійної значущості темпоральності, її корелятивності із часом, а також кооперації і взаємозв'язків із іншими аналогічними системними мовними утвореннями (див. стислий огляд цього питання в попередньому підрозділі).

Розробниками двох протиставлених одна одній у змістовому плані лінгвістичних концепцій, зацентрованих на моделюванні структури

темпорального функційно-семантичного поля, є О. В. Бондарко і Ф. І. Панков. Згідно із версією першого фахівця, композиційно улаштоване за принципом ядерно-периферійного переходу, окреслене ФСП являє собою моноцентричну систему, у серединній позиції якої локалізований граматичний час, об'єктивований дієслівними формами. Членування периферійної зони на ближню і далеку позиції обґрунтоване необхідністю в диференціації більш / менш домінантних мовних елементів, як носіїв ознак, визначальних щодо контактності / дистантності «біляядерного» розташування. На думку вченого, вузько спеціалізоване за функційно-семантичними показниками темпоральне польове об'єднання налаштоване на чітко кваліфіковане відображення певного фрагменту часового континууму. Ця теза проілюстрована О. В. Бондарком тим фактом, що семантичний базис аналізованого ФСП здійснює зовнішню оцінку дії (тобто являє собою «зовнішній час» із дейктичним спрямуванням), натомість опозитивна темпоральності аспектуальність фігурує в мовному просторі як «внутрішній час» [122]. Застосований науковцем «вузький» механізм дефініціювання терміну «темпоральність» передбачає відокремлений розгляд цього поняття, очевидна співвіднесеність якого із актуальністю, таксисом, часовою локалізованістю і часовим порядком, згідно із авторським підходом, є недостатньою підставою для інтеграції окреслених систем у межах цілісної «часової єдності».

На протипагу лінгвістичному вченню О. В. Бондарка оригінальна інтерпретаційна стратегія Ф. І. Панкова, де постульована поліцентрична улаштованість темпорального функційно-семантичного поля, відзначена схильністю до аналізу значеннєвих часових репрезентантів (семантичних категорій – виразників загальної ідеї часу) і, безпосередньо, сформованих ними ФСП виключно в їх комбінації між собою. Як зазначив лінгвіст, вибір на користь декларування поліцентричності темпоральної польової цілісності, «яка об'єднує різноманітне коло явищ, що синтезують у собі різнорідні вияви темпоральних відношень», вмотивований недоцільністю фрагментарного,

роздільного розгляду відповідних ФСП [95, с. 404]. Яскравим втіленням авторського експлікаційного механізму є розроблена ним класифікаційна схема, згідно із якою фігурантами темпорального функційно-семантичного поля є чотири диференційовані групи (мікрополя). Перший дейктичний темпоральний різновид, номінований науковцем «минуле / теперішнє / майбутнє», є фактичним ФСП темпоральності (в інтерпретації О. В. Бондарка); мікрополе «одночасність / різночасність» – аналог часового порядку; третя група «часової протяжності» призначена конкретизувати тривалість дії; мікрополе «кратності» характеризує процес із позиції множинності його здійснення [95, с. 405]. Композиційна улаштованість згаданих чітко індивідуалізованих темпоральних «сегментів» (термін, застосований М. В. Всеволодовою) відзначена тенденційною граматично-лексичною спеціалізованістю: у центрі кожного мікрополя розташована певна мовна домінанта (морфологічний, лексичний, синтаксичний або контекстуальний часовий репрезентант), наділена потенцією до виконання конкретного набору визначальних саме для цієї групи функцій, натомість, периферійні лінгвістичні засоби є другорядними за своїм рольовим налаштуванням. Згідно із цією логікою, абсолютно неможливим є як виокремлення уніфікованих ядерних і периферійних системно-мовних часових реалізаторів (як в теорії О. В. Бондарка), так і, відповідно, однозначне витлумачення статусу цих лінгвістичних засобів у ФСП темпоральності. Варто зауважити, що перший із двох окреслених протиставлених один одному механізмів польового структурування видається авторці запропонованої дисертаційної розвідки більш коректним. На нашу думку, з урахуванням зафіксованого змістового зв'язку темпоральності із іншими функційно-семантичними полями, орієнтованими на «різноракурсне» висвітлення часової сутності, необхідно все ж таки наголосити на необхідності диференціації згаданих ФСП, відзначених відмінною рольовою і значеннєвою спеціалізацією.

Нагадаємо, що стрижневим конституентом моноцентричного функційно-семантичного темпорального утворення традиційно вважають граматичний дієслівний час, номінований О. А. Гулигою і Є. І. Шендельс «універсальним та обов'язковим засобом вираження часу» (міждисциплінарного поняття), визначником «загального часового плану як минулого, теперішнього, майбутнього і загального співвідношення подій як одночасних, так і різночасних» [57, с. 42 – 43]. Втім, повномірною вичерпною характеристикою часових параметрів процесу унеможливлена лише за умови оперування фундаментальними морфологічними репрезентантами, адже, згідно із зауваженням М. Ю. Лихошерстової, більш безпосереднім інструментом співвідношення «часових відрізків із ситуацією спілкування» є лексика [82, с. 109]. Фігуруючи паралельно із вербативними формами, що являють собою ефективний засіб організації тексту, вона становить його «структурно-змістове ядро» [84, с. 9]. Часові лексичні вказівники, до яких були застосовані такі різноманітні термінологічні варіації, як «темпоральні конкретизатори» (О. В. Бондарко), «лексичні показники часу» (О. А. Гулига, Є. І. Шендельс), «лексичні маркери часу» (О. В. Бондарук), «хрононіми» (Н. В. Андреева), є носіями постійного самостійного значення, яке зумовлює їх рольову специфіку. Базовою функційною відмінністю темпоральних індикаторів є їх потенція до уточнення об'єктивованих дієслівними формами загальних дейктичних часових параметрів дії, при цьому в деяких лінгвістичних ситуаціях за умови відсутності в предиката чіткої темпоральної характеристики лексичні конкретизатори інтерпретовані як структурно невід'ємні компоненти конструкції.

У контексті виявлення функційно-семантичного статусу хрононімів аналізованого ФСП слід наголосити на переконливості наукової концепції М. А. Подтьолкової, згідно із версією якої, об'єднані за своїми оперативними особливостями (за здібністю відображати універсальне поняття часу), усі різноманітні (за частиномовним показником) лексичні засоби потребують відокремлення в цілісну «внутрішньотемпоральну» сукупність – лексико-

семантичне поле часу. Ця лексемна єдність являє собою системно організовану інтеграцію мовних елементів, що є виразниками спільної змістової сфери. Результатом частиномовного упорядкування компонентів цієї системи є виділення в її складі окремого однорідного за категорійно-граматичними відмінностями утворення, номінованого лексико-семантичною групою, що, як підкреслила дослідниця, «представляє лексичний рівень мови як систему і відображає відношення в мові в найбільшій концентрації» [99, с. 9].

Варто зауважити, що застосовані вітчизняними та іноземними фахівцями кількісні оригінальні підходи до витлумачення та систематизації темпоральної лексики відзначені очевидною різноманітністю. Зокрема, активно оперуючи міжкатегорійною семантичною інтерпретаційною стратегією, В. А. Жеребков здійснив спробу деталізованого розподілу усіх темпоральних специфікаторів на чотирнадцять видів. На окрему увагу в авторській концепції заслуговує рішення науковця щодо декларування фундаментальності опозиції номінативних і реляційних лінгвістичних одиниць, перші з яких є часовими вказівниками, а другі – конкретизаторами відношення до сутності часу з системно-мовних позицій [64].

Відмінною за складовими характеристиками є класифікаційна схема, втілена в тематичній розвідці І. Г. Демченко, де на теоретичних засадах граматики-лексичного польового вчення були диференційовані індикатори часового плану і перспективи, уточнювачі часової локалізації, а також вказівники тривалості, короткості і повторюваності дії [59].

Концептуальним базисом своєрідного механізму систематизації лексичних темпоральних маркерів, розробленого В. Г. Гаком, є протиставлення двох варіантів часової реалізації: внутрішнього (що включає хронографію – вказівку на часову локалізацію дії, хронометрію – інформацію щодо тривалості процесу і хронологію – вираження послідовності подій) і зовнішнього. Згідно із версією мовознавця, запорукою грамотної інтерпретації лексичних засобів часової об'єктивації є акцентуація на тих

запитаннях, на які відповідають ці мовні елементи: зокрема, репрезентанти внутрішнього часу спеціалізуються на питанні «як?», зовнішнього – «коли?», конкретизатори тривалості (окрема серединна група) – «скільки часу?» [16; 30].

На думку авторки семантикоцентричної класифікаційної стратегії Г. М. Сюта, цілісний хрононімний комплекс української мови є п'ятикомпонентним, а визначальним критерієм науково-виваженого розподілу лексичних темпоральних індикаторів є їх значеннєва структура. Згідно із ідеєю дослідниці, фігуранти першої тематичної групи позбавлені змістової ускладненості: вони є виразниками значення «час як абстракція»; семантична організація лексем другого типу характеризується наявністю сем «час» і «відлік», у чому виявлене дейктичне налаштування окреслених мовних елементів; комбінованим є значеннєве навантаження і лексичних маркерів третього (такі лінгвістичні компоненти наділені семами «час» і «кількість»), четвертого (де конститuentами змістової структури є семи «час» і «простір»), а також п'ятого (у змістовій системі цих слів співіснують семи «час» і «людина») розрядів [9; 118].

Безперечно, неможливо оминати увагою оригінальну наукову концепцію С. А. Романюк, яка наголосила на потенції спільних за часовим значеннєвим насиченням і відмінних за частиномовною віднесеністю лексем до репрезентації лексико-синтаксичної темпоральної варіації (при цьому інтегровані граматичний і синтаксичний час були інтерпретовані авторкою як перший різновид темпоральності в українській мові) [105].

Ґрунтовно досліджуючи проблему грамотної систематизації лексичних вказівників майбутнього часу в німецькій мові, О. В. Бондарук зробила акцент на фігуруванні значної кількості авторських класифікаційних схем, різнорідно співвіднесених із виокремленими В. Я. Миркіним трьома варіантами часової реалізації [16, с. 29]. Згідно із твердженням цього вченого, диференційними ознаками першого виду часового функціонування (хронологічного / об'єктивного) є наявність чітко кваліфікованої точки

відліку, а також перспективи здійснення «рівносементного» часового розподілу, який в більшості випадків корелює із астрономічними явищами; рольовим налаштуванням другого часового різновиду (відносного / релятивного) є уможливлення установаження одночасних / різночасних темпоральних відношень між процесами; натомість егоцентричним (суб'єктивним) часом номінована така специфічна реалізація, при якій точкою відліку є «момент усвідомлення події суб'єктом» [16, с. 2; 87].

Безсумнівно, аргументованим видається проілюстрований на сторінках компаративного лінгвістичного дослідження М. Ю. Лихошерстової механізм групування темпоральних лексичних маркерів у межах прямого, відносного і непрямого розрядів. На думку авторки, функційною відмінністю хрононімів першого різновиду є їх схильність до конкретного вираження часових параметрів (компонентами цієї групи номіновані темпоральні прислівники і вільні словосполучення із часовою семантикою); лексемні комбінації, що є фігурантами другої групи, являють собою фактичне покликання на наявний у висловленні прямий темпоральний локалізатор; часові індикатори третього виду позбавлені потенції до безпосередньої об'єктивації темпоральних відношень, втім, завдяки наявності в їх семантичній структурі специфічної семи ці лексичні одиниці виконують роль часових координаторів (при цьому об'єктивне витлумачення значеннєвого насичення окреслених мовних елементів можливе виключно за умови володіння фоновими знаннями про певний часовий період) [82, с. 2].

Одним із найбільш спеціалізованих лексичних актуалізаторів часової першооснови процесу, невід'ємним компонентом лексико-семантичного польового комплексу в межах ФСП темпоральності, а також одним із периферійних лінгвістичних засобів відображення часових показників традиційно номінований прислівник. У контексті глибинного ретроспективного аналізу специфіки витлумачення функційно-семантичного статусу цього польового фігуранта варто наголосити на чисельності теоретичних розвідок, де адвербативна темпоральна система не підлягала

виділенню в структурі цілісного об'єднання факультативних лексичних темпоральних індикаторів. Спільні за часовим семантичним насиченням і рольовим налаштуванням іменні форми і прислівникові лексеми були інтегровані багатьма вченими в окрему лексичну підсистему ФСП темпоральності [95]. Яскравим прикладом окресленого інтерпретаційного механізму є втілена Р. Гржегорчиковою на польській лінгвістичній базі класифікаційна стратегія, де дослідницею була активно постульована необхідність у систематизації адвербативів, згуртованих із «прислівниковими виразами» [95, с. 439]. Згідно із авторською концепцією, фігуранти цієї лексичної єдності відзначені відмінним інформаційним і функційним навантаженням, чим зумовлена доцільність їх диференціації. З метою експлікації цієї тези вченою були виокремлені три опозитивні мовні групи:

- чітко спеціалізовані носії безпосереднього темпорального значення, що відповідають на запитання «коли?» (вони в свою чергу класифікуються на: конкретизатори часових характеристик процесу в його відношенні до іншої події; дейктичні лінгвістичні компоненти, завдяки яким відображене співвідношення часу дії і моменту мовлення; анафоричні сполучення, що демонструють кореляцію процесу із установленим періодом, а також виразники зв'язку події із моментом очікуваного часу);
- специфікатори темпорально-дуративної сутності процесу, що відповідають на питання «як довго?»;
- лексичні елементи, що характеризують подію з позиції її фреквентативності і надають цю інформацію відповіддю на запитання «як часто?» [95, с. 439 – 440].

Втім, більш переконливою вважаємо наукову позицію тих спеціалістів, які зробили вибір на користь частиномовного розрізнення периферійних часових конкретизаторів. Зокрема, О. А. Гулига і Є. І. Шендельс у своїй оригінальній лінгвістичній розвідці, сфокусованій на всебічному дослідженні граматико-лексичних полів німецької мови, зарахували до групи уточнювачів і в деяких ситуаційно-зумовлених випадках модифікаторів часових

характеристик процесу такі словесні розряди, як сполучники підрядних речень, прислівники, іменники з прийменником і без нього, а також прикметники. Безсумнівною значущістю відзначена авторська теза щодо фундаментальності членування поля часу на три окремі єдності: мікрополя теперішнього, минулого і майбутнього, за якими закріплені конкретні адвербативні часові маркери (при цьому локація деяких поліфункціональних прислівників є тенденційно змінюваною). Згідно із версією дослідниць, ключовими рольовими відмінностями адвербативних хрононімів є їх здатність до придієслівного уточнення загального часового плану (ця конкретизація не є чітко вираженою), до створення в межах певного мікрополя типового для вербативної форми фону і до можливого змінення природного значення цієї форми, а також до деталізації співвідношення між подіями, до визначення тривалості і кратності процесу (схарактеризовані функційно-семантичні відмінності прислівника яскраво проілюстровані в авторській систематизації темпоральних адвербативів) [57, с. 63 – 66].

Варто наголосити на концептуальній своєрідності запропонованого Я. Яном класифікаційного механізму, націленого на вдале семантичне розрізнення темпоральних прислівників старослов'янської мови. На його думку, п'ятикомпонентний комплекс адвербативних часових специфікаторів вміщує розряди лексем на позначення абсолютної і релятивної варіацій часової локалізації, а також групи вказівників тривалості, часової межі і частотності [9, с. 26]. Тим не менш, вважаємо вагомими аргументи О. Б. Бачишиної, яка зробила акцент на недосконалості зазначеного класифікаційного підходу, потенційним результатом застосування якого є «накладання» неоднорідно розрізнених прислівникових груп [9, с. 26].

Потрапивши до фокусу наукової зацікавленості В. Д. Нефьодова, обставини часу (і в тому числі адвербатив як їх стрижневий морфологічний репрезентант), були номіновані мовознавцем дистрибутивно багатозначними лінгвістичними об'єктами, семантична реалізація яких є контекстуально-зумовленою. Варто підкреслити, що серед темпоральних обставинних

різновидів, диференційованих лінгвістом, були зафіксовані конннекувальні, означено-кількісні, неозначено-кількісні мовні елементи, а також обставини одноразовості [88].

Згідно із семантикоцентричною класифікаційною стратегією, розробленою О. В. Петрушиною, у межах адвербативної лексико-семантичної групи часових репрезентантів гармонійно співіснують темпоральні прислівники із конкретним та абстрактним змістовим насиченням [96]. Невід'ємною складовою авторської тематичної студії є деталізована систематизація адвербативних лексем, витлумачених дослідницею завдяки її акцентуації на глибинних словесних з'язках, виявлених у співвідношенні із «самою сутністю часу як форми, у якій протікає рух матерії» [96]. Саме на цьому концептуальному базисі ґрунтується опозиція прислівників – виразників часових періодів, із якими корелюють певні явища; адвербативів – конкретизаторів кількісних часових параметрів процесу, а також прислівників – носіїв значення короткості.

Більшою компактністю, але не меншою значущістю характеризується авторська класифікаційна схема, втілена П. І. Білоусенком, яким була декларована необхідність протиставлення двох семантично контрастивних генетичних груп адвербативів – часових деталізаторів: а саме, розрядів лексем, пов'язаних із змістовим полем моменту і тривалості [10].

Результатом ґрунтовного дослідження автором репрезентованої дисертації теоретичного матеріалу, присвяченого проблемі визначення функційно-семантичного статусу прислівникових часових актуалізаторів, стало виявлення ним цікавої тенденції до оперування терміном «обставина» в контексті класифікації аналізованих хрононімів. Некоректний, на нашу думку, вибір деяких вітчизняних та іноземних спеціалістів на користь ототожнення понять «обставина» та «адвербатив» зумовлений традиційним обставинним синтаксичним навантаженням прислівника (стислий розгляд цього питання запропонований у попередньому розділі розвідки). З метою запобігання небажаного асоціювання морфологічного (адвербатив) і

синтаксичного (обставина) об'єктів наголосимо на фігуруванні в згаданих класифікаційних схемах не лише прислівника, але й деяких інших лінгвістичних компонентів, що виконують обставинну функцію в реченні. Яскравим прикладом систематизації німецьких обставинних фразових фігурантів, наділених часовим семантичним насиченням, є запропонований В. Кляйном класифікаційний підхід, за яким були виокремлені групи локалізаторів події на часовій осі, виразників тривалості процесу та уточнювачів повторюваності дії. Варто відзначити, що трикомпонентний перший розряд, на думку вченого, включає темпоральні обставини дейктичного та анафоричного характеру, а також ті мовні об'єкти, що співвідносять подію із календарною системою [173].

Втілена В. Кляйном стратегія науково-виваженого розподілу обставинних реченневих елементів, позначених часовою семантикою, частково перекликається із продемонстрованим А. Ю. Габай шляхом розрізнення українських темпоральних прислівників. Зокрема, згідно із версією дослідниці, необхідно диференціювати адвербативи, що наділені потенцією до установаження дії; перспективно- та частотно-часові прислівники, а також адвербативи – специфікатори межі процесу (у структурі цього розряду уможливлене співіснування вказівників вихідної і кінцевої часової точки, а також конкретизаторів тривалості події) [9; 29].

Автором фундаментальної теоретичної студії, сфокусованій на виявленні і глибинному аналізі стрижневих відмінностей такого невід'ємного лексичного конституента ФСП темпоральності, як прислівник із позиції його специфічного функційно-комунікативного фігурування в лінгвістичному просторі є Ф. І. Панков, акцентуацію уваги на експлікаційній стратегії якого вважаємо абсолютно доцільною. Темпоральний адвербатив в інтерпретації науковця являє собою цілісну лексичну систему, що активно корелює із іменним об'єднанням часових конкретизаторів, однак характеризується очевидною семантико-граматичною і рольовою своєрідністю. Варіативність внутрішньопольової спеціалізації зазначеного мовного компонента

проілюстрована фактом посідання прислівником домінувальної позиції в мікрополі короткості і периферійної – в мікрополі минулого / теперішнього / майбутнього (див. раніше аналіз концепції Ф. І. Панкова). Варто наголосити, що значеннєва структура адвербативної темпоральності об'єктивована непропорційними бінарними опозиціями, що обґрунтовано неграматичною сутністю прислівникової лексико-семантичної категорії. Адвербативи, наділені часовим змістовим насиченням, є носіями неконкретної, суб'єктивної, невизначеної інформації про часові параметри дії, до того ж згадані лексемні одиниці характеризовані семантичною неоднозначністю і значною диференційованістю в застосуванні. Аргументованою видається висловлена мовознавцем теза щодо специфічності часового орієнтира в прислівниковій темпоральній системі: на думку Ф. І. Панкова, в окресленому лінгвістичному контексті словесне вираження точки відліку є неможливим, натомість зовнішній щодо самого адвербатива часовий орієнтир має бути домисленим. Результатом застосування науковцем комплексу різнорідних критеріїв витлумачення функційно-семантичного статусу темпорального прислівника стала деталізована систематизація російських адвербативних елементів із часовим значеннєвим відтінком [95].

2.3. Дейктичність адвербативних часових конкретизаторів

У процесі глибинного аналізу темпорального функційно-семантичного польового утворення і в тому числі прислівника як невід'ємного периферійного фігуранта цієї моноцентричної системи неприпустимим вважаємо ігнорування факту дейктичної спрямованості згаданого ФСП. Нагадаємо, що, згідно із ключовими засадами лінгвістичної концепції О. В. Бондарка, яка становить теоретичний базис запропонованого дослідження, рольовою відмінністю темпорального семантичного поняття є його потенція до відображення специфічного сприйняття та усвідомлення людиною часових параметрів із невідмінним акцентом на чітко окресленій

точці відліку. Статусом вихідного пункту часової орієнтації наділений момент мовлення, або певний інший, другорядний за своєю значенневою своєрідністю епізод. Результатом лінгвістично спеціалізованого оформлення позалінгвального часового орієнтиру є установлення у фразовій структурі часового дейктичного центру, функційна специфіка двох фундаментальних варіацій якого яскраво проілюстрована в різнорідних класифікаційних схемах, науково осмислених автором цієї роботи в попередньому підрозділі. Безсумнівно, саме дейктичність являє собою ядерну диференційну ознаку темпоральної семантичної категорії і конституйованого нею ФСП, з огляду на що вважаємо необхідним сфокусувати увагу на подальшому дефініціюванні поняття «часовий дейксис», деталізованому кваліфікуванні можливих часових орієнтирів, а також на визначенні в цьому контексті рольової значущості прислівникових темпоральних специфікаторів.

Зафіксовані в спеціалізованих теоретичних розвідках чисельні інтерпретаційні механізми, націлені за здійснення комплексної об'єктивної оцінки такого своєрідного фігуранта лінгвістичного комплексу, як дейксис (від грецьк. *δείξις* – «вказівка») відзначені очевидною концептуальною різнорідністю. Ілюстративним доказом різноманітності підходів до витлумачення природи цього мовного механізму є запропоновані в різні періоди еволюції лінгвістичного вчення авторські версії термінологійного вирізнення відмічених дейктичним функційним налаштуванням специфічних одиниць. Зокрема, оригінальний варіант номінування окреслених елементів – «шифтер» був застосований О. Єсперсеном; за ідеєю Б. Рассела, найбільш адекватним терміном є «егоцентрик»; Ч. Пірсом було введено поняття «індексальний знак»; Г. Рейхенбахом – «рефлексивний символ»; натомість, Дж. Бар-Хіллел наголосив на необхідності оперування у відповідному контексті терміном «індексикал». Втім, безперечно, найбільш зручною, науково виправданою і нині розповсюдженою є репрезентована О. В. Падучевою термінологійна версія «дейктик».

Об'єднувальною ідеєю кількісних експлікаційних стратегій, присвячених дейктичній проблематиці, є теза щодо кардинальності поняття «вказівка» в межах загального вчення про дейксис. Прихильником цієї наукової позиції є Ч. Дж. Філлмор, згідно із зауваженням якого дейксис являє собою «назву, надану тим аспектам мови, інтерпретація яких залежить від ситуації висловлення: часу висловлення, часу до і після моменту висловлення, місця розташування мовця під час висловлення та особи мовця й аудиторії» [157; 158]. У подібному ракурсі глибинна категорійна сутність дейксиса була висвітлена і в авторському визначенні Дж. Лайонза, який зацентрував увагу на необхідності введення аналізованого поняття з метою «опису «орієнтаційних» властивостей мови, пов'язаних із місцем і часом виголошення висловлення» [80, с. 291]. На думку дослідника, у типовому комунікативному процесі, у якому фігурують як мінімум два повноправних учасника: мовець і адресат, дейксис наділений статусом своєрідного ідентифікатора ситуаційно зумовлених об'єктів, суб'єктів і явищ, локалізованих відносно конкретного просторово-часового орієнтира [113]. Отже, базуючись на ключових положеннях числельних наукових концепцій зазначеного тематичного налаштування, можна констатувати, що дейксис є універсальним лінгвістичним механізмом координації різнорідних стрижневих аспектів комунікативного акту стосовно параметрів мовної ситуації. Протипоставлена називному оцінюванню, відміченому кваліфікативною сутністю, дейктична характеристика має організаційну специфіку, при цьому окреслений під час виділення комплекс статичних ознак об'єкта вказівки доповнюється адресним «відсиланням» «до точки відліку, тобто туди, де слід шукати ключ до декодування значення слова, до відомостей, яких бракує» [62, с. 16]. Дейктичне структурування дійсності полягає у фактичному співвіднесенні позамовних явищ із різнотиповими лінгвістичними засобами їх об'єктивації із метою забезпечення текстової зв'язності. Адекватна реалізація дейктичних функцій передбачає наявність кореляції між чітко визначеним центром дейктичної координації і

відповідними мовними одиницями, локалізованими в різних ступенях контактності відносно згаданої точки відліку.

Безсумнівно, питання грамотної конкретизації структурної організації згаданої універсалії становить одну з ядерних проблем дейктичного вчення. У процесі наукового осмислення цього теоретичного аспекту вважаємо доцільним зацентрувати увагу на різноманітності лінгвістичних засобів реалізації дейктичної сутності, втіленої на лексико-семантичному, морфологічному і синтаксичному рівнях. На думку О. Л. Єрзінкян, саме гетерогенністю механізмів вираження дейктичного значеннєвого наповнення зумовлена необхідність у декларуванні функційно-семантичного категорійного статусу аналізованого поняття, сформованого в окреме поліцентричне Вказівне Мегаполе [62]. Невід'ємними фігурантами цієї багатовимірної цілісності номіновані утворені відповідно основоположним дейктичним поняттям мікрополя особи, місця і часу. Важливо підкреслити, що кардинальний координаційний пункт Вказівного Мегаполя об'єктивований лексемною тріадою «я – тут – зараз» (*origo* – від лат. «походження»), кожен з трьох елементів якої є фактичним репрезентантом і центром відліку конкретного мікрополя. Семантичним базисом зазначеної трикомпонентної лексичної системи, науковий розгляд якої був ініційований К. Бюлером, є поняття «Я – той, хто говорить». Саме мовець («номінатор»), справедливо кваліфікований спеціалістами як «природний центр мовної ситуації», визначає принцип організації просторово-часових лінгвістичних відносин, при цьому результатом покликання на фігуру комуніканта є створення «ядра тлумачення» двох визначальних лексемних виразників просторового і часового дейктичного налаштування: «тут» і «зараз» [62]. Втім, відзначена рольовою фундаментальністю особа мовця не завжди є стрижневим елементом комунікативної координації: згідно із версією О. Л. Єрзінкян, окреслена канонічна ситуація є ілюстрацією фігурування суб'єктивного (егоцентричного) дейксису, чітко протиставленого

об'єктивному (неегоцентричному), коли точкою відліку є якийсь інший центр мовленнєвої організації, не співвіднесений із мовцем [62, с. 14].

Маючи за мету здійснити цілісний огляд базових аспектів реалізації часового дейксису, пропонуємо звернути увагу на аналогічність принципу локалізації денотативної ситуації в часі і просторі, в чому яскраво продемонстрована очевидна корелятивність відповідних категорій. Саме наявністю дейктичної просторово-часової категорійної перехідності обґрунтоване рішення деяких мовознавців (зокрема, Е. В. Ключової) розглядати часовий і просторовий дейктичні варіації в комплексі, наділеному статусом «функційно-семантичне поле просторово-часового дейксису» [72]. Зауважимо, що, згідно із оригінальною науковою концепцією згаданої дослідниці, ця відзначена синкретичним семантичним насиченням лінгвістична єдність структурована за класичним принципом ядерно-периферійного переходу. Зокрема, її центральну польову позицію посідають адвербативи відповідного значеннєвого налаштування, словосполучення із вказівними займенниками, а також іменники / топоніми із прийменниками; біляядерна локація репрезентована граматичним часом; а до периферійних дейктичних часово-просторових актуалізаторів віднесені підрядні речення із часовим значенням, відносні підрядні речення та опосередкована вказівка [72, с. 36]. Тим не менш, навіть з урахуванням подібності процесу розташування комунікативних елементів відносно часових / просторових орієнтирів, що передбачає ідентичну конкретизацію довжини дистанції від специфічного центру відліку, ідея щодо інтеграції окреслених дейктичних категорійних різновидів видається досить радикальною. Автор запропонованої дисертації робить свій вибір на користь декларування автономності часового дейксису, об'єктивованого спеціалізованими лінгвістичними засобами, серед яких, згідно із підкресленням О. О. Артьомової, «саме лексичні одиниці є базовими актуалізаторами часових параметрів мовного акту» [4, с. 25]. Здебільшого посідаючи периферійні позиції в структурі функційно-семантичного поля

темпоральності, ці специфічні елементи характеризуються особливою потенцією до орієнтації подій та об'єктів у часовому просторі із невідмінною деталізацією загальних дейктичних відносин, проілюстрованих граматичним часом. Темпоральні лексичні дейктики, кваліфіковані О. Л. Єрзінкян як конституенти Вказівного Поля Часу (одного з сегментів Вказівного Мегаполя), позначені об'єднувальною семантичною відмінністю – інтегральною семою «часова віднесеність», при цьому розподіл аналізованих лексем за їх приналежністю до конкретного часового Мікрополя (Передування, Одночасності і Слідування) здійснюється за результатами глибинного дослідження словникової дефініції і винайдення в ній певного конкретизатора [62, с. 35 – 36].

Неоднорідний за своєю частиномовною складовою організацією лексемний комплекс часових дейктиків вміщує різнохарактерні за своєю функційною значущістю лексико-граматичні розряди іменника, дієслова і прикметника, втім, згідно із позицією науковців, найвищим рівнем дейктичності наділена семантика прислівникових актуалізаторів. Глибинний аналіз вказівної сутності цієї гетерогенної за змістовим насиченням словесної групи передбачає чітке упорядкування зафіксованих темпоральних адвербативів саме в контексті їх дейктичної спрямованості за декількома ключовими аспектами, детально висвітленими в теоретичній розвідці О. Л. Єрзінкян. Зокрема, на думку вченої, принциповим чинником грамотної класифікації лексемних одиниць (у тому числі прислівникових) є визначення засобу номінації, застосованого певним темпоральним адвербативом: у випадку «чисто» дейктичного змістового налаштування вказівний елемент є стрижневим семантичним фігурантом слова, натомість реалізація змішаного засобу номінації сигналізує про гармонійне співіснування у значеннєвій лексемній структурі називних і дейктичних компонентів. У процесі ґрунтовного дослідження вказівного змістового насичення лексичних засобів дейктичної (в нашому випадку – часової) об'єктивації науково-зумовленою є акцентуація на специфічному для кожного темпорального адвербатива типі

орієнтації: у цьому ракурсі фундаментальною номінована опозиція семантики слів суб'єктивної / об'єктивної вказівки (у першому випадку центром мовної координації є актуальний момент мовлення, у другому – інша точка відліку, безпосередньо співвіднесена із часовим аспектом реальної дійсності – див. опис цього питання раніше). Згідно із третім критерієм систематизації лексичних дейктиків, активно застосованим дослідницею в ході класифікації прислівникових часових вказівників, адвербативні дейктичні лексеми є носіями абстрактного змістового насичення (воно протиставлене конкретному), у чому виявлений високий рівень дейктичності темпоральних прислівникових специфікаторів [62, с. 20 – 21].

Слід наголосити на безсумнівній переконливості оригінальної концепції О. Л. Єрзінкян, якою був активно постульований комбінаторний характер реалізації окреслених диференційних ознак, які в інтегрованому вигляді лягли в основу авторської системи дихотомічного розподілу часових прислівникових дейктичних лексем на групи «власне дейктиків» і «напівдейктиків». Зокрема, конститuentами першого трикомпонентного словесного розряду дослідницею були номіновані: займенникові адвербативи – ядерні репрезентанти Вказівного Поля Часу, налаштовані на суб'єктивну комунікативну координацію; «частково» займенникові прислівники часу із подвійною, суб'єктивно-об'єктивною орієнтацією семантики», а також незайменникові адвербативи, змістове насичення яких дистанційоване від актуального мовного моменту. Ключовою відмінністю фігурантів другого об'єднання часових прислівникових вказівників є гармонійне поєднання у їх значеннєвій структурі номінативного і дейктичного компонентів із обов'язковою акцентуацією на своєрідній для зазначених лексем точці часової орієнтації: фундаментальним складовим протиставленням цього розряду є опозиція слів суб'єктивної та об'єктивної варіацій вказівки [62, с. 36 – 37].

Попереднім висновком, який може бути зроблений у результаті аналітичного осмислення застосованого О. Л. Єрзінкян експлікаційного механізму в тематичному ракурсі запропонованої дисертаційної розвідки, є наголошення на семантичній гетерогенності не лише лексико-граматичної прислівникової категорії, але й її часового (коректніше – темпорального) різновиду. Сутність нашої інтерпретаційної версії полягає в декларуванні необхідності наділення статусом «темпоральний адвербатив» не лише традиційно потрактований як обставинний прислівник часу, але й відокремлений за функційно-значеннєвими відмінностями займенниковий адвербатив із відповідним змістовим наповненням. У цьому контексті видається доцільним звернутися до відмінних за організаційним оформленням, але концептуально наближеним підходам витлумачення рольової значущості цього специфічного лінгвістичного елементу, схарактеризованого у двотомній теоретичній студії «Русская грамматика» і монографічному дослідженні І. Р. Вихованця «Частини мови в семантико-граматичному аспекті». За першою експлікаційною схемою, стрижнева опозиція повнозначного і займенникового прислівникових різновидів являє собою своєрідну платформу для подальшого лексичного розподілу усіх адвербативних одиниць із різною номінативною потенцією. Слід зауважити, що функційно обмежений лише здатністю вказувати на ознаку без її називання займенниковий прислівник в авторській інтерпретації підлягає деталізованому класифікуванню (в межах самого різновиду) на особову, зворотну, вказівну, визначальну, питальну, неозначену і заперечну групи [108, с. 702]. Згідно із оригінальним інтерпретаційним механізмом, втіленим І. Р. Вихованцем, аналізований адвербативний клас (авторський варіант термінологічного вирізнення його компонентів – «займенникові слова») справедливо зарахований до прислівникової лексико-граматичної системи за функційно-семантичним критерієм. Втім, як засвідчив науковець, зафіксовані в цього мовного фігуранта семантичні, синтаксичні і морфологічні відмінності сигналізують про його очевидне «підпорядковане становище

щодо прислівникового ядра – власне-прислівників» [27, с. 197]. Зокрема, значеннєва своєрідність займенникового адвербатива виявлена в його характерній потенції до опосередкованого позначення ознаки в межах конкретної комунікативної ситуації; диференційними синтаксичними властивостями деяких словесних компонентів цієї групи номіновані: здатність служити «засобом зв'язку висловлювань у тексті» або «транспозитором, що переводить речення в прислівникову формально-синтаксичну позицію і надає йому обставинної семантико-синтаксичної функції»; невід'ємною вирізняльною граматичною ознакою займенникового адвербатива є, безумовно, його «морфологічна нечленованість» – свідчення потенційної частиномовної модифікації (а саме: переходу прислівника до синтаксичних аналітичних морфем), а також функційної корелятивності цього словесного об'єднання із власне-адвербативами [27, с. 195, 197].

Результатом внутрішнього семантичного членування І. Р. Вихованцем окресленого композиційно неоднорідного лексемного розряду є виокремлення вченим шести займенникових прислівникових груп із просторовим, часовим, атрибутивно-вказівним, кількісним, питальним і відносним змістовим насиченням [27, с. 195 – 197]. Слід підкреслити, що рішення автора репрезентованої дисертаційної розробки щодо вузько-тематичного концептуального спрямування її дослідження за інтерпретаційним шляхом, обраним І. Р. Вихованцем, обґрунтовано переконливістю і деталізованістю зазначеної експлікаційної стратегії, за якою постульована рольова значущість, а також безсумнівна автономність і периферійність займенникового адвербативного різновиду.

Завершуючи огляд базових аспектів реалізації часового дейксису у спеціалізованому ракурсі запропонованої розвідки, варто зацентуватися на такому невід'ємному нюансі, як диференціація контекстуально і функційно різнорідних орієнтирів часової координації. У процесі об'єктивного висвітлення цієї проблеми вважаємо необхідним тимчасово дистанціюватися від класичної кардинальної опозиції «моменту мовлення» та «іншого

моменту», натомість пропонуємо звернутися до репрезентованих у лінгвістичній студії Ф. І. Панкова ключовим поняттям оригінальної авторської метамови. Зокрема, згідно із термінологійною версією науковця, між такими варіаціями темпорального орієнтаційного пункту, як «момент часу» і «відрізок часу» зафіксована істотна відмінність, виявлена в характері довжини центрів відліку та їх потенційній подільності на окремі інтервали: у другому випадку розчленовування «безперервної часової одиниці» уможливлено, натомість у першому – така перспектива відсутня. На думку дослідника, кваліфікування «моменту часу», до якого зараховані «дійсний момент» та «установлений момент», лише як невеликого часового фрагменту не є коректним, адже цей лінгвістичний компонент може відзначатися значною довжиною. Окрему увагу мовознавця справедливо сфокусовано на фігуруванні в межах «дійсного моменту» двох вказівних темпоральних альтернатив: «моменту мовлення», номінованого Ф. І. Панковим часовим проміжком, протягом якого здійснюється комунікативний акт (у письмовій / усній формі) і «моменту в тексті» – «у наративному режимі тексту певного моменту часу, відносно якого виражається темпоральна локалізація дії» [95, с. 442]. Схарактеризований на сторінках окресленої наукової розвідки «установлений момент» в авторській інтерпретації являє собою певний умовний, але домислений (раніше встановлений / ситуативний) пункт темпоральної координації часу конкретної дії [95, с. 441 – 442]. На нашу думку, реалізована Ф. І. Панковим спроба формального і понятійного розрізнення відлікових центрів часової фразової орієнтації є досить вдалою. Саме цим фактом обґрунтоване рішення автора запропонованої дисертаційної розвідки щодо активного оперування як зазначеним термінологійним апаратом, так і самим принципом диференціації у процесі подальшого деталізованого аналізу темпорального адverbатива у трьох різноситемних мовах.

Висновки до розділу 2

Результати глибинного наукового дослідження, здійсненого згідно із обраним у другому розділі чітко спеціалізованим тематичним шляхом, знайшли своє відображення у своєрідному підсумковому списку, у якому інтегрована максимальна кількість ключових фактів, висвітлених на сторінках розробки.

Час, традиційно кваліфікований як один із визначальних онтологічних компонентів і міждисциплінарний об'єкт, наділений потенцією до різносферової реалізації на філософському, фізичному, психологічному, лінгвістичному та інших рівнях.

Безсумнівна етимологічно-зумовлена співвіднесеність універсалій «час» і «темпоральність» не становить вичерпної підстави для абсолютного ототожнення зазначених понять. Кардинальним аргументом на користь цієї тези є справедливе рішення спеціалістів щодо номінування темпоральністю лінгвістичний час (окремо класифікований на граматичний, лексичний і контекстуальний), цільовим налаштуванням композиційно гетерогенного мовного інвентаря якого є вираження інших часових аспектів.

Варто констатувати, що в межах філологічного вчення часове системне об'єднання є значно всеосяжнішим порівняно із темпоральним, адже ядерна функційна відмінність часу полягає в його здатності до виконання ролі інваріантної змістової константи і семантичної категорії найвищого ступеню узагальненості. На противагу корелюючому із нею поняттям темпоральність характеризується більш вузькою сферовою спеціалізацією.

Фактична відсутність в українській та італійській мовах формальних засобів демонстрації протиставлення декількох часових іпостасей (час – фундаментальний елемент загальносвітового буття, семантична категорія і парадигматична дієслівна єдність) сигналізує про неідеальність відповідного термінологічного апарату та є причиною помилкового сплутування згаданих понять. З метою попередження цієї проблеми рекомендовано оперувати авторською стратегією номінаційного розрізнення аналізованих категорійних

варіантів («час»; «часове семантичне поняття» / «часова семантична категорія»; «граматичний час» / «морфологічний час» / «граматична часова реалізація»).

Функційно-семантичне поле є ієрархічно влаштованою «білатеральною парадигматичною цілісністю», план вираження якої представлений об'єднаними за значеннєвими і рольовими показниками різнорівневими формальними конкретизаторами, до функційної сфери яких входить об'єктивне комплексне витлумачення усіх різновидів основоположної семантичної категорії (що являє собою план змісту конкретного ФСП).

Визначальний для цього «континуального сферичного утворення» композиційний принцип ядро-периферійного переходу передбачає виділення у польовій структурі центральної (ядерної) позиції, яка являє собою відзначений структурною концентрацією пункт зосередження найбільш спеціалізованих регулярних мовних засобів, націлених на вираження фундаментальних (для певного ФСП) семантичних ознак. Ілюстрацією поступового перетинання розпливчатої «ядерної межі» із подальшим переходом до периферійної локації є ослаблення рівня реалізації згаданих стрижневих характеристик.

Порушуючи питання грамотної систематизації функційно-семантичних полей, варто наголосити на фігуруванні двох стрижневих схем розподілу згаданих лінгвістичних цілісностей. Зокрема, за кількістю зафіксованих у польовій структурі центральних позицій усі ФСП підлягають сортуванню за принципом моноцентричності і поліцентричності. Згідно із другим класифікаційним критерієм, диференціація функційно-семантичних польових об'єднань уможливлена за рахунок акцентуації на їх ядерній сутності: таким чином необхідно виокремлювати ФСП із предикатним, суб'єктно-об'єктивним, якісно-кількісним і предикатно-обставинним центрами.

Тенденційне перетинання функційно-семантичних полей зумовлено неоднорідністю їх обрисів. Значущими системними відмінностями

окреслених лінгвістичних єдностей справедливо номіновані: обмежена цілісність, семантична багатоаспектність, а також рольова і формальна повнота.

Граматична категорія інтерпретована як стрижневий складовий фігурант ФСП, налаштований на вичерпне маркування фундаментальних значень функційно-семантичного польового змістового базису.

Темпоральність – це невід’ємна мовна структура, лінгвістична варіація часової універсалії, семантична категорія, наділена потенцією до відтворення специфічності усвідомлення людиною часових показників процесу (із неодмінним покликанням на певний орієнтаційний пункт), а також утворене на базі цієї значеннєвої першооснови і конституйоване різнорідними лінгвістичними актуалізаторами моноцентричне функційно-семантичне поле.

Безсумнівне дейктичне налаштування темпорального поняття виявлене у факті окреслення комунікантом під час мовленнєвого акту часових параметрів конкретної дії у кореляції із чітким координаційним орієнтиром (моментом мовлення або іншим моментом). Об’єктивований системно-мовними лінгвістичними засобами відліковий пункт часової орієнтації номінований часовим дейктичним центром, функційна своєрідність двох фундаментальних різновидів якого яскраво проілюстрована в кількісних класифікаційних схемах. Слід підкреслити, що темпоральність є «векторною» актуалізаційною категорією орієнтаційного типу.

Ядерну внутрішньопольову темпоральну локацію посідає дієслівний парадигматичний комплекс – носій загального дейктичного часового значення, натомість периферійні лексичні конкретизатори виконують роль «інформативних поширювачів», а саме: деталізаторів актуалізованого морфологічними репрезентантами загального часового плану.

Одним з таких найбільш спеціалізованих лексичних показників часової першооснови процесу є темпоральний прислівник, семантичне навантаження якого у порівнянні із значеннєвим наповненням інших лексемних класів характеризується найвищим рівнем дейктичності.

Наголошуючи на справедливості висловленої раніше тези щодо дейктичного налаштування темпорального поняття, вважаємо логічним аналізувати темпоральний адвербатив з позиції дейксису, а також застосовувати до цієї словесної групи термін «часовий дейктик».

Визначальним етапом ґрунтовного дослідження природи темпорального прислівника є здійснення дихотомічного розподілу усього арсеналу адвербативних часових дейктичних одиниць на групи «власне дейктиків» і «напівдейктиків». Ключовими критеріями окресленого класифікаційного процесу номіновані: засіб номінації і спосіб орієнтації.

Окрім традиційно кваліфікованого як обставинний прислівник до розряду темпоральних адвербативних конкретизаторів віднесений автономний за своєю функційною сутністю займенниковий прислівниковий різновид.

У контексті інтерпретації відлікових центрів часової координації некоректним є синонімічне оперування термінами «момент часу» і «відрізок часу». Варто зауважити, що перше зі згаданих понять вміщує такі лінгвістичні об'єкти, як «дійсний момент» (він підлягає окремій класифікації на «момент мовлення» і «момент у тексті») та «установлений момент». Диференціація зазначених орієнтаційних пунктів уможливлена за рахунок фокусування на характері їх довжини, потенційній подільності на інтервали і ситуаційній специфічності.

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Фундаментальною стадією глибинного дослідження будь-якого лінгвістичного об'єкту є, безперечно, науково-виважене оцінювання значущості його конкретних репрезентантів. Найбільш коректним шляхом реалізації цієї мети є побудування чіткої системи членування, за якою композиційно гетерогенний комплекс конститuentів обраного для подальшого аналізу мовного компонента підлягає планомірному розподілу за певною класифікаційною стратегією. Результатом її грамотного застосування на фактичному лінгвістичному матеріалі є винайдення тих специфічних відмінностей згаданого мовного об'єкту, які деталізують або спростовують традиційні відомості про нього. Саме тому класифікаційний етап інтерпретації видається найбільш результативним та ілюстративним.

У тематичному руслі запропонованої розвідки, безсумнівно, логічним є рішення щодо систематизації цілісного арсеналу лексичних засобів, об'єднаних функційно-семантичним і частиномовним статусом «темпоральний прислівник». Важливо нагадати, що, враховуючи лінгвістичну спеціалізацію роботи, до сфери наукової зацікавленості автора потрапили темпоральні адвербативні одиниці різносистемних української, італійської та англійської мов. Беручи до уваги продемонстровану у попередніх розділах дисертації різноплановість понять «прислівник» і «темпоральність», з метою полегшення класифікаційного процесу вважаємо доцільним сфокусуватися на деяких проблематичних аспектах членування аналізованого мовного елемента. Серед них виділимо такі:

1. Вибір адекватного критерію систематизації адвербативних одиниць, кваліфікованих як периферійні фігуранти функційно-семантичного поля темпоральності. У цьому контексті слід наголосити на очевидній необхідності звернення до гетерогенного класифікаційного принципу,

виявленому у комбінаторному оперуванні декількома критеріями розподілу. До складу останніх віднесені:

а) принцип членування за точкою відліку, двома ключовими варіаціями якої номіновані дійсний момент (окремо роздрібнений на момент мовлення і момент у тексті) та установлений момент [95, с. 441 – 442]. Стрижневість цього критерію зумовлена дейктичною спрямованістю темпорального поняття. Цільовим налаштуванням дихотомічного розподілу, реалізованого за окресленим принципом, є поглиблений аналіз функційно-семантичного базису темпоральних прислівникових одиниць з позиції суб'єктивності / об'єктивності, а саме із конкретизацією форми пункту часової дейктичної координації (момент мовлення – інший момент).

б) критерій систематизації адвербативів за мікрополем Вказівного Поля Часу (Передування, Одночасність, Слідування) [62]. Застосування цього класифікаційного механізму уможливорює деталізацію того спеціалізованого відносно певної точки відліку фрагменту часової осі, у якому локалізований конкретний прислівник.

в) принцип розподілу за характером темпорального актуалізатора. Зауважимо, що схема систематизації темпоральних адвербативних одиниць, що ґрунтується на зазначеній класифікаційній стратегії, наділена потенцією до ілюстрації контрастивності конкретизованого і неконкретизованого типів прислівникового маркування [95].

г) критерій систематизації за своєрідністю взаємодії часу процесу із дійсним моментом. Дихотомічний розподіл темпоральних прислівників, реалізований згідно із цим класифікаційним принципом, надає вичерпну інформацію щодо можливості / неможливості включення часом події дійсного моменту (мовленнєвого епізоду або моменту в тексті). У першому випадку такої кооперації часових відрізків доцільно оперувати терміном «інклюзивність», у другому – «ексклюзивність» [95].

г) принцип членування за ступенем віддаленості часу процесу від орієнтаційного центру. Слід зазначити, що адвербативні одиниці, розподілені

згідно із запропонованою логікою, є невід'ємними компонентами двох протиставлених один одному розрядів із контактним і дистантним змістовим наповненням [122].

д) критерій систематизації за рівнем дейктичності. Детально схарактеризований на попередньому інтерпретаційному етапі авторський механізм членування прислівникових дейктиків дозволяє диференціювати адвербативні часові конкретизатори із «власне дейктичною» і «напівдейктичною» семантичною сутністю. Нагадаємо, що окреслена опозиція слів-вказівників базується на протиставленні їх значеннєвої першооснови за такими параметрами, як засіб номінації (дейктичний / номінативний) і спосіб орієнтації (суб'єктивний / об'єктивний) [62].

2. Регламентований висвітленою вище сукупністю класифікаційних критеріїв процес планомірного добирання фактичного лексичного матеріалу, а саме: різнорідних темпоральних прислівників. Невід'ємним чинником вдалого проходження цієї кваліфікаційної стадії є активне застосування в ході роботи відмінних за лінгвістичною своєрідністю (українських, італійських та англійських) тлумачних словників. Глибинне занурення до декількох авторських версій дефініціювання кожної окремої адвербативної лексеми уможливило створення цілісної картини її значеннєвого базису і, як результат, гарантує найбільш об'єктивну систематизацію аналізованого частиномовного розряду. Зауважимо, що ключовими українськомовними джерелами словникових статей, досліджених автором розвідки, є одинадцятитомний «Словник української мови» (СУМ-11) за редакцією І. К. Білодіда і «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (ВТССУМ) за редакцією В. Т. Бусела; італійськими тлумачними словниками, застосованими у роботі, є такі вузько спеціалізовані інтернет-сервіси, як «Internazionale. Il nuovo de Mauro» і «Garzanti Linguistica»; до складу використаних у дисертації англійськомовних засобів словесного потрактування віднесені електронні словникові версії «Oxford» і «Cambridge».

3. Науково-виважений добір коректних ілюстративних прикладів, вилучених із датованих ХХІ століттям українських, італійських, англійських друкованих та електронних джерел суспільно-політичного тематичного спрямування з метою наочної демонстрації функційної реалізації темпоральних адвербативів у конкретній лінгвістичній ситуації. Слід підкреслити, що цей обов'язковий інтерпретаційний етап відзначений безсумнівною ускладненістю, зумовленою прозорістю меж між такими функційно-семантичними поняттями із часовим змістовим відтінком, як, зокрема, темпоральність, часова локалізованість, часовий порядок і таксис. Глибинне міжкатегорійне перетинання цих співвіднесених лінгвістичних структур виявлене у факті тенденційного одночасного виконання одним адвербативним елементом ролі актуалізатора семантичного базису декількох функційно-семантичних полей. Саме тому перед автором дослідження поставлене завдання не лише теоретичного, але і практичного розмежування темпоральності й подібних часових понять на матеріалі публіцистичних текстів трьох різносистемних мов.

Завершуючи стислий огляд ядерних проблематичних аспектів гетерогенного розподілу українських, італійських та англійських темпоральних прислівників, підкреслимо, що схарактеризовані вище класифікаційні критерії лягли в основу двох окремих схематично об'єктивованих і внутрішньо роздрібнених адвербативних систем. Перший прислівниковий комплекс є результатом втілення принципу адвербативної диференціації за точкою відліку: за цією логікою варто виділити темпоральні прислівники, які характеризують подію відносно дійсного моменту, а також темпоральні адвербативи, які характеризують процес відносно установленого моменту. Друга прислівникова система є фактичною актуалізацією останнього згаданого критерію класифікації лексем за рівнем дейктичності. Варто зауважити, що гармонійне співіснування в межах окреслених лінгвістичних об'єднань адвербативних компонентів, виокремлених за

іншими стратегіями членування, вмотивоване комбінаторним характером оперування усіма класифікаційними критеріями.

3.1. Диференціація адвербативних часових деталізаторів за точкою відліку

3.1.1. Темпоральні прислівники, які характеризують подію відносно дійсного моменту

Цілісна сукупність темпоральних адвербативних конкретизаторів, налаштованих на всебічне висвітлення часової сутності скоординованого відносно дійсного моменту процесу, підлягає обов'язковому дихотомічному розподілу. Його результатом є виокремлення опозитивної прислівникової пари, концептуальним базисом протиставлення репрезентантів якої вважаємо ознаку «збіг / незбіг часу процесу із точкою відліку». Варто зауважити, що фігурантами адвербативної групи на позначення збігу є темпоральні прислівники, зараховані до одночасного мікрополя Вказівного Поля Часу. Значущим критерієм для подальшого членування цієї лексемної єдності на два контрастивних типи є така відмінність, як «збіг із моментом мовлення» і «збіг із моментом у тексті». Втім, навіть на цьому класифікаційному етапі процес диференціації прислівникових індикаторів часового збігу не є завершеним, адже в межах адвербативної групи, наділеної потенцією до ілюстрації збігу із моментом мовлення, необхідно виокремити розряди із конкретизованою і неконкретизованою варіаціями відповідної семантики. З метою глибинного наукового осмислення специфіки схарактеризованого вище механізму систематизації прислівникових одиниць видається доцільним звернутися до схематичної ілюстрації зазначеного фрагменту загальної класифікації (див. Додаток А Схема 1).

Порушуючи питання українськомовного лексемного наповнення системного епізоду 1.1.2., необхідно наголосити на гармонійності його репрезентації темпоральними прислівниками *тут* і *тоді*, позначеними

змістовим відтінком «збіг часу процесу із моментом у тексті». Засвідчена на сторінках спеціалізованих тлумачних джерел своєрідна всеосяжність семантичного навантаження першого зі згаданих адвербативів підтверджена фактом наявності у цього слова декількох лексико-семантичних варіантів, серед яких першорядні позиції посідає локативне значення «у цьому місті», а другорядні – часове змістове насичення (семантика «у цей час, у цей момент»). Безсумнівною значеннєвою специфічністю характеризується і другий український прислівниковий представник аналізованого класифікаційного фрагменту. Слід зауважити, що сфера функційно-семантичної реалізації лексеми *тоді* (переважно темпоральної за змістовим наповненням) обмежена виключно часовою площиною минулого або майбутнього (семантика цього адвербатива – «в той час, колись у минулому чи в майбутньому; не тепер»). Наведені нижче приклади з українськомовних публіцистичних джерел виконують ілюстративно-пояснювальну роль.

І тут пан Володимир як затягне на все море коляду «Тут же, тут же, тут же, тут же, тут же, тут» (Газета по-українськи. – 17.11.2005).

Тоді я зрозуміла, що всі ці події – попередження для мене: або я йду в невірному напрямі, або потрібно щось переосмислити (Сьогодні. – 31.01.2015).

У ході наукового дослідження проблеми італійськомовної адвербативної актуалізації змістового відтінку «збіг часу процесу із моментом у тексті» виявлена тенденція до виконання ролі носіїв аналізованого семантичного навантаження не лише лексемними відповідниками українських форм *тут* і *тоді* – прислівниковими хрононімами *qui* і *allora*, але й словесними комбінаціями *a questo punto* і *in quel tempo / periodo*. Вбачаючи у цій лінгвістичній відмінності яскравий прояв аналітизму, яким різною мірою позначені усі мови романської групи, вважаємо необхідним наголосити на некоректності залучення згаданих лексемних сполук до загальної системи членування. На нашу думку, зарахування певного темпорального словесного сполучення до

запропонованої класифікаційної схеми уможливлено виключно за умови його частиномовної структурної однорідності, а саме, у випадку вміщення цією лексемною комбінацією лише прислівникових компонентів. Згідно із інтерпретаційною концепцією, постульованою розробниками інтернет-сервісів “Internazionale. Il nuovo de Mauro” і “Garzanti Linguistica”, італійські адвербативні втілювачі окресленої варіації часового збігу *qui* і *allora* подібні за семантичною своєрідністю до своїх українських аналогів. Зокрема, темпоральний змістовий відтінок («в цій точці», «в цей момент», «в цей важкий момент») характеризується беззаперечною другорядністю порівняно із іншими лексико-семантичними варіантами форми *qui*, а часова значеннєва реалізація лексеми *allora* обмежена сферою минулого і майбутнього. Сфокусуємо увагу на деяких ілюстративних прикладах фігурування цих прислівникових часових специфікаторів в італійськомовних публіцистичних текстах.

Ma qui l'intrico fittissimo di pale e di spine occupa l'intero campo visivo, non lasciando trapelare nulla (La Repubblica. – 13.03.2018).

Poi sono arrivati i giornalisti, una reporter tedesca mi ha chiamato e mi ha aiutato e allora io ho capito che potevo fare qualcosa per i miei figli, per alleviare il loro dolore (Il Giornale. – 05.04.2018).

Лінгвістичний комплекс англійських адвербативних репрезентантів системного фрагменту 1.1.2. є трикомпонентним: його фігурантами є темпоральні конкретизатори *here*, *now* і *then*. Варто зауважити, що запропоновані на інтернет-порталах “Cambridge” і “Oxford” варіанти потрактування першої прислівникової одиниці (і, зокрема, часового відтинку її семантичної першооснови) характеризуються відмінним рівнем деталізації. Так в електронному джерелі “Cambridge” периферійне за своєю вагомістю темпоральне змістове насичення згаданого адвербатива інтерпретоване як «зараз», натомість представлена в другому інтернет-сервісі дефініція *here* є, безперечно, більш розширеною: «вказує на час, точку або ситуацію, яка відбулася або відбувається в цей момент» (зазначений кваліфікаційний

нюанс наочно продемонстрований у наведених нижче прикладах 1 і 2). Зарахування багатогранного за значеннєвими показниками прислівникового втілювача наративного текстового режиму *now* до аналізованого класифікаційного сегменту зумовлене наявністю у семантичній структурі цього мовного елементу такого відтінку, як «(в оповіданні або звіті про минулі події) в час, про який йде мова або на який покликаються» (експлікаційний варіант “Oxford”) або «застосований в історіях або доповідях про минулі події з метою опису нової ситуації або події» (інтерпретаційна версія “Cambridge”). Слід окремо зацентувати увагу на змістовій ідентичності українського темпорального прислівника *тоді* та його англійського еквіваленту *then*, обмеженого минуло-майбутньою часовою сферою своєї фразової реалізації. Звернімося до прикладів.

Finally, Beck thought, here was a chance to speak with an idol (The Guardian. – 28.10.2017).

And here we encounter a category problem (The Telegraph. – 30.04.2009).

Now in his early thirties, he had a growing literary reputation, but was unsure whether he had any more books left inside him (The Telegraph. – 23.03.2008).

And then we became suddenly open...Those who had appetite for risks and understanding and skills of course had an advantage (Financial Times. – 13.04.2018).

У ході переміщення за класифікаційним напрямом, обраним автором з метою глибинного дослідження адвербативних конститuentів Одночасного мікрополя Вказівного Поля Часу, вважаємо доцільним сфокусуватися на визначенні композиційного влаштування системних фрагментів 1.1.1.1. і 1.1.1.2. Зокрема, варто підкреслити, що двома неоднозначними (з позиції конкретизованості / неконкретизованості) українськими темпоральними прислівниками є синонімічні втілювачі збігу із мовленнєвим епізодом *зараз* і *тепер*. Науковий розгляд першого слова у семантичному спектрі «у цей час», а другого – у змістовому ракурсі «у момент висловлювання» дозволяє

наділити ці адвербативи статусом повномірних фігурантів сегмента членування 1.1.1.1., втім у випадку значенневого оформлення окреслених лексем за змістовим напрямом «у даний час» (лексико-семантичний варіант *зараз*) і «у сучасний мовцеві період» (семантичний відтінок *тепер*) згадані прислівникові хрононіми мають інтерпретуватися як виразники неконкретизованого збігу (у цьому контексті пропонується порівняти надані нижче приклади 1 – 2 і 3 – 4, вилучені з українськомовних публіцистичних друкованих джерел). Порушуючи питання конкретизованої / неконкретизованої адвербативної актуалізації часових показників процесу із орієнтацією на мовленнєву точку відліку, неможливо оминати увагою таку специфічну за значеннєвим налаштуванням українську форму, як *сьогодні*. На нашу думку, наявність у цього темпорального прислівника лексико-семантичного варіанта, репрезентованого як «у цей, нинішній день (між учорашнім і завтрашнім днем)», не є вичерпною підставою для зарахування зазначеної лексеми до складу «конкретизованої групи». Це обґрунтовано фактом потенційного віддалення координаційного центру (моменту мовлення) від часових показників події, реалізація якої уможливлена протягом 24 годин. Зауважимо при цьому, що другий змістовий відтінок *сьогодні* («у нинішній час»), безсумнівно, є чинником залучення цього слова до системного епізоду 1.1.1.2. Напр.:

*В Міністерстві фінансів України **зараз** проходить нарада щодо зміни податкового і бюджетного кодексу (Сьогодні. – 13.12.2014).*

*В Україні **зараз** спостерігається відродження вітчизняного кінематографа, і я радий, що ми безпосередньо до цього причетні», – зазначив Ігор Янковський (Газета по-українськи. – 12.06.2017).*

***Тепер** хочу перейти до наших останніх років у Гейлшемі (Газета по-українськи. – 18.10.2017).*

*Раніше агрономи працювали на полях, **тепер** – на планшетах (Сьогодні. – 29.09.2017).*

І взагалі, Україна сьогодні «не має таких професійних людей із простої причини, що ніколи не мала державності», – не червоніючи, заявив президент уже майже 10 років як незалежної держави (Кореспондент. – 10.11.2000).

Ключовими італійськими адвербативними індикаторами конкретизованого і неконкретизованого часового збігу процесу із моментом комунікації є лексеми *ora*, *adesso*, *oggi*, *oggiđi*, *oggiđorno* і *attualmente*, серед яких беззаперечною гетерогенністю семантичного налаштування (в аналізованому ракурсі) характеризуються прислівникові хрононіми *ora* та *attualmente*. Слід підкреслити, що у випадку втілення їх лексико-семантичного варіанта «у цей момент» необхідним є зарахування цих слів до «конкретизованої групи», але за умови контекстуально-зумовленого домінування адвербативних змістових відтінків «у цей час» (семантичне навантаження *ora*) і «в цей період» (значення *attualmente*, не схарактеризоване в тлумачних словниках, але зафіксоване на базі фактичного лінгвістичного матеріалу), очевидною є необхідність наголошення на неконкретизованій природі згаданих прислівників (пор. речення 1 і 2; 3 і 4). Синонімічна *ora* форма *adesso* потребує залучення до системного епізоду 1.1.1.1., натомість усі інші адвербативні одиниці є невід’ємними компонентами контрастивного лексемного розряду. Сфокусуємося на ілюстративних прикладах функціонування окреслених італійськомовних часових прислівникових деталізаторів конкретизованої (фрази 1, 3, 5) і неконкретизованої (речення 2, 4, 6, 7, 8) форм збігу процесу і мовленнєвого моменту.

Veniamo ora alla domanda riferita a Marcello Pera che è un intellettuale talmente onesto da uscire di scena perché si vergogna del teatro in cui recita (Il Giornale. – 06.04.2014).

Berlusconi: «Voti a Forza Italia determinanti, ora l'Italia può ripartire (Il Giornale. – 06.03.2018).

Attualmente il Ministro è di buon umore e ringrazia tutti coloro che gli hanno fatto sentire la partecipazione attraverso messaggi e contatti diretti (Il Giornale. – 09.03.2014).

Dopo due anni di lavoro, l'Università e l'Azienda Ospedaliera di Padova hanno realizzato quello che **attualmente** è il modello fisico tridimensionale più scientificamente attendibile dell'immagine impressa sulla Sindone (La Stampa. – 05.04.2018).

Adesso Chiara si sta riposando ma va tutto bene (Il Messaggero. – 24.02.2018).

Oggi è possibile clonare un uomo (Il Giornale. – 26.01.2018).

E il disastro non è neppure, o non solo, il prospettare a tanti giornalisti ordinari che per essere premiati e onorati, **oggi**, si debba infrangere la legge e farsi pagare dai servizi segreti (Il Giornale. – 01.11.2006).

Oggigiorno sono sempre più le persone che, in vacanza, sono solite ritagliarsi un momento tutto da dedicare agli acquisti (La Stampa. – 13.04.2018).

У контексті наукового висвітлення питання англійської адвербативної репрезентації класифікаційних сегментів 1.1.1.1. і 1.1.1.2. вважаємо доцільним зацентувати увагу на різноплановості значеннєвої реалізації мовної одиниці *now*, еквівалентної українським *зараз* і *тепер* та італійським *ora* та *adesso*. Слід підкреслити, що навіть з урахуванням безсумнівного домінування в семантичній структурі цієї лексеми неконкретизованого змістового відтінку «в теперішній час» над конкретизованим значеннєвим насиченням «в цей момент» можна впевнено наголосити на доречності зарахування *now* до обидвох системних епізодів (пор. речення 1 – 2). На нашу думку, саме переважною просторовістю характеру втілення цим темпоральним адвербативом концепту «Однозначність» зумовлене тенденційне комбінування його із іншими прислівниковими одиницями (*right* і *just*) з метою актуалізації утвореними словесними комбінаціями значення «конкретизований збіг із моментом мовлення». Зауважимо при цьому, що окреслені адвербативні сполучення, композиційно протиставлені

неоднорідним за частиномовними показниками прийменниково-іменниковим конструкціям (таким, як *di questi tempi*, *al momento* і *at the moment*), являють собою інтеграцію двох прислівників, серед яких перший виконує підсилювальну функцію, а другий – лексичну. Виключно за рахунок наявності в цих лінгвістичних сполук адвербативної лексико-граматичної структурної сутності, їх локалізація в межах авторської схеми розподілу уможливлена, втім вони підлягають наділенню статусом факультативних компонентів класифікаційного комплексу. Серед англійських втілювачів неконкретизованої варіації корелятивності події із моментом мовлення в межах Одночасного мікрополя Вказівного Поля Часу видається логічним виокремити темпоральні прислівники *today*, *nowadays* і *currently*. Закцентуємося на прикладах, представлених нижче.

Now let's look again at our example scenarios mentioned above (The Guardian. – 11.12.2014).

*These days, contemporary practitioners of what is **now** more usually called naturism tend not to link their undressing to the socialism, vegetarianism or anti-materialism of nudism's interwar pioneers; it is merely perceived as a pleasant pastime (The Independent. – 10.04.2018).*

*In flight: see the planes in the sky right **now** (The Guardian. – 21.01.2014).*

*Look around at the political reporting of Labour **just now** (The Guardian. – 22.11.2010).*

*Antibiotic resistance is killing thousands in Britain **today**. My dad was one of them (The Telegraph. – 13.03.2018).*

*From gluten and wheat to dairy and sugar, it's increasingly common to have dietary requirements **nowadays** – and increasingly difficult to throw a dinner party as a result (The Independent. – 13.04.2018).*

*Zinedine Zidane believes Liverpool's Steven Gerrard is **currently** the best player in the world, eclipsing Lionel Messi of Barcelona and Manchester United's Cristiano Ronaldo (The Guardian. – 13.03.2009).*

Звертаючись до другої частини запропонованої в дисертаційній розвідці системи класифікації адвербативних деталізаторів часової першооснови процесу, співвіднесеного із таким координаційним пунктом, як дійсний момент, наголосимо на безперечній необхідності членування епізоду 1.2. на два контрастивних сегмента. Функційна сутність їх прислівникових репрезентантів полягає у відображенні незбігу часу події із окресленим орієнтаційним центром в межах двох протиставлених часових площин. Зокрема, компоненти першої адвербативної групи спеціалізуються на вираженні передування дії дійсному моменту і тому номіновані фігурантами мікрополя «Передування» Вказівного Поля Часу, натомість прислівникові одиниці другого різновиду є часовими вказівниками слідування процесу за точкою відліку і, відповідно, підлягають залученню до мікрополя «Слідування» Вказівного Поля Часу. У контексті кваліфікації темпоральних адвербативів на позначення передування зауважимо, що утворена в результаті їх дихотомічного роздрібнення опозитивна прислівникова пара є втіленням класифікаційного критерію за ознакою інклюзивності / ексклюзивності. На цьому етапі систематизації членування адвербативних хрононімів необхідно здійснювати за двома ключовими непов'язаними напрямками. Зокрема, цільовим налаштуванням першого принципу прислівникової диференціації є деталізація ступені віддаленості часу події від дійсного моменту (результатом застосування цього механізму розподілу є виокремлення лексем із контактним і дистантним змістовим навантаженням). Згідно із другою стратегією членування, прислівникові виразники ексклюзивного передування події дійсному моменту підлягають систематизації за характером виявлення цього семантичного насичення (конкретизованим / неконкретизованим). З метою глибинного занурення до застосованого на зазначеній інтерпретаційній стадії класифікаційного підходу пропонується звернутися до схематичного відображення схарактеризованої моделі розподілу адвербативних часових маркерів (див. Додаток А Схема 2).

Націлені на здійснення комплексного аналізу системного епізоду 1.2.1.1., вважаємо доцільним зауважити, що інклюзивність / ексклюзивність являє собою специфічний аспект взаємодії відлікової точки часової орієнтації (дійсного моменту) із часовими показниками чітко окресленого процесу. У наданні інформації щодо перспективи перехрещення цих двох координаційних центрів і полягає функційне налаштування згаданого мовного феномену. Враховуючи вище зазначене, темпоральні прислівники, сфокусовані на вираженні інклюзивного часу (у конкретному випадку, в межах мікрополя «Передумання» Вказівного Поля Часу), є актуалізаторами тієї варіації темпоральних відношень, коли час події включає дійсний момент. За умови утворення радикально протилежних часових взаємозв'язків між окресленими мовленнєвими елементами адвербативні часові індикатори підлягають наділенню статусом деталізаторів ексклюзивного часу [93, с. 443]. Слід підкреслити, що чинником грамотного підбору прикладів прислівникового відображення інклюзивної форми кореляції дійсного моменту із часом події (в аналізованому мікрополі) є акцентуація на факті гармонійного фігурування цієї події у двох часових площинах: дія розпочалася у минулому і не втратила своєї актуальності в дійсний момент, тобто, фактично, продовжується. Українськомовна адвербативна об'єктивація цієї форми співвіднесення відлікових пунктів часової координації уможливлена за рахунок оперування синонімічними лексемами *донині*, *понині*, *досі* і *дотепер*. Звернімося до прикладів.

Будівля була побудована в 1930 році і є донині однією з найпрестижніших і найелегантніших у Нью-Йорку (Кореспондент. – 03.10.2017).

Лише в 1964-му в місті був відкритий «Ештадіу дю Мар» («Морський стадіон»), на якому футбольний «Лейшоеш» грає і понині (Сьогодні. – 01.02.2016).

Рідкісні квіти і лікувальні рослини, занесені до Червоної книги, були знищені. Однак, Шолоховський водоспад досі залишається одним з наймальовничіших місць в регіоні (Сьогодні. – 19.07.2015).

Валер'ян Підмогильний випередив багатьох знаних у світі письменників-екзистенціалістів, натомість дотепер залишається непрочитаним навіть у себе на батьківщині (Сьогодні. – 12.05.2015).

Італійськими аналогами окреслених українських лексичних одиниць на позначення інклюзивного передування дійсному моменту є темпоральні прислівники *sinora* і *finora*, рольова значущість яких потребує більш поглибленого дослідження. Важливо зауважити, що запропонована в італійськомовних тлумачних словниках версія дефініціювання цих лінгвістичних елементів («до цього моменту») не віддзеркалює таку потенцію згаданих адвективів, як об'єктивація саме інклюзивної варіації часових відносин (подібний характер потрактування відповідних лексем репрезентований і в українських спеціалізованих джерелах). Втім, незважаючи на тенденційне ексклюзивне темпоральне навантаження, прислівники *sinora* і *finora* (особливо за умови їх комбінування із дійсною часовою вербальною формою), нерідко функціонують в ролі носіїв змістового відтінку «подія розпочалась у минулому і включає дійсний момент». Подібними функційно-семантичними властивостями позначений і вказівник безперервності розпочатого раніше процесу – італійський прислівник *ancora*. Закцентуємося на прикладах, вилучених з італійських публіцистичних друкованих джерел.

***Finora** rimane inascoltato l'appello lanciato da alcuni politici oggi e rivolto ai cantanti in gara affinché portassero sul palco un nastro tricolore per ricordare l'eccidio delle Foibe (Il Giornale. – 10.02.2016).*

*Di certo **sinora** c'è solo il nome del gruppo dei presunti kamikaze Difensori della Sharia – che adesso rischiano sino a 30 anni di carcere ma, se non saranno trovate prove a loro carico, potrebbero essere rimessi in libertà appena finite le Olimpiadi (Il Giornale. – 22.06.2016).*

*Sono le 11, sono **ancora** qui* (La Stampa. – 29.04.2018).

У контексті ґрунтового дослідження проблеми анґлійськомовної адвербативної актуалізації інклюзивного передування процесу дійсного моменту необхідно наголосити на нечисленності анґлійських темпоральних прислівникових лексем, що характеризуються окресленою семантичною відмінністю. Згідно із фактичною інформацією, отриманою в результаті літерального перекладу українських форм *донині*, *понині*, *досі* і *дотепер*, найбільш адекватним лексичним механізмом відображення аналізованої варіації часового співвіднесення між орієнтаційними центрами є різнорідні за композиційними показниками словесні комбінації, які за рахунок своєї частиномовної гетерогенності підлягають обов'язковому дистанціюванню від авторської класифікаційної системи. Доцільно підкреслити, що двома ключовими анґлійськими адвербативними репрезентантами лінгвістичного феномену «інклюзивність» у межах мікрополя «Передування» є лексеми *still* і *hitherto*, перша з яких диференціюється за семантичним відтінком тривалості («дія продовжується до дійсного (згаданого) моменту і включає його»), а друга – за основоположним ексклюзивним значеннєвим навантаженням. Наведені нижче приклади фігурування згаданих прислівників в анґлійськомовних публіцистичних текстах є яскравою демонстрацією їх контекстуально-зумовленого гармонійного функціонування саме в змістовій площині інклюзивного передування.

*Many of the endemic problems that plagued Haiti before the earthquake, such as high unemployment and low literacy levels, **still** remain* (The Telegraph. – 12.01.2015).

*And yet NW10, which consists mainly of a high street and its famous Jubilee Clock surrounded by terraced houses, remains **hitherto** unknown, unlauded and resolutely untouched by hipsters* (The Telegraph. – 18.04.2017).

Безперечно, ексклюзивний вияв корелятивності часу процесу і дійсного моменту в аналізованому фрагменті Вказівного Поля Часу є більш розповсюдженою формою темпоральних зв'язків між окресленими

стрижневими пунктами часової координації. Як було зазначено раніше, утворення взаємовідношень такого характеру не передбачає включення часом події дійсного моменту і, відтак, сигналізує про певний рівень дистанції в часовому просторі між цими двома орієнтаційними центрами. Фундаментальними лексемними деталізаторами ступеня їх віддаленості є темпоральні адвербативи, локалізовані в класифікаційних сегментах 1.2.1.2.(1) і 1.2.1.2.(2). Наголошуючи на композиційній всеосяжності групи прислівникових вказівників ексклюзивного передування (системний епізод 1.2.1.2.), вважаємо несправедливим применшення семантичної значущості (у контексті систематизації адвербативів згаданого різновиду) такого диференційного критерію, як конкретизованість / неконкретизованість (див. представлений раніше аналіз темпоральних прислівників на позначення конкретизованого / неконкретизованого збігу процесу і моменту мовлення). Зауважимо при цьому, що процес глибинного дослідження ілюстративного лінгвістичного матеріалу, відібраного згідно із двома схарактеризованими вище механізмами членування (за рівнем дистанціювання і за конкретизованістю), є досить проблематичним. Враховуючи різноманітність згаданих класифікаційних критеріїв, безсумнівно зарахування певного адвербатива до відповідної групи унеможливлене, адже одна лексема може справедливо розглядатися з обидвох позицій. З метою запобігання двозначності потрактування функційно-семантичного статусу темпоральних прислівників-вказівників ексклюзивного передування, пропонується здійснити відокремлений розгляд складового наповнення системних сегментів 1.2.1.2.(1) / 1.2.1.2.(2) і 1.2.1.2.(а) / 1.2.1.2.(б), а саме: зацентуватися на кваліфікації найбільш яскравих адвербативних фігурантів цих чотирьох різновидів.

Зокрема, сфокусуємося на комплексному витлумаченні семантичної значущості темпоральних прислівників, наділених контактним змістовим навантаженням. Функційна специфіка цих лінгвістичних одиниць полягає в маркуванні ними такої форми темпоральних взаємовідношень, коли час

реалізованої в минулому події максимально наближений до дійсного моменту, але не включає його. На нашу думку, ключовими українськими адвербативними актуалізаторами цієї варіації часового співвіднесення координаційних центрів є лексеми *недавно, тільки, тільки-но, нещодавно і зараз*. Результати поглибленого наукового дослідження їх значеннєвої першооснови саме в ракурсі контактного ексклюзивного передування знайшли своє відображення в ієрархічно-улаштованій лінійній словесній шкалі, у якій перші (лівобічні) позиції посідає прислівник-індикатор найбільш віддаленої контактності події і дійсного моменту, а правобічні – адвербативний маркер найменшої часової дистанції між окресленими орієнтаційними пунктами (див. Додаток А схема 3). Слід окремо зауважити, що рішення щодо незалучення прислівникової одиниці *щойно* як до цього ряду, так і до загальної класифікаційної структури зумовлено стилістичною специфічністю цього мовного елемента. Закцентуємо увагу на прикладах.

*Перші сліди цього катаклізму були відкриті зовсім **недавно**, приблизно 10 років тому, коли геологи з США знайшли сліди «метеоритних» гірських порід на дні одного з древніх озер у Мексиці (Сьогодні. – 02.02.2018).*

*Нагадаємо, **нещодавно** Україна видала першу електронну візу іноземцю (Кореспондент. – 20.04.2018).*

*Гід цієї туристичної групи Анатолій Бученко **тільки** повернувся до України – після двох діб в аеропорту і ночі в хостелі він придбав квиток додому (Сьогодні. – 17.10.2017).*

*Українець, який **тільки-но** відновився після травми на тренуванні, знову відчув дискомфорт (Сьогодні. – 16.01.2017).*

*52. **Ось зараз** Головін заробив штрафний, сам пішов пробивати, але Чех потягнув (Кореспондент. – 12.04.2018).*

Стрижневими італійськими адвербативними часовими специфікаторами контактної форми ексклюзивного передування є такі лексемні відповідники схарактеризованих вище українських хрононімів, як *recentemente, ultimamente, appena, ora, or ora і fa*. Доцільно наголосити на

очевидній синонімічності перших двох темпоральних конкретизаторів, ідентичних за своєю формальною організацією (їх спільна структурна відмінність – типова прислівникова морфема *–mente*). Слід також зауважити, що етимологічно-зумовлена семантична подібність лексеми *ora* та адвербативного сполучення *or ora* була активно декларована інтернет-сервісом «Garzanti Linguistica», втім ця інтерпретаційна концепція видається непереконливою. Згідно із науковою позицією розробників згаданого електронного порталу, *ora / or ora* необхідно витлумачувати, як «у найближчому минулому», однак в інтернет-джерелі “Internazionale Il Nuovo De Mauro” була висловлена інша версія потрактування окреслених прислівникових одиниць: *ora* позначає «недавно, хвилинку тому», натомість *or ora* – «безпосередньо хвилинку тому, дуже мало часу як», а, отже, ці лінгвістичні компоненти відрізняються за рівнем актуалізованої ними контактності часу події відповідно до дійсного моменту. Притримуючись саме цього кваліфікаційного шляху, вважаємо необхідним звернути увагу на факультативність значеннево-рольового статусу адвербативної сполуки *or ora*. Безперечно, більш деталізованого дослідження потребує такий специфічний за функційно-семантичними показниками італійський темпоральний прислівник, як *fa*. Цей неавтономний фразовий елемент, активно застосований у чисельних лексемних комбінаціях, виконує роль допоміжного засобу у вказівці на певну ступінь віддаленості події від орієнтаційного центру. Яскравим прикладом інтегрування згаданої адвербативної одиниці із іншими прислівниковими компонентами є словесне об’єднання *poco fa*, номіноване факультативним системним конститuentом. Надана в роботі ієрархічно-улаштована лінійна шкала є італійським аналогом української версії вимірювання об’єктивованої адвербативними конкретизаторами ступені контактності процесу і дійсного моменту (див. Додаток А схема 4).

Il superpoliziotto – licenziato nel maggio del 2017 – è stato recentemente definito da Trump «palla di fango, incompetente e disonesto (Corriere della sera. – 15.04.2018).

Ultimamente una bambina mi ha mandato un composit di Mora dicendo: «Io ho pagato tanti soldi e vorrei davvero diventare famosa» (Il Giornale. – 13.03.2007).

La battaglia con Vivendi è appena cominciata (Il Sole 24 Ore. – 07.04.2018).

«Altro che Detto Fatto, il successo è arrivato ora» (Il Giornale. – 01.11.2016).

Sotto questo aspetto non c'è dubbio che Sereni si distingue non solamente dai due coetanei or ora citati ma anche dalla quasi totalità degli autori del secolo, che sulla pagina esibiscono di regola il «prodotto finito» (Il Giornale. – 25.07.2013).

«Non è il mio sangue, è quello della ragazza che ho soccorso. Aveva una gamba maciullata, l'ambulanza l'ha portata via poco fa» (Il Giornale. – 18.08.2017).

Серед англійських прислівникових елементів, націлених на актуалізацію контактної форми ексклюзивного передування події дійсному моменту, видається логічним виокремити темпоральні адвербативи *recently*, *lately*, *newly*, *freshly*, *just*, а також прислівникові сполучення (факультативні класифікаційні компоненти) *not long ago* і *just now*. Варто наголосити на тенденційному семантичному виявленні двох перших синонімічних лексем у «змістовому обрисі» «за останній час», втім кількісні приклади реалізації такого лексико-семантичного варіанта цих слів, як «недавно», зумовлюють їх справедливе зарахування до системного епізоду 1.2.1.2.(1). Безперечна значеннєва своєрідність прислівникового часового індикатора *freshly* полягає в ускладненості його семантичної першооснови: згідно із запропонованою тлумачними словниками версією потрактування, згаданий адвербатив наділений потенцією до відображення змістового відтінку «нещодавно

зроблене» і, відповідно, підлягає обов'язковому комбінуванню із дієприкметником минулого часу. Така лексико-синтаксична лексемна специфічність обґрунтована значеннєвим навантаженням прикметникової одиниці *fresh* (свіжий), від якої внаслідок суфіксальних трансформацій (додавання типової прислівникової морфемі *-ly*) був утворений окреслений адвербатив і семантика якої визначає контекстуальні параметри фразового функціонування прислівника. Відтак, *freshly* не є нейтральним вказівником факту нещодавнього виконання певної дії, натомість цей адвербатив акцентується на «свіжості» (нерідко, буквальної) фактичних об'єктів її реалізації (наприклад, свіжозварена кава, свіжоприготовлений омлет – див. нижче приклади з англійськомовних публіцистичних джерел). Окрему увагу необхідно сфокусувати на змістовому статусі факультативних фігурантів аналізованого сегменту систематизації – темпоральних прислівникових сполучень *not long ago* і *just now*. Варто підкреслити, що семантична спеціалізація першого з них не обмежується лиш відображенням наближеності в часовому континуумі зафіксованої в минулому одиничної події і дійсного моменту: досить частими є випадки застосування окресленої адвербативної сполуки з метою деталізації часових характеристик процесу, змістова сутність здійснення якого позначена відтінком «давнього (минулого) звичаю» (у таких лінгвістичних ситуаціях науково виправданим є змінення українського аналогу сполучення «недавно» на «не так давно» – див. речення 6). Зауважимо, що схарактеризована на попередньому інтерпретаційному етапі семантично неоднорідна лексемна комбінація *just now* у запропонованому кваліфікаційному контексті відіграє роль найбільш яскравого репрезентанта контактної варіації ексклюзивного передування. Тепер звернімося до схематичної ілюстрації ступені виявлення зазначеними англійськими прислівниковими одиницями аналізованого змістового навантаження (див. Додаток А схема 5).

NASA recently spotted two massive space objects hurtling towards Earth (Daily Mirror. – 05.01.2017).

*Loris Karius has impressed for Jurgen Klopp's side **lately** and can expect to start should they reach the Champions League final, as looks likely (The Sun. – 01.05.2018).*

*The **newly**-developed pasta, which contains barley, can help ward off heart attacks, researchers say (The Telegraph. – 19.10.2017).*

*Apply to **freshly** cleansed skin morning and night, and before using a facial oil, which forms a barrier to keep moisture in (The Independent. – 03.05.2018).*

*I've **just** finished my first year of graduate medicine and hope to continue to work bank and agency as a nurse to supplement my income while I finish uni (The Guardian. – 05.07.2017).*

***Not long ago** guns were used only by a few bank robbers (Daily Mirror. – 07.02.2012).*

*By the way, I noticed that **just now** when you took a pinch of mashed potato from your cottage pie and nibbled it (The Telegraph. – 29.05.2002).*

Результатом деталізованого дослідження проблеми адвербативної актуалізації дистантної форми корелятивності події із дійсним моментом у межах мікрополя «Передування» є однозначна констатація нечисленності прислівникових хрононімів, наділених окресленим функційно-семантичним статусом. При цьому варто зауважити, що навіть за умови розгляду в «категоризаційних рамках» системного епізоду 1.2.1.2.(2) темпоральних адвербативів, поглиблений аналіз яких із позиції конкретизованості / неконкретизованості вважаємо більш доречним, загальна кількість прислівникових вказівників дистантності значно не збільшиться. З урахуванням цього факту видається логічним сфокусуватися на оцінюванні змістової своєрідності найбільш спеціалізованих адвербативних індикаторів віддаленості згаданих координаційних пунктів без подальшого побудування ієрархічно-улаштованої лінійної словесної шкали. Ядерним українським компонентом класифікаційного сегменту 1.2.1.2.(2) є темпоральний прислівник *давно*, який гармонійно співіснує (в межах окресленого фрагменту систематизації) із факультативними маркерами відповідного

відтінку часової співвіднесеності – неавтономними адвербативними одиницями *тому* і *назад*. Рольова специфіка цих лексем полягає в їх обов'язковому комбінуванні зі словами, що вказують на часовий проміжок, а також у потенційній додатковій внутрішньофразовій інтеграції згаданих прислівників (див. приклади нижче). Яскравим виявленням напіваналітичного граматичного устрою італійської мови є тенденційне відображення часового дистанціювання минулої події від дійсного моменту прикметниково-іменниково-адвербативним сполученням *molto tempo fa*, некоректність зарахування якого до авторської системи членування обґрунтована наявністю у складі цієї лексемної конструкції різнорідних частиномовних компонентів. На нашу думку, найбільш адекватним італійським прислівниковим конкретизатором дистантного ексклюзивного передування є форма *lontano*, на домінувальності локативного семантичного навантаження якої слід зацентувати окрему увагу. Згідно із запропонованою в тлумачних словниках інтерпретаційною концепцією, у випадку адвербативної лексико-граматичної реалізації цього слова, воно є носієм виключно просторового змістового відтінку, втім виявлені в друкованих публіцистичних джерелах приклади свідчать про можливість виконання окресленим прислівником ролі темпорального деталізатора із частковим локативним насиченням. Ілюстрацією аналітичної улаштованості англійської мови є функціонування в аналізованому семантичному контексті аналогу *molto tempo fa* – словесної комбінації *a long time ago*, яка, подібно до свого італійськомовного відповідника не входить до системного епізоду 1.2.1.2.(2). Натомість контрастивне схарактеризованій раніше сполуці *not long ago* прислівникове сполучення *long ago* (факультативне) підлягає науковому розгляду в межах зазначеного сегменту членування. Звернімося до прикладів.

Термін «прокрастинація» давно й міцно ввійшов у наш побут
(Дзеркало тижня. – 26.12.2016).

Цікаво, що вже 6000 років тому рівень розвитку культури і побуту в древніх предків українців був таким же високим, як і у тодішніх жителів Єгипту, Шумера і Китаю (Сьогодні. – 10.09.2014).

Тижнів два тому назад на Давидова ввечері пограбували мого двоюрідного брата (Сьогодні – 06.10.2014).

Che nasce lontano nel tempo, quando l'Europa impose di pagare il lavoro dello specializzando e per anni l'Italia ignorò la direttiva (Il Giornale. – 04.10.2015).

She long ago accepted that she would be doing this alone and is determined to provide the best possible future for her daughter (Daily Mirror. – 07.02.2012).

Змінюючи ракурс ґрунтового дослідження адвербативної об'єктивації ексклюзивної варіації передування події дійсному моменту, варто зауважити, що ключовими українськими прислівниковими вказівниками конкретизованої форми передчасності є лексеми *вчора (учора), позавчора, напередодні і торік*. Безсумнівна змістова своєрідність першого адвербативного компонента виявлена у факті його гармонійного функціонування в опозитивних (згідно із обраною вище інтерпретаційною логікою) «семантичних обрисах». Зокрема, у випадку реалізації першого лексико-семантичного варіанта *вчора*: «у день, який передусь сьогоднішньому; напередодні» обґрунтованим є залучення цього прислівника до системного епізоду 1.2.1.2.(а), натомість за умови актуалізації аналізованою адвербативною одиницею значеннєвого насичення «у недалекому минулому» абсолютно коректним вважаємо її зарахування до класифікаційного фрагменту 1.2.1.2.(б). Зауважимо при цьому, що ідентичний принцип семантично-зумовленої лексемної систематизації необхідно застосовувати до мовного елемента *позавчора*. Безперечною квантитативною значущістю характеризується група українськомовних факультативних індикаторів конкретизованого передування, відображеного формально і функційно суміжними словесними сукупностями *вчора вранці, вчора вдень, вчора ввечері, вчора вночі, позавчора ввечері і позавчора вночі*.

Специфіка компонентного наповнення цих прислівникових сполук полягає в комбінуванні в їх складі темпорального адverbатива на позначення чітко окресленого часового періоду із прислівниковим хрононімом – деталізатором добового сегмента згаданого часового епізоду. Напр.:

*Індекс Української біржі впав **учора** на 11 з половиною відсотків (Український тиждень. – 19.05.2010).*

*Нагадаємо, **позавчора** у Харкові сильна гроза і шквальний вітер затопили кілька вулиць і проспектів міста (Український тиждень. – 19.05.2010).*

***Напередодні** із заявою про розбещення дев'ятирічної дівчинки в поліцію звернулася 26-річна мати потерпілої (Сьогодні. – 24.05.2017).*

*Нагадаємо, **торік** французькі вчені повернули свідомість пацієнтові з «мертвим» мозком (Кореспондент. – 27.04.2018).*

***Вчора вранці** дане запрошення було розіслано членам Наглядової ради від групи «Приват» (Український тиждень. – 10.07.2015).*

***Вчора вдень** репер побував в Західному Голлівуді, куди прибув, щоб одним з перших побачити виставку колекції меблів Ріка Оуенса, перш ніж у вихідні експозиція відкриється для широкої публіки (Газета по-українськи. – 09.12.2016).*

*Представник регіонального уряду в Каталонії підтвердив, що декларація про незалежність, підписана **вчора ввечері** каталонським лідером Карлосом Пучдемоном, була «символічною» (Український тиждень. – 11.10.2017).*

*У Рівному **вчора вночі** на подвір'ї будинку, власником якого є один із приватних нотаріусів міста, стався вибух (Український тиждень. – 08.09.2011).*

*53-річний актор одружився на своїй 36-річній нареченій **позавчора ввечері** (Сьогодні. – 29.09.2014).*

«Армія сходу» затримала Володимира ще 23 червня, але дізнатися про те, «як у нього справи», мені вдалося лише **позавчора вночі** (Український тиждень. – 08.09.2011).

Кардинально протилежним є семантичне навантаження адвербативних показчиків *колись*, *якось*, *раніше* і *тоді*, спеціалізованих на маркуванні неозначених часових координат зафіксованої в минулому події, позбавленої потенції до включення дійсного моменту. Слід зазначити, що чинником наукового розгляду окреслених гетерогенних за змістовими показниками лексем у ході глибинного аналізу феномену неконкретизованого ексклюзивного передування є акцентуація на таких адвербативних лексико-семантичних варіантах, як «у якийсь час, у минулому» (семантичний відтінок слова *колись*), «одного разу» («змістовий обрис» *якось*), «колись, давніше» (значеннева варіація лексеми *раніше*) і «колись у минулому» (лексико-семантичний варіант *тоді*). Окремо необхідно наголосити на неоднозначності функційно-змістового статусу темпорального прислівника *тоді*, контекстуальна своєрідність застосування якого виявлена у факті залучення цього слова до фразової сукупності, в якій вступне речення є носієм конкретної інформації щодо часових характеристик події, натомість друге (те, в якому фігурує *тоді*) являє собою фактичне покликання на попереднє. Безсумнівне дейктичне рольове навантаження окресленого адвербатива, що знаходиться у ситуаційній залежності від *раніше* репрезентованих обставинними сполученнями часових даних, на нашу думку, зумовлює номінування *тоді* факультативним компонентом системного сегменту 1.2.1.2(б). Пропонуємо сфокусуватись на наочній демонстрації специфіки функціонування в українських публіцистичних друкованих джерелах схарактеризованих вище прислівникових маркерів неконкретизованого ексклюзивного передування.

Нам усім колись доводилося прощатися та відпускати тих, кого у певні відрізки життя вважали частиною себе, своєю «половинкою» (Гордон. – 27.09.2017).

Тривимірність у кіно мені здавалася якоюсь хитромудрою вигадкою. А потім якось я намагався встановити цифрові проектори в кінотеатрах (Український тиждень. – 09.02.2012).

*Якщо **раніше** головними загрозами для режиму Кімів були зовнішні чинники та внутрішня опозиція, то тепер північнокорейський лідер повинен дбати про економічні зрушення, щоб запобігти вибухам народного невдоволення (Дзеркало тижня. – 27.04.2018).*

*Перший подібний форум відбувся 29 березня 2012-го. **Тоді** підписали шість меморандумів про співпрацю на 30 млрд грн (Сьогодні. – 30.10.2016).*

*З іншого боку, щільність забудови цієї 50-кілометрової зони все більше зростає, в тому числі за рахунок освоєння нових ділянок, які ще **вчора** були зеленою зоною (Сьогодні. – 10.04.2018).*

*Розпочинати рух у цьому напрямку треба було **позавчора** (Український тиждень. – 09.09.2011).*

Застосований на італійському лінгвістичному ґрунті своєрідний механізм адвербативної актуалізації конкретизованої / неконкретизованої форм передчасності події відносно дійсного моменту є безперечним свідченням відмінного (порівняно із українським) граматичного влаштування зазначеної мови. У цьому контексті необхідно наголосити на зниженому рівні результативності літерального українсько-італійського перекладу, завдяки якому статусом повноправних фігурантів аналізованих класифікаційних фрагментів були наділені лексеми *ieri* (носій двох опозитивних семантичних відтінків), *prima* (компонент сегменту 1.2.1.2.(б)), *anteriamente* і *precedentemente* (синонімічні вказівники неконкретизованого передування). Враховуючи тенденційну схильність італійської граматичної системи до активного оперування (паралельно із темпоральними адвербативами) різнорідними за частиномовними показниками словесними комбінаціями, факт виконання деякими сполученнями ролі італійськомовних еквівалентів таких українських лексем, як *позавчора*, *напередодні*, *торік* і *якось*, не викликає жодного подиву. Варто при цьому зауважити, що

диференційною ознакою багатьох таких сполучень, функційно співвіднесених із прислівниками, є потенційна варіативність їх формальної реалізації. Зокрема, у випадку необхідності відображення змістового навантаження «за один день до вчора» уможливлене застосування таких візуально подібних, але фактично – структурно відмінних загальноновживаних прикметниково-прислівникових комбінацій, як *l'altro ieri, ieri l'altro* і *l'altrieri*, зарахування яких до авторської схеми членування видається абсолютно некоректним (єдиним італійським аналогом *позавчора* є більш рідкісна, втім зафіксована у публіцистичних джерелах форма *avantieri* – репрезентант системного епізоду 1.2.1.2.(a)). Неможливість наукового розгляду італійськомовного адвербативного еквіваленту українського *напередодні* в окресленому інтерпретаційному контексті зумовлена наявністю в аналізованій лінгвістичній системі лише одного відповідника згаданої лексеми: іменниково-прикметникової сполуки *il giorno prima*, яка підлягає дистанціюванню від загальної систематизації. Безсумнівною лексико-граматичною специфічністю характеризується темпоральна прислівникова одиниця *l'altr'anno*: цей відсутній у тлумачних словниках, але винайдений в італійській пресі мовний компонент, етимологічно корелятивний із прикметником та іменником, а також синонімічній сполученню *l'anno scorso*, на нашу думку, потребує залучення до авторського класифікаційного комплексу (сегмент 1.2.1.2.(a)) виключно у статусі факультативного елемента. Окремо слід зацентувати увагу на гармонійності функціонування таких італійських «напівадвербативних» часових індикаторів конкретизованого передування, як *ieri sera / iersera, ieri mattina / ier mattina, ieri notte / ier notte* та *ieri pomeriggio*. Структурною відмінністю цих факультативних фігурантів системного епізоду 1.2.1.2.(a) є факт їх складової організації за наступною схемою: об'єднання в одну цілісну форму (або співіснування в межах фразової єдності) прислівникових актуалізаторів змістового навантаження «у день, який передує сьогоднішньому» та іменника на позначення добового періоду, протягом якого відбулася подія.

Необхідно підкреслити, що очевидна лексико-граматична компонентна неоднорідність згаданих лексемних конструкцій не становить вичерпної підстави для їх абсолютного дистанціювання від запропонованої системи членування, адже ці лексичні одиниці із загальним контекстуально-зумовленим адвербативним значенням диференціюються за своєрідною семантичною цілісністю і неподільністю. Фокусуючись на чисельних прикладах, вилучених з італійськомовних публіцистичних друкованих джерел, зазначимо, що зафіксовані у реченнях 1 – 7 прислівникові хрононіми функційно налаштовані на відображення конкретизованого ексклюзивного передування на противагу темпоральним адвербативам, що є компонентами фраз 8 – 11.

*Due leader sciiti emergenti sono in vantaggio nei risultati preliminari delle elezioni irachene che si sono svolte **ieri*** (Il Sole 24 Ore. – 13.03.2018).

*Nel 2001 votò l'82 per cento dei milanesi, **ieri** e **avantieri** sono stati soltanto il 67,5 per cento degli aventi diritto* (Il Giornale. – 30.05.2006).

*L'effetto non è però quello superlativo offertoci nell'ouverture dal laziale, **iersera**, ma perlomeno è dignitoso* (Corriere della Sera. – 09.02.2017).

*Un omicidio volontario per gli investigatori dell'Arma coordinati dalla procura di Tivoli che **ieri mattina**, a sole 12 ore dal delitto, hanno fermato il suocero della vittima, Domenico Nardoni, 45 anni* (Corriere della Sera. – 14.05.2018).

***Ieri notte**, transitando in via Gioberti, i carabinieri hanno visto il branco colpire violentemente un 25enne brasiliano e sono immediatamente intervenuti* (Il Messaggero. – 21.04.2018).

*Insomma Cristina e Benedetta Parodi si sono fatte in quattro **ieri pomeriggio** per il debutto della nuova Domenica In, quella in versione allegra, elegante, familiare, rasserenante, per far dimenticare quella «ansioгена» di Massimo Giletti* (Il Giornale. – 16.10.2017).

«*Mi è successa una cosa **l'altr'anno**: sono stato invitato a un summit segr... ehm, privato, molto esclusivo ed organizzato da un'azienda molto importante di Internet*» (Il Giornale. – 05.06.2015).

*Non ci eravamo mai visti **prima**, ma ci siamo riconosciuti* (Il Giornale. – 06.11.2016).

***Anteriormente** la forcilla originale fu sostituita con una della Gilera Sp02 per avere più corsa nelle sospensioni e più affidabilità* (La Repubblica. – 23.12.2014).

*Quest'ultima ricetta, tra l'altro, rappresenta anche un omaggio al nostro furgone, che proviene da una flotta **precedentemente** utilizzata a Roma* (La Repubblica. – 12.05.2018).

*Perché la tendenza **ieri** era chiara anche prima della chiusura dei seggi* (Il Giornale. – 26.11.2012).

У ході ґрунтового дослідження анґлійського лексичного арсеналу часових вказівників конкретизованої і неконкретизованої варіацій ексклюзивного передування події координаційному центру неможливо оминати увагою факт квантитативної непропорційності прислівникових актуалізаторів цих двох форм взаємозв'язку між окресленими точками часової орієнтації. Зокрема, до складу семантично контрастивних єдиному повноправному анґлійськомовному компоненту системного епізоду 1.2.1.2.(a) – лексемі *yesterday* віднесені чотири прислівника із ідентичним значеннєво-рольовим статусом (але несинонімічні): *once, formerly, before* і *historically*. Слід окремо наголосити на тотожній змістовій реалізації анґлійського хрононіма *yesterday* і його українського та італійського лексемних відповідників (*вчора* і *ieri*): ці три темпоральні адвербативи є часовими індикаторами як конкретизованого, так і неконкретизованого типів ексклюзивного передування. Підкреслимо, що відсутність в авторській класифікаційній системі анґлійських еквівалентів українських прислівників *напередодні, позавчора* і *торік* – мовних одиниць *the day before, the day before yesterday* і *last year* зумовлена аналітичною оформленістю зазначених

словесних комбінацій, у гетерогенній за частиномовними показниками структурі яких інтегровані іменник, прийменник, прикметник і прислівник. Статусом факультативного фігуранта системного фрагменту 1.2.1.2.(a) доцільно наділити синонімічний прикметниково-іменниковій конструкції *last night* контекстуально своєрідний архаїчний лінгвістичний елемент *yesternight*. За аналогічною функційно-семантичною значущістю диференціюються й англійські адвербативні сполучення *yesterday morning*, *yesterday afternoon* і *yesterday evening*, які на противагу своїм італійськомовним відповідниками характеризуються незмінюваною формальною організацією (див. раніше аргументацію на користь залучення лексемних єдностей *ieri sera / iersera*, *ieri mattina / ier mattina*, *ieri notte / ier notte* та *ieri pomeriggio* до класифікаційного комплексу). Фокусуючись на потрактуванні семантичного статусу англійських прислівникових індикаторів неконкретизованого передування *once* і *formerly*, варто наголосити на незначній відмінності між репрезентованими інтернет-ресурсами “Cambridge” та “Oxford” варіантами змістової кваліфікації першого адвербатива. Зокрема, увагу авторів інтернет-словника “Cambridge” зацентровано на реалізації окресленим хрононімом прислівникової сутності в межах мікрополя Передування, натомість розробниками “Oxford” постульоване потенційне виконання *once* ролі актуалізатора змістових відтінків «в певний час у минулому» і «раніше». Фактично, згідно із останнім інтерпретаційним підходом, *once* і *formerly* (що є носієм значеннєвого навантаження «у минулому» і «давніше») семантично наближені на рівні перехрещення їх змістового насичення «раніше / давніше у минулому». Ми поділяємо наукову думку щодо часткової синонімічності згаданих темпоральних прислівників. Безперечною значеннєвою контактністю характеризуються і такі контекстуально своєрідні англійські адвербативні вказівники неконкретизованого передування, як повноправний лінгвістичний класифікаційний елемент *historically* і факультативний *anciently*. Контрастивність функційно-семантичної значущості (в межах системи членування) цих прислівникових специфікаторів, залучених до

вузько-спеціалізованої ситуаційної сфери історичного оповідання, зумовлена відмінним рівнем поширеності зазначених одиниць у комунікативному середовищі. Очевидно низький ступінь уживаності (як в *anciently*) входить до складу ключових диференційних ознак частково синонімічних темпоральних адвербативів *heretofore* і *sometime*, справедливо номінованих факультативними фігурантами системного сегменту 1.2.1.2.(б). Невід'ємним компонентом відповідного фрагменту авторської систематизації є такий змінюваний за частиномовними параметрами лінгвістичний елемент, як *before*, який за умови прислівникової лексико-граматичної реалізації виконує роль англійськомовного аналога до українського *раніше*. Серед наведених нижче прикладів першими (1 – 2) представлені речення, де зафіксовані адвербативні вказівники конкретизованого ексклюзивного передування.

Michel Barnier, the EU's Brexit negotiator, said yesterday that both options were unrealistic (Financial Times. – 15.05.2018).

Yesternight I set out from the bright city, to the fifth quarter of the globe (The Guardian. – 02.11.2004).

The fur was again flying in the world of high fashion yesterday, when Austrian-born designer Helmut Lang quit the eponymous label that has been part of the Prada group since 1999 (The Guardian. – 25.01.2005).

Miguel Arias Canete, the European commissioner for energy and climate, said the 28-nation bloc, once the biggest importer of Iranian oil, also hoped to boost trade with Tehran (The Independent. – 19.05.2018).

The 1,105ft Dubai Marina Torch tower – formerly the tallest building in the world – was engulfed in flames in the early hours of Friday (Daily Mirror. – 04.08.2017).

It had never happened to me before and it was not good that he said his comments in the press (Daily Mirror. – 09.02.2013).

Historically, the uplands in many places were forested (The Telegraph. – 19.09.2016).

*The most easy method of a criminal proving his innocence, amongst all the extraordinary modes of trial which prevailed **anciently**, seems to have been what Muratori styles the *judicium panis et casei* (the judgment of bread and cheese) (The Guardian. – 18.08.2004).*

*This is a truly significant one that has not **heretofore** been studied or published (The Guardian. – 09.02.2018).*

*That tells us that, **sometime** in the past, the population of humpbacks was pretty big – and in fact our calculation for the North Atlantic suggests that the historic size of that population was about 240,000 animals (The Telegraph. – 31.07.2003).*

Своєрідним віддзеркаленням висвітленої вище класифікаційної стратегії, спрямованої на об'єктивну кваліфікацію прислівникових показників незбігу часових параметрів процесу із дійсним моментом в межах мікрополя «Передування» є принцип розподілу темпоральних адвербативів на позначення слідування. Процес систематизації цих лінгвістичних одиниць необхідно розпочинати із акцентом на інклюзивних / ексклюзивних функційно-семантичних властивостях прислівникових хрононімів. Варто зауважити, що серед двох опозитивних за змістовими, рольовими і квантитативними показниками груп адвербативних маркерів інклюзивного / ексклюзивного слідування лише другий різновид, представлений у сегменті 1.2.2.2., підлягає обов'язковому додатковому різноаспектному членуванню. Зокрема, перший класифікаційний напрямок надає вичерпну інформацію щодо потенційної об'єктивації цими мовними компонентами контактної / дистантної форм корелятивності часових координат процесу із дійсним моментом. Рольова сутність другого неспіввіднесеного із попереднім механізму розподілу прислівникових індикаторів ексклюзивного слідування полягає в інтерпретації функційно-семантичного статусу зазначених лінгвістичних елементів з позиції конкретизованості / неконкретизованості. У цьому контексті необхідно наголосити на ідентичності процесу добору фактичного мовного матеріалу –

адвербативних темпоральних деталізаторів – репрезентантів «контактно / дистантної» і «конкретизовано / неконкретизованої» груп в межах двох контрастивних за часовою площиною мікрополів: «Передування» і «Слідування» (див. огляд цього питання раніше). Подальша диференціація прислівникових індикаторів конкретизованого слідування уможливлена за рахунок акцентуації на таких характерних для їх змістового влаштування і визначальних для часової орієнтації події координаційних пунктах, як момент мовлення і момент у тексті. Підсумовуючи загальний огляд принципу членування адвербативних часових специфікаторів прийдешності події відносно дійсного моменту, вважаємо доцільним звернутися до схематичного відображення окресленої класифікаційної системи (див. Додаток А схема б).

Ключовими українськими прислівниковими механізмами часового маркування інклюзивного слідування процесу за дійсним моментом є носії узагальненого семантичного насичення синонімічні одиниці *віднині* і *відтепер*, а також більш конкретний за значеннєвим налаштуванням адвербативний хрононім *відсьогодні*. Однозначним є вирішення проблеми композиційної організації італійськомовного варіанта системного епізоду 1.2.2.1.: за рахунок відсутності у лексичному арсеналі відповідного лінгвістичного комплексу мовних компонентів (адвербативних лексем), наділених окресленим відтінком часового функційно-семантичного навантаження, видається логічним зменшити загальну італійську класифікаційну систему на один сегмент. Варто при цьому наголосити на чисельності різнорідних аналітично оформлених засобів актуалізації інклюзивного слідування, які має у своєму розпорядженні італійська мова (зокрема, прислівниково-прийменникові конструкції *d'ora in poi*, *da oggi*, *d'ora in avanti*, *d'ora innanzi*, які не становлять об'єкт наукової зацікавленості автора в інтерпретаційному контексті розвідки). Двома семантично тотожними англійськими адвербативними конкретизаторами аналізованої форми корелятивності події із орієнтаційною точкою в межах мікрополя

«Слідування» справедливо номіновані такі подібні за словотворчими відмінностями темпоральні прислівники, як *henceforth* і *henceforward*. Звернімося до прикладів.

Віднині країна житиме за часом, який зафіксовано 27 березня нинішнього року (Український тиждень. – 20.09.2011).

Відтепер українці зможуть перевірити, чи не переховується їхній колега, співробітник або партнер від правоохоронних органів (Гордон. – 28.11.2017).

Відсьогодні Велика Лаврська дзвіниця, збудована у 1731 – 1745 рр., почне приймати перших відвідувачів (Сьогодні. – 27.03.2015).

Presumably wanting to fit in as much as one can while also being an heir to the throne, he will be henceforth known at school as “George Cambridge” (Independent. – 07.09.2017).

President Thomas J Whitmore declared that 4 July would henceforward be celebrated as Independence Day not just for the US but for the entire world (The Guardian. – 29.06.2011).

На противагу представленій у класифікаційному фрагменті 1.2.2.1. незначній за компонентним наповненням групі адвербативних вказівників інклюзивного слідування, єдність прислівникових деталізаторів ексклюзивної варіації взаємозв'язків часових параметрів процесу із точкою відліку характеризується складовою перевагою і очевидною гетерогенністю. Маючи за мету здійснити комплексний огляд цього всеосяжного лінгвістичного об'єднання, пропонуємо сфокусуватися на потрактуванні композиційних відмінностей його двох опозитивних типів (системні епізоди 1.2.2.2.(1) і 1.2.2.2.(2)), адвербативні фігуранти яких виконують роль репрезентантів контактано-дистантних форм часового співвіднесення в межах мікрополя «Слідування». Ядерними українськими прислівниковими носіями контактано-змістового насичення є семантично наближені лексеми *незабаром*, *невдовзі*, *скоро* і *швидко*, синонімічні *зараз* і *негайно* а також у більшості випадків наділений локативним значеннєвим навантаженням

адвербатив *недалеко*. До складу факультативних прислівникових втілювачів феномену контактного ексклюзивного слідування віднесені маловживані у відповідному функційно-семантичному «обрисі» форми *хутко* і *недовго* (синонімічні *скоро*). Варто зауважити, що адвербативна актуалізація контрастивного попередньому змістового налаштування (дистантного) на українській лінгвістичній базі уможливлена за рахунок оперування лише двома мовними одиницями: *нескоро* і *далеко* (останньою – виключно у випадку реалізації лексико-семантичного варіанта «не скоро настане який-небудь час, пора»). Напр.:

*За його словами, наразі розслідування у справі завершено, проведена страхова експертиза, **незабаром** матеріали будуть передані до суду* (Кореспондент. – 12.05.2018).

*Зараз основний тягар змін несуть на собі природні системи, однак є побоювання, що **невдовзі** їхній вплив пошириться і на людей* (Кореспондент. – 31.03.2014).

*В Україну прийшов циклон з Європи, **скоро** снігопади дістануться до Києва – Гідрометцентр* (Гордон. – 08.02.2018).

*З огляду на те, що команди після відпусток вже приступають до підготовки, розв'язка в цьому питанні настане **швидко*** (Сьогодні. – 21.06.2017).

*А там і до реального дефолту **недалеко*** (Український тиждень. – 19.03.2012).

Зараз ви будете трохи здивовані – серед продуктів, названих лікарями і вченими, чимало звичної нам закуски (Сьогодні. – 28.02.2018).

*«Якщо ми цього **негайно**, буквально в найближчі дні, не зробимо, а ми бачимо, що вже на порозі зима, то ми втратимо цінну пам'ятку», – попередив археолог Петро Толочко* (Український тиждень. – 22.12.2011).

*≤серед ночі до мене приходять вусатий привид Валерія Газзаєва, куратора ОРУЧФ, і натякає, що **незабаром** ми знову будемо разом, а там, дивись, **недовго** й до з'їзду ЦК КПРС* (Український тиждень. – 23.08.2013).

Хіба ж не західноукраїнські інтелектуали прагнуть від'єднатися від згаданого регіону, щоб хутко опинитися в Європі?! (Український тиждень. – 18.03.2012)

*Але, тим не менш, все це в своїй більшості або концепти, або прототипи, або гаджети, які ще **нескоро** увійдуть в наше життя (Кореспондент. – 08.04.2015).*

*Зі старими кадрами й політичним впливом міністра до системних реформ нам іще **далеко** (Дзеркало тижня. – 04.02.2018).*

Поза всякими сумнівами, італійський лексичний арсенал прислівникових репрезентантів класифікаційних епізодів 1.2.2.2.(1) і 1.2.2.2.(2) характеризується очевидно нижчою (порівняно із українською) квантитативною значущістю. Свідченням цієї тези є факт вміщення комплексом італійських адвербативних індикаторів контактного ексклюзивного слідування лише чотирьох повнозначних і двох факультативних складових елементів, при цьому група «дистантних деталізаторів» є однокомпонентною. Найбільш стабільними прислівниковими актуалізаторами феномену контактної подієвої майбутності на базі аналізованої лінгвістичної системи справедливо номіновані лексеми *presto* (носій семантичного наповнення «через короткий відрізок часу»), *prossimamente* (втілювач змістового відтинку «у найближчому майбутньому»), а також слова *subito* та *immediatamente*, націлені на конкретизацію часових координат максимально наближеного до відлікового центру спонтанного процесу, актуального в межах мікрополя «Слідування». Неодноразово констатована автором розвідки на попередніх етапах всебічного дослідження адвербативних хрононімів тенденція до активного оперування аналітично оформленими гетерогенними за частиномовною приналежністю лексичними сполуками з метою відображення певної варіації змістового насичення була зафіксована і на зазначеній інтерпретаційній стадії. Варто зауважити, що такі поширені лексемні комбінації, як *fra (tra) poco, fra breve, a momenti* і *a giorni* наділені потенцією до різноаспектної і,

відповідно, найповнішої деталізації часових показників наближеної до дійсного моменту майбутньої події, однак, за рахунок свого неоднорідного лексико-граматичного статусу вони підлягають дистанціюванню від загальної схеми членування. Прикладом гармонійного фігурування у структурі авторської систематизації інтегрованих прислівникових одиниць на позначення контактного ексклюзивного слідування є факультативні компоненти системного епізоду 1.2.2.2.(1) *ben presto* і *poco dopo* (вони характеризуються виключно адвербативною частиномовною сутністю). Носієм опозитивного висвітленому раніше семантичного навантаження і, фактично, єдиним італійським прислівниковим репрезентантом класифікаційного сегменту 1.2.2.2.(2) є факультативний лінгвістичний елемент *più tardi* (аналог української лексеми *пізніше*). Слід підкреслити, що розгляд цієї словесної єдності з окреслених кваліфікаційних позицій вмотивований уможливленістю її поодинокого контекстуально-зумовленого функціонування у змістовому «обрисі» «нескоро». Напр.:

*Vedremo **presto** dove porterà, auspicabilmente verso prosperità e pace* (Il Messaggero. – 25.05.2018).

*Solo il 12% pensa che sarebbe in grado di rilevare un attacco informatico sofisticato con gli strumenti a disposizione e la stessa percentuale ritiene che investirà **prossimamente** il 25% in più rispetto a quello che ha fatto negli anni scorsi* (Corriere della sera. – 18.01.2018).

*Tria dovrà cercare **subito** i fondi per la Flat tax cara ai leghisti, che costa 50 miliardi* (La Repubblica. – 02.06.2018).

*Ogni alloggio indebitamente occupato sarà **immediatamente** sgomberato e riassegnato alle persone in possesso dei requisiti di legge* (Il Messaggero. – 01.06.2018).

*La notizia più importante è che uno dei tre arrestati verrà **ben presto** liberato, perché le accuse nei suoi confronti sono lievi o inesistenti* (Il Giornale. – 15.04.2010).

Welcome in Suburbicon, che è il titolo del film diretto da George Clooney passato ieri in concorso al Lido, e anche il nome della cittadina al centro della storia, una black comedy (a volte un po' prevedibile, una scena o due prima sai già cosa succederà poco dopo ...≥ (Il Giornale. – 03.09.2017).

Cosa ci dirà ve lo faremo sapere più tardi (Il Giornale. – 06.09.2007).

Фокусуєчись на визначенні композиційних характеристик системних фрагментів 1.2.2.2.(1) і 1.2.2.2.(2) в англійськомовному лінгвістичному вияві, варто наголосити на функційно-семантичній різноманітності їх кількісних адвербативних фігурантів. Зокрема, до складу шестикомпонентної групи повноправних прислівникових індикаторів контактного ексклюзивного слідування віднесені: синонімічні лексеми *soon* і *shortly* (типові вказівники мінімального часового проміжку між процесом та координаційним пунктом); адвербативні специфікатори часової наближеності *near* і *close*, значеннєве налаштування яких традиційно розглядається у ракурсі локативної прислівникової актуалізації; семантично гетерогенний мовний елемент *now*, потрактований розробниками інтернет-порталу “Oxford” як носій змістового навантаження «в час, що безпосередньо слідує за дійсним моментом» і частково подібний йому за значеннєвими параметрами темпоральний адвербатив *immediately* (англійський аналог *негайно*). Статусом факультативних втілювачів часової контактності в межах аналізованого мікрополя доцільно наділити прислівникову одиницю *presently* (застарілу, згідно із інтерпретаційною версією електронного сервісу “Cambridge”) у випадку реалізації її лексико-семантичного варіанта «незабаром у майбутньому» та специфічний за стилістичними характеристиками (неофіційний та архаїчний) лінгвістичний елемент *anon.* У контексті всебічного дослідження феномену англійськомовної адвербативної об’єктивації окресленої варіації часового співвіднесення слід окремо зацентувати увагу на чисельності гетерогенних за частиномовними показниками лексемних комбінацій, які має у своєму розпорядженні англійський лінгвістичний комплекс і які не потребують залучення до

загальної схеми членування (зокрема, *before long, by and by, ere long*). Доцільно зауважити, що на протипагу контактному, дистантне ексклюзивне слідування актуалізоване лише двома повноправними прислівниковими компонентами відповідного класифікаційного епізоду: *far* і *away*. Звернімося до ілюстративних прикладів рольової реалізації схарактеризованих вище англійських часових маркерів в англійськомовній публіцистичній літературі.

*This has led Unesco to predict that Africa will **soon** be home to half of the world's illiterate* (The Telegraph. – 11.03.2016).

*«The time for action is now. Heathrow is already full and evidence suggests that other London airports will **shortly** be not far behind», he said* (Financial Times. – 06.06.2018).

*Here are the key dates to circle on your calendar as election day draws **near*** (The Guardian. – 03.01.2016).

*«Football should be on a rising trend as Christmas gets **closer**,» said BRC director general Stephen Robertson* (The Guardian. – 14.12.2011).

*If you're in South Florida, you need to leave **now*** (The Telegraph. – 08.09.2017).

*Scotland will start negotiations to protect its place in the EU **immediately**, Nicola Sturgeon says* (The Telegraph. – 25.06.2016).

*When the French commander Nicholas Baudin realised that the English intended to claim Van Diemen's Land, as Tasmania was known, he warned with a seer's accuracy: «You will **presently** remain the peaceful possessors of their heritage, as the small number of those surrounding you will not exist»* (The Telegraph. – 09.04.2005).

*Thanks for your company. See you **anon*** (The Telegraph. – 06.12.2011).

*But how to communicate with people so **far** in the future?* (The Guardian. – 24.04.2011)

*The wedding of Wayne and Coleen is just a week **away** and, looking at the pre-match build-up, it's going to be a cracker* (The Telegraph. – 07.06.2008).

У ході деталізованого висвітлення питання складового влаштування цілісної групи адвербативних втілювачів конкретизованого слідування обов'язковим є процес чіткого відрізнення двох часових фрагментів – координаторів локалізації події на часовій осі в межах аналізованого мікрополя. Відтак, наслідком концептуально значущої диференціації мовленнєвого епізоду і моменту в тексті є протиставлення прислівникових хрононімів на позначення майбутності відносно цих двох орієнтаційних пунктів. Варто підкреслити, що ключовими українськими темпоральними адвербативами першого з вищезазначених типів є повнозначні фігуранти системного фрагменту 1.2.2.2.(а)1. *завтра* і *післязавтра*, семантично відмінні за ступеню віддаленості від центру відліку (різниця – довжиною в один день), а також факультативні за функційно-значеннєвим статусом комбінації лексеми *завтра* із прислівниковими вказівниками добового періоду: *завтра вранці*, *завтра ввечері*, *завтра вдень* і *завтра вночі* (застосування останніх двох сполучень регламентовано тематичними рамками тесту, пов'язаного із прогнозом погоди). Зауважимо при цьому, що лінгвістичні одиниці *завтра* і *післязавтра*, подібно до своїх аналогів – адвербативних конститuentів мікрополів «Одночасність» і «Передування» (*сьогодні*, *вчора* і *позавчора*) характеризуються беззаперечною змістовою «двошаровістю», яка виявлена в одночасному виконанні ними ролі часових маркерів як конкретизованості, так і неконкретизованості. Єдиним українськомовним прислівниковим ілюстратором специфіки слідування процесу за моментом у тексті є хрононім *назавтра*, внутрішньофразова кооперація якого із дієслівними формами минулого часу є досить розповсюдженим мовним явищем. Сфокусуємося на прикладах, наданих нижче.

Гаряча вода може бути в київських квартирах вже завтра (Газета по-українськи. – 08.06.2018).

Післязавтра команда повернеться до столиці, аби в неділю зустрітися з «Юністю» із Мінська, у вівторок із «Хімволокном» із Могильова (Газета по-українськи. – 14.12.2005).

За його словами, можливо, якась інформація про те, чи відбудеться зустріч контрактної групи у п'ятницю, 26 грудня, з'явиться **завтра вранці** (Сьогодні. – 25.12.2014).

За словами джерел, це станеться **завтра ввечері**, орієнтовно о 18:00 (Український тиждень. – 10.12.2012).

За даними синоптиків, **завтра вдень** в країні трохи похолодає (Сьогодні. – 28.12.2016).

У столиці **завтра вночі** невеликий, вдень помірний дощ, місцями з мокрим снігом (Газета по-українськи. – 26.11.2017).

А наавтра, у суботу вранці, я стояв перед райвідділом міліції одного з районів Київщини, що прилягав до Дніпра (Газета по-українськи. – 06.07.2017).

До комплексу італійських адвербативних індикаторів конкретизованого слідування за моментом мовлення слід неодмінно зарахувати стрижневі часові деталізатори *domani* і *dopodomani*, а також такі другорядні (факультативні) за функційно-змістовими параметрами словесні об'єднання, як *domani mattina* (*domattina*), *domani pomeriggio*, *domani sera*, *domani notte*, *dopodomani sera* і *dopodomani mattina* (пор. із *ieri sera* / *iersera*, *ieri mattina* / *ier mattina* і под.). Безсумнівною є комбінаторна сутність семантичного насичення прислівників *domani* і *dopodomani*, наділених потенцією до об'єктивації конкретизованої і неконкретизованої варіації часового співвіднесення в межах аналізованого мікрополя. Порушуючи питання італійськомовного адвербативного відображення слідування за моментом у тексті, необхідно наголосити на композиційній незначності класифікаційного фрагменту 1.2.2.2.(a)2., репрезентованого темпоральним специфікатором *indomani*, а також факультативною єдністю цієї лексеми із іменником на позначення добового періоду *mattina*. На окрему увагу заслуговує лексико-граматична своєрідність системного фігуранта *l'indomani* (його комбінація із означеним артиклем є обов'язковою), наділеного прислівниковим та іменниковим частиномовним статусом. Слід підкреслити, що чинником

безпомилкового розпізнавання адвербативного лінгвістичного елемента *l'indomani* є акцентуація на його типовій прислівниковій синтаксичній позиції, а також на відсутності поряд із цим лексичним часовим вказівником прийменника *a* (пор.: *l'indomani* – наавтра, *all'indomani* – на завтра). Напр.:

*Non ci sarà Matteo Salvini all'incontro fra ministri dell'Interno dell'Unione Europea **domani** a Lussemburgo* (Corriere della sera. – 03.06.2018).

***Dopodomani** arriverà in città Luigi Ciavardini, uno dei tre condannati, insieme a Francesca Mambro e Giusva Fioravanti, per il 2 Agosto, in quanto "esecutore materiale" della strage* (La Repubblica. – 07.05.2018).

*Rientrerà in Italia, all'aeroporto di Milano Malpensa, **domattina** con un volo dal Pakistan, Farah, la 19enne attirata in patria con l'inganno dai suoi familiari nel febbraio scorso* (Il Messaggero. – 23.05.2018).

*Il corso che partirà **domani pomeriggio**, prevede lezioni anche il venerdì mattina ed è aperto ai non iscritti all'università* (Il Giornale. – 17.03.2010).

*È l'ospite più atteso della prima serata del Festival di Sanremo, che **domani sera** aprirà il sipario sulla 68° edizione* (Il Giornale. – 05.02.2018).

*È tutto pronto, o quasi, per la parata militare del 2 giugno: **domani notte** 7100 persone marceranno lungo via dei Fori Imperiali, a Roma, per le prove generali* (Il Giornale. – 29.05.2008).

*La partita d'andata si disputerà **dopodomani sera** alle 21 al «Penzo», quella di ritorno domenica pomeriggio alle 18,30 al "Barbera"* (La Repubblica. – 04.06.2018).

*Sarà l'autopsia, eseguita **domani pomeriggio** o al massimo **dopodomani mattina** alla camera mortuaria del cimitero di Portopalo a chiarire le cause del decesso* (La Repubblica. – 03.01.2018).

*Era uscito di casa dicendo che avrebbe fatto ritorno **l'indomani*** (Il Messaggero. – 06.05.2018).

***L'indomani mattina** all'affollata prima colazione, pensavo che, offeso per la figuraccia, non mi avrebbe rivolto il saluto* (Il Giornale. – 23.02.2018).

Єдиним повноправним англійськомовним адвербативним актуалізатором семантичного відтінку «ексклюзивне конкретизоване слідування за моментом мовлення» є часовий індикатор *tomorrow*, справедливо кваліфікований і як носій неконкретизованого значеннєвого навантаження в межах окресленого мікрополя. Слід зауважити, що формально однорідні сполучення аналізованого темпорального прислівника із іменниками на позначення добових періодів *tomorrow morning*, *tomorrow afternoon*, *tomorrow evening* і *tomorrow night* підлягають наділенню статусом факультативних компонентів системного сегменту 1.2.2.2.(a)1. У контексті всебічного дослідження композиційної значущості обраних фрагментів авторської схеми членування безперечної уваги заслуговує факт відсутності в англійському лінгвістичному комплексі прислівникових одиниць із лексико-семантичним варіантом «за два дні» (пор. *післязавтра*, *dopodmani*): об'єктивація відповідного змістового відтінку уможливлена виключно за рахунок оперування гетерогенною за частиномовними показниками іменниково-прийменниково-адвербативною комбінацією *the day after tomorrow* (вона не є фігурантом систематизації). Ідентичною є репрезентація класифікаційного епізоду 1.2.2.2.(a)2.: єдиними фактичними англійськими носіями семантичного насичення «на другий день, наступного дня» є такі прикметниково-іменникові елементи, як *the next day*, *the following day* (вони не внесені до загальної схеми розподілу). Враховуючи вищезазначене, зменшення англійськомовного варіанта авторської системи членування на 1 епізод видається абсолютно виправданим. Сфокусуємося на прикладах, вилучених з англійської преси.

Kane will lead England out at the Volgograd Arena against Tunisia tomorrow looking to get off the mark with victory in a World Cup opener for the first time since 2006 (The Sun. – 16.06.2018).

They are hosting a press briefing tomorrow morning at 11am local time (Financial Times. – 13.06.2018).

Will England be playing for glory or mere pride tomorrow afternoon in Rome? (The Telegraph. – 05.04.2002)

As Cannes gears up for the annual Film Festival, which starts tomorrow evening, it seems opportune to remind ourselves of why this event always delivers the most starry red carpet (The Telegraph. – 16.05.2017).

In dramatic scenes airing tomorrow night, Rosie will discover something nasty about the Geordie that leads to a full-blown showdown in the villa (Daily Mirror. – 11.06.2018).

Процес об'єктивного оцінювання складової специфічності класифікаційного сегменту 1.2.2.2.(б) тісно пов'язаний із проблемою визначення межі між такими взаємопов'язаними семантичними поняттями, як темпоральність і часовий порядок на рівні протиставлення функційно-значеннєвого статусу їх прислівникових репрезентантів. На думку О. В. Бондарка, суміжність рольової реалізації цих лексичних елементів виявлена у факті виконання класичними адвербативними вказівниками часового дейксису (напр., *вчора, завтра*) функції деталізаторів локалізації певного означеного або неозначеного моменту на часовій осі [15]. Поділяючи позицію дослідника щодо наявності у деяких прислівникових одиниць комбінованих потенцій, підкреслимо, що, незважаючи на авторське кваліфікування таких лексем, як *опісля, потім* і *згодом* виключно з позиції представлення ними часового порядку, контекстуально-зумовлене наділення окреслених мовних елементів статусом «темпоральний адвербатив» вважаємо цілком доречним. Ключовими чинниками наукового розгляду цих лінгвістичних компонентів у ракурсі їх темпоральної категорійної реалізації є фразове фігурування *опісля, потім, згодом* і *трохи згодом* у ролі синонімів до форми *пізніше*, а також відсутність поряд із цими факультативними елементами системного епізоду 1.2.2.2.(б) додаткових адвербативних вказівників типу *спочатку* і под.. До складу невід'ємних українських прислівникових втілювачів неконкретизованої варіації ексклюзивного слідування були віднесені схарактеризовані раніше лінгвістичні одиниці

вчора і *позавчора*, а також семантично гетерогенний хрононім *тоді*. Цей темпоральний адвербатив входить до складу реченнєвого комплексу, в якому вступна фраза містить детальну чітку інформацію щодо часових параметрів процесу, а друга (та, в якій розміщений *тоді*) становить покликання на попередню. Саме тому змістове налаштування аналізованого прислівника є, фактично, конкретизованим. Втім, очевидна контекстуальна неавтономність згаданої лексеми (що є носієм семантичного навантаження «колись у минулому чи в майбутньому») зумовлює її залучення до класифікаційного фрагменту 1.2.2.2.(б). Закцентуємося на ілюстративних прикладах.

Якщо завтра партії перестануть отримувати ці гроші, то їм фактично доведеться закрити офіси і припинити існування (Дзеркало тижня. – 28.05.2018).

Необхідно припинити демагогію і говорити конкретно: сьогодні ми зробили те, завтра зробимо інше, післязавтра третє і так далі (Сьогодні. – 20.04.2017).

Під час цьогорічного вступу додаткова сесія ЗНО розпочнеться 2 липня. Тоді писатимуть українську мову і літературу (Газета по-українськи. – 07.05.2018).

*Порох зрештою осяде, а нам треба жити далі, працювати далі, виховувати нащадків, доглядати старих і немічних, згадувати тих, хто відійшов, і чекати на тих, хто прийде **опісля*** (Український тиждень. – 31.12.2016).

*За правилами конкурсу, Євробачення-2019 відбудеться у Ізраїлі. Місто проведення визначать **згодом*** (Газета по-українськи. – 13.05.2018).

*Але це ще не кінець історії. Зійлстра і його колеги в Польщі і Аргентині описали, що станеться **потім*** (Дзеркало тижня. – 08.05.2018).

*Але очевидними всі ці речі стануть **трохи згодом** – коли бідність не буде сприйматись, як вирок долі, а сучасні вимоги до праці стануть сприйматись, як норма* (Український тиждень. – 10.01.2018).

Ядерними італійськими прислівниковими втілювачами неконкретизованої ексклюзивної форми часового співвіднесення в межах мікрополя «Слідування» є біполярні за функційно-змістовим налаштуванням слова *domani* і *dopodomani*, а також схарактеризований на одній з попередніх інтерпретаційних стадій вказівник збігу часу процесу із моментом у тексті *allora*. Доцільно наголосити на бажаності комбінованого внутрішньофразового застосування останнього лінгвістичного компонента із *soltanto / solo*, а також із дієслівними формами майбутнього часу з метою наочного підтвердження віднесеності окресленого темпорального адвербатива до часової площини майбутнього. Нечисленною є група факультативних прислівникових фігурантів сегменту 1.2.2.2.(б) авторської системи членування: відповідним семантико-рольовим статусом характеризуються частково синонімічні адвербативні одиниці *dopo* (у випадку реалізації її лексико-семантичного варіанта «пізніше, після») і *più tardi*. Звернімося до італійськомовних публіцистичних друкованих джерел.

*Oggi non si può fare per motivi di batteria dei droni, ma **domani** si potrà* (Corriere della sera. – 07.06.2018).

*Domani o **dopodomani**, presto o tardi, l'uomo sarà in grado di entrare in laboratorio e riordinare la propria memoria, buttando a mare quello che disturba e che non serve, inserendo invece qualcosa di molto piacevole e carino, benchè non faccia parte del passato vero* (Il Giornale. – 01.09.2014).

*Solo **allora** si potrà iniziare a capire se l'appello lanciato ieri da Luigi Di Maio può trovare risposte positive tra i dem* (Il Giornale. – 07.03.2018).

*Il no di Bossi a Monti: «Rottura con Silvio? Vedremo **dopo**...»* (Il Giornale. – 12.11.2011).

*Dal fronte macro, l'indice S&P Case Shiller mostra prezzi delle case che continuano a salire, mentre **più tardi** verrà svelato il dato sulla fiducia dei consumatori di maggio, e l'indice Fed di Dallas* (La Repubblica. – 29.05.2018).

До комплексу англійських прислівникових актуалізаторів феномену неконкретизованості (на базі зазначеного мікрополя Вказівного Поля Часу)

справедливо віднесені неоднорідні за частиномовними (*later*) і змістовими (*tomorrow, then*) параметрами лексеми. Важливо при цьому підкреслити, що кваліфікування останнього часового маркера як стрижневого компонента класифікаційного фрагменту 1.2.2.2.(б) уможливлено виключно у випадку виконання ним ролі аналога до українського *тоді*. Проте за умови відображення прислівником *then* семантичного відтінку «згодом, пізніше, потім», цей лексичний часовий специфікатор через перехрещення його темпоральних категорійних відмінностей із функційно-семантичними характеристиками часового порядку підлягає наділенню статусом факультативного індикатора неконкретизованого слідування (пор. фрази 3 і 4). Напр.:

*If we lose the information war today, **tomorrow** we may be fighting with weapons* (The Guardian. – 03.04.2017).

*Schumacher, who leads the championship by eight points and can clinch his third title with a win in this year's penultimate race, responded: «Then I will brake five metres **later**»* (The Guardian. – 06.10.2000).

*Perhaps only **then** will you understand that being unwilling to settle down and riding roughshod over other people's feelings are two very different things* (The Guardian. – 08.04.2018).

*We'll see you **then** for our live coverage of all the big games, including England's attempts to beat Panama* (The Telegraph. – 23.06.2018).

3.1.2. Темпоральні прислівники, які характеризують подію відносно установленого моменту

Процес визначення часових координат події у її співвіднесенні із таким пунктом орієнтації, як установлений момент, безпосередньо пов'язаний із необхідністю констатування в кожному лінгвістичному комплексі своєрідної «темпоральної норми». Нагадаємо, що, згідно із зауваженням Ф. І. Панкова, установлений момент являє собою винайдену відповідно до об'єктивних або суб'єктивних чинників точку відліку, конкретизація часових параметрів якої

ускладнена або унеможливлена через умовність цього координаційного центру [93]. При цьому функційне налаштування темпорального адverbатива полягає у відображенні специфіки корелятивності часових показників процесу із окресленим орієнтаційним пунктом, який, подібно до дійсного моменту (мовленнєвого епізоду і моменту в тексті), розмежовує часову ось на 3 ядерні сегменти (мікрополя «Одночасність», «Передування» і «Слідування»). Звертаючись до другої класифікаційної схеми, варто наголосити на першорядності дихотомічного прислівникового розподілу на групи вказівників збігу і незбігу часу дії із установленим моментом (адverbативні хрононіми першого різновиду підлягають наділенню додатковим статусом фігурантів мікрополя «Одночасність» Вказівного Поля Часу). Концептуальним базисом подальшого членування темпоральних прислівників на позначення незбігу є їх віднесення до часової площини минулого або майбутнього: відповідно до цієї стратегії систематизації видається логічною диференціація адverbативних індикаторів передування установленому моменту (вони є компонентами мікрополя «Передування») і слідування за точкою відліку (вони є конститuentами мікрополя «Слідування»). Окрему позицію на цьому класифікаційному етапі посідає група втілювачів загального незбігу, репрезентована прислівниковими елементами із неоднорідним функційно-семантичним статусом. На кінцевій стадії висвітленої в науковій розвідці системи розподілу адverbативних часових деталізаторів видається необхідним протиставити актуалізатори передування на позначення «позитивного» і «негативного» незбігу часових параметрів події із установленим моментом. Наведена в роботі схематична ілюстрація авторського механізму систематизації виконує роль додаткового експлікаційного лінгвістичного механізму (див. Додаток А схема 7).

Порушуючи питання прислівникового відображення семантичного відтінку «часовий збіг процесу із установленим моментом», варто наголосити на розповсюженості внутрішньофразової взаємодії адverbативних конститuentів мікрополя «Одночасність» із дієслівними формами на

позначення не тільки дійсного, але і минулого / майбутнього часу. На нашу думку, ця функційна своєрідність є однією зі стрижневих диференційних ознак установленого моменту, чітко протиставленого такій точці часової орієнтації, як момент мовлення. Якщо у випадку лексичної об'єктивації корелятивності останнього із конкретною подією доцільним є паралельне оперування прислівниковими вказівниками дійсного (одночасного), минулого (передування) і майбутнього (слідкування) та вербативами із відповідним граматичним оформленням, то за умови лексемного маркування часового співвіднесення процесу із установленим моментом така форма адвербативно-дієслівної взаємодії не є обов'язковою. Варто зазначити, що група українськомовних фігурантів класифікаційного фрагменту 2.1 налічує 4 прислівникові хрононіми (ядерні: *своєчасно*, *вчасно*, *впору* (*упору*), а також факультативні: *доречно* і *сезонно*). Згідно із запропонованою у спеціалізованій літературі версією дефініціювання, перші три часові деталізатори характеризуються практично ідентичною значенневою сутністю (лексико-семантичний варіант – «у відповідний час, коли треба»). Наділення *доречно* другорядним функційно-змістовим статусом зумовлено ускладненістю семантичного насичення цієї лінгвістичної одиниці, у першу чергу націленої на відображення адекватності здійснення певної дії з урахуванням різних, і в тому числі темпоральних, обставин. Безсумнівною є факультативність адвербатива *сезонно*, який позначений зниженим рівнем дейктичності і тенденційно виконує роль конкретизатора частотності. Напр.:

«Цей хлопчик пройшов важкі роки мук, хоча якби з маленького віку йому зробили цю трансплантацію своєчасно, то все могло б обійтись, – тише мама. – Але, на жаль, наша медицина в Україні ще далеко, далеко не досконала» (Газета по-українськи. – 18.05.2018).

*Він додав, що одна пацієнтка з сусідньої палати, яка встигла вдихнути диму, швидко повернулася до нормального стану завдяки **вчасно** застосованій барокамері* (Кореспондент. – 30.05.2018).

На щастя, **впору** зрозумів: *щоби писати щось гідне уваги, окрім вродженого хисту (я завжди тягнувся до слова, музики, малюнка), потрібні знання і майстерність, а їх набуваємо поступово — напруженою, щоденною працею* (Дзеркало тижня. – 16.10.2015).

А тут **доречно** згадати й про досить нашумілу свого часу — і теж благополучно провалену — ініціативу групи донецьких патріотів, які намірилися заставити чи не всі світові столиці копіями свого обласного символу — чавунною «пальною Мерцалова» (Український тиждень. – 15.06.2018).

При цьому на піках минулого року євро коштувало в лютому 30,4 грн, а влітку **сезонно** дешевшало до 27,2 грн (Український тиждень. – 27.01.2017).

Нечисленним (трикомпонентним) є комплекс італійських прислівникових специфікаторів збігу часових показників події із установленим моментом. До структури цього лексемного об'єднання справедливо зарахований стрижневий репрезентант аналізованого системного епізоду *tempestivamente* (еквівалент *своєчасно*), а також другорядні (факультативні) за функційно-значенневими характеристиками мовні одиниці *stagionalmente* (італійськомовний відповідник *сезонно*) та *opportunamente* (носій змістового відтінку «доречно: відповідає слушному моменту, ситуації, необхідності» – пор. із українським *доречно*). Закцентуємо увагу на наведених нижче прикладах, вилучених з італійських публіцистичних друкованих джерел.

*Si è tamponata la situazione, ma per prudenza la scuola è stata evacuata: sono stati **tempestivamente** avvertiti i genitori e i bambini sono stati mandati a casa* (La Stampa. – 05.06.2018).

*Opportuna precisazione del Tar Piemonte con la sentenza n. 1351/2017 sul regime autorizzativo delle serre, diffusi interventi edilizi nell'ambito agricolo, distinte a seconda che si tratti di strutture mobili installate **stagionalmente** e strutture invece fisse* (Il Sole 24 Ore. – 01.02.2018).

Va risarcito il cliente di una banca che, non opportunamente informato dall'istituto di credito, decise di investire in obbligazioni Lehman Brothers e che, a seguito del default del gruppo, perse gran parte del capitale investito (La Repubblica. – 18.06.2018).

Порушуючи питання англійськомовної адвербативної актуалізації представленої у класифікаційному сегменті 2.1. семантичної варіації, слід сфокусувати увагу на розповсюдженості синонімічного оперування мовними компонентами *duly* і *opportunely*, що є вказівниками сприятливих, слушних часових параметрів співвіднесеного із установленим моментом процесу. Ці прислівникові хрононіми кваліфіковані як ядерні елементи окресленого фрагменту авторської схеми членування на противагу *seasonably* (англійський аналог *сезонно* і *stagionalmente*), традиційно наділеному факультативним статусом. Сфокусуємося на прикладах.

The next day a confirmation letter from Downing Street duly arrived by special delivery (The Guardian. – 22.06.2002).

Bailey's book is, in effect, a Vermeer primer, its publication opportunely timed to coincide with the large exhibition «Vermeer and the Delft School», which opens shortly at the National Gallery (The Telegraph. – 19.05.2001).

In seasonably dry climates, native oaks are fire-resistant, but with the introduction of eucalyptus we introduced an extreme fire hazard (The Guardian. – 04.05.2018).

На нашу думку, деталізованому висвітленню композиційної специфіки контрастивних системних епізодів 2.2.1.1. і 2.2.1.2. має передувати експлікація сутності опозиції «позитивного» і «негативного» незбігу в межах мікрополя «Передування». Перш за все, варто наголосити на умовності застосованих автором розвідки визначень «позитивний незбіг» і «негативний незбіг», які у науковій концепції Ф. І. Панкова мають назву «з відхиленням від прийнятої норми» і «відповідно до прийнятої норми». Відмова автора запропонованої дисертації від наукових номінацій згаданого вченого зумовлена тим фактом, що установлений момент і «темпоральна норма»

розглядаються у представленому дослідженні як синонімічні поняття. Слід підкреслити, що виявлення межі між «позитивною» і «негативною» формами передування уможливлене виключно за рахунок акцентуації на контекстуальній своєрідності реалізації лексико-семантичних варіантів лексемних втілювачів цих двох типів часової корелятивності. Зокрема, застосування у мовленнєвій ситуації прислівникового хрононіма *рано* за умови вираження ним семантичного відтінку «раніше, ніж належить» сигналізує про незаплановано передчасне виконання суб'єктом певної дії, в чому виявлений негативний аспект темпоральної організації процесу. На противагу *рано* адвербатив *заздалегідь*, що є носієм змістового навантаження «за якийсь час до чого-небудь», наділений потенцією до ілюстрації тієї варіації часового регулювання, коли реалізація дії до встановленого моменту є чітко запрограмованою акцією, яка не тільки не становить жодної проблеми, але й у перспективі є корисною. Порівняємо два речення, наведені нижче:

Так як я прибув надто рано, я вирішив скоротати час в найближчому кафе (Сьогодні. – 20.04.2016).

Постраждали співробітники безпеки прибули в Південний Ланао заздалегідь, щоб підготувати візит президента в місто Мараві (Український тиждень. – 29.09.2016).

У першому випадку скомбінований із підсилювальним прислівниковим компонентом *надто* адвербативний темпоральний індикатор *рано* надає інформацію щодо ситуаційно невідлого здійснення процесу (*прибуття*) раніше запланованого строку (чим були викликані зміни в очікуваній суб'єктом формі проведення часу). З урахуванням вищезазначеного видається логічним кваліфікувати згаданий лінгвістичний елемент *рано* як стрижневий фігурант класифікаційного сегменту 2.2.1.1. У другій фразі констатуємо прислівникову об'єктивацію позитивного незбігу із встановленим моментом, адже завдяки передчасному *приїзду в Південний Ланао* учасники висвітленої ситуації мали змогу *підготувати візит*

президента. Слід зауважити, що, окрім опозитивних *рано* і *заздалегідь*, дихотомічно роздрібнена українськомовна єдність адвербативних вказівників передування вміщує такі маркери «негативності», як *передчасно*, *зарано*, *дочасно*, а також лексичні втілювачі «позитивності»: *наперед*, *попередньо* (ядерні) і *загодя* (факультативний). Окрему увагу доцільно сфокусувати на семантично біполярному прислівниковому хрононімі *завчасно*, синонімічному як часовому специфікатору *передчасно*, так і темпоральним адвербативам *наперед* і *заздалегідь*. Звернімося до прикладів.

Вищий адміністративний суд констатував, що Національний банк України передчасно та необґрунтовано визнав банк «Хрещатик» неплатоспроможним у 2016 році (Гордон. – 28.07.2017).

Коркоран зарано залишив лінію воріт, за що ще й отримав другу жовту картку (Газета по-українськи. – 15.05.2018).

Сутінки в Улаанбаатарі настали дочасно й несподівано (Український тиждень. – 11.07.2008).

Броварські чиновники завчасно пішли на лікарняні або виїхали у справах (Сьогодні. – 17.10.2014).

Директора дельфінарію заздалегідь попередили про відключення об'єкта (Сьогодні. – 01.11.2016).

Влада закликає жителів штату зберігати пильність і завчасно вжити всіх необхідних заходів обережності, люди скуповують все для евакуації (Дзеркало тижня. – 05.09.2017).

Візит Мааса, навпаки, — мав чітко виражену безпекову складову з наперед запланованою поїздкою на Схід України (Дзеркало тижня. – 01.06.2018).

Зловмисники попередньо спіяли номери тубуса, тож походження гранатомета неможливо встановити (Дзеркало тижня. – 12.04.2018).

Коли пишеш з римами, то слід загодя заготувати десяток неточних рим та асонансів із дисонансами (Український тиждень. – 10.04.2016).

Група італійських прислівникових актуалізаторів змістового відтінку «негативний незбіг із установленим моментом» в межах мікрополя «Передування» репрезентована такими ключовими індикаторами передчасності, як *presto*, *prematuramente*, *precocemente* та *anzitempo*. До складу контрастивної попередній адвербативної сукупності, представленої у системному сегменті 2.2.1.2., були справедливо зараховані ядерні вказівники «позитивної» варіації передування *preventivamente* і *previamente*, а також факультативний компонент окресленого класифікаційного фрагменту *precedentemente*, наділення якого відповідним функційно-семантичним статусом зумовлено тим фактом, що аналізоване значеннєве навантаження посідає у змістовій структурі цієї лексеми другорядні позиції. Окремо необхідно наголосити на очевидній семантичній гетерогенності італійського темпорального прислівника *anticipatamente* (відповідник сполучення *in anticipo*, дистанційованого від загальної схеми членування), що є фігурантом обидвох протиставлених адвербативних груп на позначення «негативності» і «позитивності». У контексті дослідження специфіки прислівникового відображення висвітлених типів часового співвіднесення із установленим моментом безсумнівної уваги потребує така цікава деталь, зафіксована автором розвідки в результаті опрацювання ним фактичного лінгвістичного матеріалу, як формальна подібність згаданих адвербативних часових деталізаторів. Варто підкреслити, що усі компоненти системних епізодів 2.2.1.1. і 2.2.1.2., за винятком лексем *presto* і *anzitempo*, характеризуються ідентичними структурними показниками: вони утворені внаслідок морфологічних трансформацій прикметникової «бази», інтегрованої із типовим прислівниковим закінченням – *mente*. Вбачаючи у цій своєрідності скоріше ознаки перекликання, аніж системності, вважаємо доцільним сфокусуватися на прикладах рольової реалізації зазначених адвербативних хрононімів в італійських публіцистичних текстах (фрази 1 – 5 ілюструють феномен «негативного» незбігу, речення 6 – 9 – «позитивного»).

*«I due uomini della mia vita se ne sono andati via troppo **presto**», racconta la donna, che fino al 2001 è stata per due mandati sindaco, amato ed apprezzato, di Comerio (Il Giornale. – 10.11.2014).*

*In oltre tre anni di guerra sono state uccise fra le 12 mila e le 28 mila persone, a seconda delle stime, e altre decine migliaia, soprattutto bambini, sono morte **prematamente** per le malattie e la malnutrizione (La Stampa. – 13.06.2018).*

*Appena arrivato in clinica Paideia per sostenere gli esami, il giocatore – rientrato **anticipatamente** dalle vacanze alle Bahamas – ha detto alcune parole: «Sono felice di essere qui, ora sosterrò le visite. Forza Lazio» (La Repubblica. – 21.06.2018).*

*Fabrizio adorava sua figlia Stella e se ne è andato così **precocemente** (Il Messaggero. – 07.06.2018).*

*Era il 2013, il giornalista Oscar Giannino chiudeva così, **anzitempo**, la sua carriera politica (lo ricorda oggi Massimo Gramellini nel suo Caffè)(Corriere della sera. – 23.05.2018).*

*Gli ulema dovrebbero visionare **anticipatamente** i programmi a rischio per controllare «se sono in linea con i valori superiori della cultura islamica» (Il Giornale. – 01.02.2008).*

*Inoltre le opere saranno monitorate nel tempo in modo da individuare **preventivamente** variazioni morfologiche e cromatiche non visibili all'occhio umano (Il Sole 24 Ore. – 01.06.2018).*

*Le autorità francesi, pertanto, non erano tenute a notificare **previamente** alla Commissione il progetto di legge penale (Il Giornale. – 10.04.2018).*

*Quindi a cottura quasi ultimata si aggiungono i due tipi di formaggio **precedentemente** tagliati a pezzettini, si lascia cuocere ancora per qualche minuto (Il Sole 24 Ore. – 20.06.2018).*

Порушуючи питання англійськомовного прислівникового відображення сутності передування події установленому моменту, варто

наголосити на чотирикомпонентній композиційній організації лінгвістичної єдності адвербативних деталізаторів «негативного» незбігу, об'єктивованого його стрижневими вказівниками *early*, *prematurely*, *precociously*, а також факультативним часовим специфікатором *short*. Окрему увагу доцільно зацентувати на семантично-контекстуальній своєрідності темпорального прислівника *precociously* – носія змістового навантаження «неприродно досконало, розвинуто» і часткового аналога української лексемної комбінації *надто ... як на свій вік*. Слід підкреслити, що навіть з урахуванням фундаментальності окреслених функційно-значеннєвих характеристик цієї адвербативної одиниці, наділення її статусом ядерного конкретизатора передчасності є абсолютно вмотивованим. Англійська прислівникова актуалізація «позитивної» форми незбігу із установленим моментом уможливлена за рахунок оперування хрононімом *beforehand*, синонімічним прийменниково-адвербативній сполуці *in advance*, а також темпоральним прислівником *preliminarily*. Напр.:

*Britain's least punctual train service has arrived **early** – but only after changes were made to the timetable* (The Guardian. – 18.05.2015).

*In the study the researchers used blood samples from 38 American women – 13 of whom delivered **prematurely** and the rest went to term.* (Daily Mirror. – 07.06.2018)

*John Stubbs is the starry young literary historian whose **precociously** accomplished book on John Donne brought him prizes and acclaim in 2006* (The Telegraph. – 10.03.2011).

*The Treasury's Financial Crimes Enforcement Network stopped **short** of imposing financial sanctions on Col Muammar Gaddafi* (The Telegraph. – 25.02.2011).

*Another clinic offers the injections for £100 and recommends a GP consultation **beforehand** as this treatment is not suited for everyone* (The Sun. – 27.06.2018).

*The settlement was **preliminarily** approved by the US District Court for the Eastern District of Pennsylvania, but it is subject to full approval (The Telegraph. – 19.12.2012).*

Менш значним складовим наповненням (порівняно із лінгвістичними об'єднаннями адвербативних часових індикаторів передування) характеризується мовна сукупність прислівникових втілювачів слідування (класифікаційний фрагмент 2.2.2.). Зокрема, українськими фігурантами зазначеного системного епізоду необхідно номінувати лише дві подібні за семантичним насиченням форми *пізно* і *запізно*, а італійськими носіями відповідного змістового навантаження є темпоральні адвербативи *tardi* і *tardivamente*. На противагу двом попереднім, група англійських прислівникових часових маркерів слідування події за установленим моментом вміщує три ключові компоненти: лексеми *late*, *belatedly* і *tardily*. З метою більш деталізованого дослідження специфіки застосування згаданих темпоральних адвербативів в українській, італійській та англійській пресі пропонуємо сфокусуватися на прикладах, наведених нижче.

*У Запоріжжі вагітну жінку з пневмонією вбив **пізно** поставлений діагноз (Сьогодні. – 16.11.2017).*

*Пожежники приїхали **запізно**, хоча їхати хвилини три (Сьогодні. – 01.12.2014).*

*L'allarme è scattato solo a giorno fatto, l'intervento subito trasferito alla Guardia costiera libica (che ieri ha pure recuperato altri 345 migranti su 3 gommoni), giunta però troppo **tardi** (La Stampa. – 30.06.2018).*

*Purtroppo sia nel 2007 che a distanza di 10 anni nel 2017, l'epidemia è stata identificata **tardivamente** e questo ha portato a registrare un numero elevato di casi (La Repubblica. – 29.06.2018).*

*So determined is Nancy Dell'Olio to avoid being voted off Strictly Come Dancing that she arrived **late** for a party at which she was due to meet a member of the Royal family (The Telegraph. – 22.10.2011).*

*Sri Lanka emerge as rivals to resurgent Australia as leaders in world cricket, albeit **belatedly*** (The Telegraph. – 21.05.2014).

*Some also **tardily** recognise that «negotiation» with an entity as large as the EU is a one-sided affair, and would rather let Mrs May make the concessions they told us were unnecessary in the first place* (Financial Times. – 18.12.2017).

Завершуючи загальний огляд лінгвістичного механізму систематизації прислівникових конкретизаторів часового співвіднесення процесу із установленим моментом, вважаємо доцільним зацентрувати увагу на досить неоднозначному за рольовими і змістовими показниками адвербативному різновиді, представленому у системному фрагменті 2.2.3. Запропонований умовний термін «загальний незбіг», актуалізаторами якого є фігуранти аналізованого класифікаційного епізоду, застосовується для вказівки на такий своєрідний тип часових взаємозв'язків, який не підлягає науковому розгляду як в межах мікрополя «Передування», так і «Слідування». Цією відмінністю зумовлена функційно-семантична відокремленість темпоральних прислівників на позначення «загального незбігу», адже ці мовні елементи фігурують поза системою диференціації мікрополів і тому можуть в однаковій мірі аналізуватися у контексті минулого і майбутнього. Ключовими українськими адвербативними втілювачами окресленої варіації часового співвіднесення є синонімічні лінгвістичні одиниці *невчасно* і *несвоєчасно* (стрижневі), а також факультативний системний компонент *недоречно*, який, подібно до своєї опозитивної пари *доречно* (див. раніше) характеризується ускладненістю змістового насичення. Група італійських прислівникових репрезентантів сегменту членування 2.2.3. вміщує лише два лексемні елементи: *intempestivamente* (ядерний) і *inopportunamente* (факультативний). На англійській лінгвістичній базі адвербативна об'єктивація «загального незбігу» уможливлена за рахунок оперування формами *inopportunely* і *unseasonably* (застосування останнього часового індикатора регламентоване тематичними параметрами тексту, присвяченого метеоумовам). Напр.:

*Повідомляється, що кілька чиновників без поважних причин подали декларації **невчасно** (Сьогодні. – 16.12.2016).*

*Через це **несвоєчасно** встановили правильний клінічний діагноз та не надали кваліфіковану медичну допомогу (Газета по-українськи. – 24.12.2017).*

*Визнаю, що згадувати в цьому контексті заїкання не тільки **недоречно**, а й не точно (Газета по-українськи. – 14.10.2010).*

*Si sono così improvvidamente e **intempestivamente** esposti, scommettendo sul nostro fallimento (Il Giornale. – 05.01.2011).*

*Un centone di due anni fa, **inopportunamente** proposto all'estenuato pubblico italiano, accerchiato da temi astrusi e dall'arroganza di distributori e critici, che poi lo accusano di disertare le sale (Il Giornale. – 04.05.2007).*

*Carey's first album for EMI's Virgin label, Glitter, sold only 2m copies after being **inopportunely** released on September 11 (The Guardian. – 24.01.2004).*

*A tropical plume blowing northward from Africa is set to bring **unseasonably** hot weather to Britain with isolated highs of 26C a possibility (The Independent. – 08.06.2018).*

3.2. Диференціація адвербативних часових деталізаторів за рівнем дейктичності

Природа адвербатива, як невід'ємного периферійного конститuenta темпорального функційно-семантичного польового об'єднання є, безсумнівно, дейктичною, адже дейксис становить глибинну сутність самої темпоральності. Втім, варто зацентрувати увагу на різнорівневому виявленні вказівної потенції у різних прислівникових часових конкретизаторів. Саме ця своєрідність потрапила до фокусу наукової зацікавленості автора на представлений стадії деталізованого дослідження комплексу адвербативних хрононімів у різносистемних українській, італійській та англійській мовах.

У контексті всебічного висвітлення проблеми різнорідної дейктичної реалізації аналізованих частиномовних елементів видається необхідним

порушити питання корелятивності ФСП «Темпоральність» і Вказівного Поля Часу. На нашу думку, згадані лінгвістичні утворення, композиційно організовані за ідентичним принципом «ядерно-периферійного градування», підлягають неповному відмежовуванню одне від одного. Це означає, що Вказівне Поле Часу як один із фундаментальних сегментів такого специфічного і неавтономного функційно-семантичного об'єднання, як Вказівне Мегаполе, слід розглядати саме у структурі темпоральної польової єдності зі зміщенням на периферійну зону останньої. Вибір на користь такої інтерпретаційної стратегії зумовлений системним улаштуванням обидвох співвіднесених сукупностей: зокрема, лексичні обставинні конкретизатори темпоральних відносин (ключовим репрезентантом цієї групи є темпоральний прислівник) посідають другорядні позиції у темпоральному польовому комплексі і центральні – у структурі Вказівного Поля Часу; натомість дієслівні форми, номіновані ядерними актуалізаторами темпорального функційно-семантичного налаштування, наділені статусом периферійних втілювачів дейктичності. Можна припустити, що такий принцип розміщення компонентів порівнюваних полів і категорійна суміжність темпоральності і часового дейксису є вичерпною підставою для констатування формування своєрідного «анклавного» типу лінгвістичних взаємозв'язків між двома функційно-семантичними єдностями, серед яких домінантні рольові позиції посідає ФСП темпоральності.

Гетерогенна сукупність адвербативних часових дейктиків, на всебічному дослідженні специфіки яких спеціалізується запропонована дисертаційна розробка, представлена у вигляді моноцентричного польового утворення, що розташоване на периферії ФСП темпоральності (відповідно, у середині Вказівного Поля Часу) і характеризується ядерно-периферійною структурною організацією. Центральна зона окресленої лінгвістичної єдності умовно поділяється на три базові сегменти: Ядро, а також Контактний і Дистантний Біляядерні Простори. Серед другорядних локацій Прислівникового Вказівного Поля варто розрізняти ближню і далеку варіації

Периферії. Ключовими класифікаційними критеріями, необхідними для внутрішньосистемного розподілу темпоральних адвербативів, є тип орієнтації лексичних вказівників (суб'єктивний та об'єктивний), а також спосіб номінації (дейктичний і змішаний) (див. детальніше у підрозділі 2.3.).

На початковій стадії кваліфікації прислівникових конститuentів згаданого польового утворення неодмінним є порушення актуального питання щодо визначення доцільності наукового розгляду аналізованих частиномовних елементів з позиції їх займенникового / незайменникового граматичного статусу. Нагадаємо, що, згідно із постульованою в українськомовній монографічній студії І. Р. Вихованця версією потрактування, розчленована на шість семантичних різновидів категорія займенникових адвербативів позначена беззаперечною функційно-змістовою, морфологічною і синтаксичною периферійністю, а також здатністю до опосередкованого відображення ознаки у конкретній комунікативній ситуації (див. детальніше у підрозділі 2.3.). Наголосимо при цьому на безсумнівній ускладненості процесу пошуку абсолютного категорійного і термінологійного італійського та англійського еквівалента до мовного поняття «займенниковий прислівник». В італійському лінгвістичному комплексі ця проблема пов'язана із фактичною відсутністю як найменування, так і самого лексико-граматичного об'єкту «займенниковий адвербатив», натомість в англійській мові окреслене поняття інтерпретоване як стилістично специфічна лексемна одиниця, утворена внаслідок своєрідної комбінації прийменникового і локативного прислівників, які були піддані попередній морфологічній трансформації. На нашу думку, схарактеризована відмінність українського, італійського та англійського граматичних апаратів є однією із кількісних форм виявлення різносистемності аналізованих лінгвістичних комплексів. Враховуючи вищезазначене, вважаємо логічним зараховувати до авторської системи систематизації усю сукупність часових адвербативних дейктиків без акцентуації уваги на їх займенниковості / незайменниковості. Підсумовуючи загальний огляд застосованого на

запропонованому інтерпретаційному етапі класифікаційного механізму, підкреслимо, що внаслідок оперування згаданими принципами розподілу видається можливим диференціювати Власне Дейктики, а саме, стрижневі прислівникові часові індикатори (1.1., 1.2. і 1.3.) і Напівдейктики – адвербативні периферійні фігуранти (2.1. і 2.2. – див. Додаток А схема 8).

3.2.1. Власне дейктики

Процес інтерпретації функційно-семантичної значущості компонентів центральної зони Прислівникового Вказівного Поля пропонуємо розпочати із всебічного аналізу конститuentів його ядра. Зауважимо, що першим чинником наукового розгляду певного темпорального адвербатива у складі цього системного сегменту є фіксування безсумнівного превалювання дейктичної значеннєвої сутності прислівника над номінативною. Другою запорукою залучення хрононіма до ядра є беззаперечна орієнтація змістової першооснови конкретної лексеми на дуоцентричний комунікативний акт, в якому домінувальні рольові позиції посідає мовець, а другорядні – слухач (вони як адресат та адресант висловлення становлять своєрідну пару, якій, згідно із зауваженням С. Левінсона, відповідає опозиція «часу кодування» і «часу прийому») [175, с. 14].

Варто підкреслити, що ключовими українськими адвербативними носіями окреслених відмінностей є такі суб'єктивно скоординовані дейктичні втілювачі збігу події і мовленнєвого процесу, як *тепер* і *зараз*; в італійській мові їм в повній мірі еквівалентні *adesso* і *ora*, а в англійській – *now*. Зокрема, у наведеному нижче прикладі, вилученому з англійськомовного публіцистичного джерела “The Guardian”, проілюстрований типовий випадок функційної реалізації ядерного адвербативного дейктика: *now* не надає жодної інформації щодо об'єктивних темпоральних параметрів, натомість лише вказує на час, визначений репрезентованою комунікативною ситуацією (і, в тому числі, самим мовцем як її організатором).

Now let's discuss the schedule over the coming days (The Guardian. – 23.12.2010).

Невід'ємними компонентами центрального сегменту Прислівникового Вказівного Поля вважаємо лексемні індикатори передування процесу мовленнєвому акту: *тому*, *назад* (українські), *fa* (італійський) і *ago* (англійський). Слід сфокусувати увагу на рольовій несамотійності цих лінгвістичних одиниць, які підлягають обов'язковому комбінуванню із формами на позначення часового проміжку. Саме в цій контекстуальній підпорядкованості яскраво виявлена чітка орієнтація згаданих часових дейктиків на комунікативний епізод.

Два роки тому дівчина видала першу фотокнижку Prouyat mon Amour, гроші на яку збрала через сайт для фінансування творчих проектів (Газета по-українськи. – 12.07.2018).

Поділяючи наукову позицію багатьох дослідників, наголосимо на фундаментальності таких семантично неоднорідних Власне Дейктичних темпоральних адвербативів, як *modi*, *allora* і *then* (аналогі). Диференційною змістовою ознакою цих класичних ядерних дейктиків є значна перевага вказівного, а не номінативного елемента в їх значеннєвій першооснові. Особливу увагу необхідно звернути на здатність окреслених прислівникових хрононімів до розташування події як в межах часового простору передування, так і слідування із обов'язковою орієнтацією процесу на центр відліку – мовленнєвий акт.

Si trattava di avere una visione – allora come adesso - e quando la Samsung divenne molto più tardi un vero e proprio Group, con divisioni che si occupavano di diversi settori del mercato, era chiaro che anche la tecnologia dovesse far parte del business (Il Giornale. – 15.09.2016).

Абсолютно логічним видається рішення щодо зарахування до словесної категорії стрижневих адвербативних часових вказівників мовних елементів із ускладненим семантичним навантаженням: *doci* і *finora* (*sinora*), які, згідно із застосованою раніше версією потрактування, були наділені

статусом темпоральних деталізаторів інклюзивного передування (див. підрозділ 3.1.1.). Причетність цих лінгвістичних одиниць до ядерного сектору Прислівникового Вказівного Поля зумовлена фактом їх конкретизації лише під час комунікативного процесу, на який скоординоване змістове насичення зазначених адвербативів. Варто наголосити на некоректності залучення до аналізованого польового сегменту англійськомовного аналога *doci* і *finora (sinora) hitherto*, який, відповідно до інтерпретаційної концепції, постульованої у спеціалізованих джерелах, налаштований як на суб'єктивну, так і на об'єктивну часову орієнтацію.

«*Finora* la struttura ha funzionato per alcune iniziative legate ad associazioni religiose e ha ospitato anche un incontro tra tutti i vescovi piemontesi ≥» (La Stampa. – 08.07.2018).

Звертаючись до проблеми складового наповнення системного сегменту 1.2., зауважимо, що, подібно до ядерних часових дейктиків, адвербативні компоненти цієї групи позначені семантикою, в якій домінувальним є дейктичний елемент. Натомість, на противагу стрижневим темпоральним індикаторам, прислівникові фігуранти Контактного біляядерного простору є потенційними втілювачами часових параметрів події у її корелятивності як із мовленнєвим актом, так і з іншою точкою відліку (суб'єктивно-об'єктивна часова орієнтація). Зокрема, сфокусуємося на репрезентованому нижче англійськомовному прикладі:

Interpol, which co-ordinates policing between 192 member countries, meanwhile, is deepening its collaboration with the financial sector (Financial Times. – 12.07.2018).

У наведеній фразі очевидним є семантико-граматичний зв'язок між різнорідним вербативними формами дійсного часу (*co-ordinates* та *is depending*) та адвербативним хрононімом *meanwhile*, завдяки якому уможливлена актуалізація часової співвіднесеності цих двох дієслівно об'єктивованих процесів. З цього інтерпретаційного ракурсу необхідно констатувати реалізацію дейктичного змістового налаштування окресленого

темпорального прислівника, семантично зорієнтованого на відмінний від комунікативної ситуації центр координації – а саме: на факт, проілюстрований у першій частині речення. З іншого боку *meanwhile* як носія значеннєвого навантаження «в той самий час» можна справедливо номінувати адвербативним маркером часового збігу події із мовленнєвим епізодом. Варто підкреслити, що іншими англійськими компонентами системного фрагменту 1.2. є такі втілювачі одночасності, як *simultaneously*, *concurrently*, *together* і *synchronously*. До лінгвістичного комплексу українських Власне Дейктичних темпоральних прислівників, локалізованих у Контактному Біляядерному Просторі, були віднесені синонімічні форми *одночасно*, *водночас*, *відразу*, *разом* і *заразом*; натомість італійськими еквівалентами окреслених мовних одиниць є лексеми *contemporaneamente*, *simultaneamente*, *frattanto* та *insieme*.

Невід’ємними фігурантами аналізованої адвербативної сукупності суб’єктивно-об’єктивних часових дейктичних координаторів є українськомовні конкретизатори передування *раніше*, *передніше* і *перше*. Згідно із запропонованою у «Словнику української мови» версією дефініціювання, у семантичній структурі цих лінгвістичних елементів інтегровані змістові відтінки «до цього часу, колись» і «перед чимсь іншим», «до настання певного моменту», що сигналізує про гетерогенність вказівної потенції окреслених прислівників. Зокрема, зацентуємо увагу на представленому нижче реченні, винайденому у суспільно-політичному часописі «Український тиждень».

*Мітингувальники на вулиці Грушевського в Києві підпалили бензобак міліцейського автобуса, який **раніше** вже горів, але його загасили за допомогою вогнегасників (Український тиждень. – 19.01.2014).*

У цій фразі яскраво проілюстрований комбінаторний характер дейктичної рольової реалізації адвербативного хрононіму *раніше*. Перш за все, слід наголосити на об’єктивації цією частиномовною одиницею випереджання процесу *вже горів* мовленнєвому епізодові. При цьому

видається доцільним констатувати об'єктивну орієнтацію змістового навантаження згаданого прислівника на пункт відліку, не пов'язаний із комунікативним актом. Мається на увазі, що момент *горіння бензобаку* передує у загальній часовій площині не лише епізодові формулювання зазначеного висловлення, але й такій координаційній точці, як той темпоральний фрагмент, коли *мітингувальники підпалили* той самий *бензобак*. Зауважимо, що серед італійських адвербативних дейктиків, які підлягають залученню до Контактного Біляядерного Простору за рахунок наявності в них функційно-семантичних відмінностей, ідентичних схарактеризованим вище, слід виділити лексеми *anteriormente*, *precedentemente*, *prima* і *già* (еквівалент останнього прислівника відсутній в українськомовній версії системного сегменту 1.2.). Англійськими Власне дейктичними адвербативними хрононімами – вказівниками передування, розташованими у безпосередній наближеності до ядра, варто номінувати раніше згадану форму *hitherto*, а також *already*, *before*, *previously* і *since*.

До складу мовної сукупності прислівникових дейктиків із подвійною (суб'єктивно-об'єктивною) детермінованістю семантики необхідно зарахувати такі часові індикатори слідування, як українські лексеми *незабаром*, *невдовзі*, *скоро* і *нескоро*, італійські хрононіми *presto*, *dopo* і *più tardi*, а також англійські адвербативні одиниці *soon*, *shortly*, *near*, *away*, *after* і *later*. Слід наголосити на безсумнівній змістовій, формальній і рольовій різноманітності згаданих лінгвістично спеціалізованих системних репрезентантів. Зокрема, звернімо увагу на українськомовній актуалізації аналізованої варіації функційно-семантичного навантаження антонімічними прислівниковими дейктиками *скоро* і *нескоро*, а також на фігуруванні в межах системного епізоду 1.2. італійськомовної темпоральної адвербативної сполуки *più tardi* (нагадаємо, що, згідно із раніше застосованим інтерпретаційним механізмом, вона була наділена статусом факультативного компоненту класифікаційного фрагменту). Серед англійських суб'єктивно-об'єктивних Власне дейктичних прислівникових втілювачів доцільно

виділити лексему *later*, яка характеризується неповною значеннєвою автономністю, адже являє собою вищу ступінь від форми *late*. З метою більш деталізованого наукового розгляду функційно-змістового навантаження згаданих часових вказівників пропонуємо порівняти специфіку фразової реалізації лексеми *soon* у двох наведених нижче англійськомовних прикладах.

Once a protected species, Canada geese (Branta canadensis) may soon become a target for hunters (The Guardian. – 27.09.2011).

Soon after receiving the injections at 10pm, she reportedly fell ill and started gasping for air, and her condition quickly deteriorated (Daily Mirror. – 18.07.2018).

Так, у першому реченні безперечною є суб'єктивна орієнтація семантики окресленого темпорального адвербатива, натомість, у другому випадку видається справедливим констатувати співвіднесення *soon* із центром відліку, відмінним від комунікативного акту: а саме із моментом отримання ін'єкцій (*after receiving the injections at 10pm*).

У контексті ґрунтовного дослідження композиційної своєрідності Прислівникового Вказівного Поля просуваючись у напрямі, кардинально протилежному від ядра, слід зупинитися на Дистантному Біляядерному Просторі, репрезентованому специфічним різновидом Власне дейктиків. Змістова першооснова цих лексичних специфікаторів диференціюється за зниженим рівнем превалювання дейктичної сутності (порівняно із відповідними показниками проаналізованих адвербативних хрононімів), а також за стабільною схильністю до вказівки на об'єктивні часові параметри. Остання відмінність зумовлює порівняння лінгвістичної єдності, представлені у системному епізоді 1.3. із попередньо схарактеризованою прислівниковою групою на позначення часової корелятивності процесу із установленим моментом. В обидвох випадках координаційним пунктом номінований конкретний епізод, функційно дистанційований від мовленнєвого акту і наділений роллю «темпоральної норми» (див. підрозділ

3.1.2.). З урахуванням вищезазначеного видається доцільним розглянути в межах Дистантного біляядерного простору частково змінений компонентний склад прислівникового об'єднання індикаторів часового співвіднесення події із установленим моментом. Акцентуючись на природі згаданих композиційних трансформацій, зауважимо, що вони полягають у вмотивованому скороченні кількості темпоральних адвербативів, які підлягають копіюванню з лінгвістичної сукупності, представлені у попередньому підрозділі дисертаційної розробки, до групи прислівникових Власне дейктичних часових деталізаторів. Перш за все, варто наголосити на некоректності залучення до системного сегменту 1.3. лексем, раніше наділених факультативним статусом: *доречно, сезонно, загодя, недоречно; stagionalmente, opportunamente, precedentemente, inopportunamente; seasonably, short*, адже ці адвербативні хрононіми характеризуються ускладненістю семантики і другорядністю часового дейктичного елемента у її структурі. Очевидною є доля італійського прислівника *presto*, локалізованого в Контактному Біляядерному Просторі і позначеного суб'єктивно-об'єктивною орієнтацією змістової першооснови. Невідповідність семантичної сутності слова специфіці аналізованої адвербативної сукупності є ключовим аргументом на користь дистанціювання від системного фрагменту 1.3. таких англійських часових конкретизаторів, як *opportunely, precociously, inopportunely* і *unseasonably*. Зокрема, згідно із запропонованою в спеціалізованих інтернет-сервісах версією дефініціювання, опозитивна лексемна пара *opportunely – inopportunely* позначена тенденційним функційним налаштуванням на відображення адекватності, слушності моменту здійснення процесу, реалізація якого у відповідний час уможливить / унеможливить отримання певних дивідендів. Як висновок – констатуємо знижений рівень дейктичності прислівникового семантичного навантаження, ускладненого додатковими елементами, фактично, невагомими у тематичних межах репрезентованого дослідження. Подібна лінгвістична ситуація зафіксована у випадку

відображення часових показників події такими гетерогенними за змістовими характеристиками англійськими адвербативними одиницями, як *precociously* і *unseasonably*, домінувальні позиції у значеннєвому базисі яких посідає номінативний, а не дейктичний елемент.

Підсумовуючи загальний огляд біляядерної зони Прислівникового Вказівного Поля, важливо наголосити на безперечній квантитативній значущості розташованої у Дистантному Біляядерному Просторі адвербативної дейктичної групи, яка загалом налічує 33 лексемні фігуранти: 15 українських, 10 італійських і 8 англійських (окрему увагу звернімо на кількісну неоднорідність лінгвістично спеціалізованих мовних компонентів). Наочною демонстрацією своєрідності функційної реалізації згаданих темпоральних прислівників є наведений нижче приклад, вилучений з українськомовного публіцистичного друкованого джерела.

*«Це історія про мого молодшого брата Василя. Він **пізно** почав говорити, але коли заговорив, то одразу заспівав...»*, – перші слова, які брат Василя Сліпака Орест каже на початку документального фільму «Міф» (Український тиждень. – 02.07.2017).

3.2.2. Напівдейктики

Конституйовані Напівдейктичними адвербативними часовими конкретизаторами дві периферійні локації аналізованої функційно-семантичної польової сукупності справедливо номіновані її найвіддаленішими зонами. Ядерною диференційною ознакою прислівникових репрезентантів цих системних позицій є вміщення значеннєвою структурою хрононімів номінативного і дейктичного елементів. Зауважимо, що, за умови виконання певним адвербативним Напівдейктиком ролі часового координатора події відносно комунікативного акту (і в тому числі мовця як його організатора), цей лінгвістичний елемент підлягає зарахуванню до системного фрагменту 2.1., натомість, у випадку фіксування об'єктивного типу семантичної орієнтації номінативно-вказівної

прислівникової одиниці, вона автоматично кваліфікується як фігурант Далекої Периферії.

Варто наголосити на логічності розміщення в межах більш наближеної до ядра внутрішньопольової локації таких українських темпоральних адвербативів, як *сьогодні, вчора, завтра*, їх комбінацій із лексемами на позначення добового періоду: *сьогодні / вчора / завтра вранці (вдень, ввечері, вночі)*, а також лексичного часового специфікатора *торік*. Відповідно, статусом італійськомовних компонентів Близької Периферії Прислівникового Вказівного Поля необхідно наділити еквівалентні попереднім мовні елементи *oggi, ieri, domani, stamattina / stamani / stamane, stasera, stanotte* (відповідники українських адвербативних сполук *сьогодні вранці, сьогодні ввечері і сьогодні вночі*), *oggi pomeriggio, ieri mattina / ieri mattina, ieri pomeriggio, ieri sera / iersera, ieri notte / ieri notte, domani mattina / domattina, domani pomeriggio (sera, notte)* і *l'altr'anno*. За аналогією можливо здійснити добір англійськомовних Напівдейктичних суб'єктивно-зорієнтованих темпоральних прислівників, серед яких виділимо: *today, yesterday, tomorrow, tonight (= сьогодні вночі), yesterday morning (afternoon, evening), yesternight, tomorrow morning (afternoon, evening, night)*. Всебічно досліджуючи згадані лінгвістично спеціалізовані лексичні часові специфікатори, вважаємо доцільним зацентруватися на деяких структурно-змістових відмінностях цих адвербативних хрононімів. Перш за все, слід наголосити на відмінній формальній організації тих прислівникових одиниць, факультативність яких була декларована за попередньою класифікаційною стратегією. Зі структурного інтерпретаційного ракурсу найбільш стабільними (потенційно незмінюваними) видаються українськомовні часові вказівники (наприклад, *вчора вранці, завтра ввечері*: у цьому випадку тенденція до утворення цілісної лексеми з двох окремих відсутня); натомість, на нашу думку, найбільш схильними до формальних модифікацій є італійські адвербативні Напівдейктики (наприклад, у публіцистичних джерелах було зафіксоване паралельне оперування як лексемною комбінацією *domani*

mattina, так і її інтегрованою формою *domattina*). Неможливо оминати увагою питання італійської та англійської прислівникової актуалізації змістового відтінку «в цей день вранці / ввечері / вночі». Варто зауважити, що, якщо в українській лінгвістичній системі типовим є застосування з окресленою метою сполучення *сьогодні* із мовними одиницями на позначення добового періоду, то в італійській мові заміником цієї словесної комбінації є цілісна лексема *stamattina / stanotte* тощо, де перша частина являє собою скорочену форму від прикметника *questo* (цей); при цьому англійськомовне прислівникове відображення згаданої семантики диференціюється за аналітичним характером (виключення – адвербатив *tonight*): *this morning, this afternoon* (*this* – еквівалент *questo*).

З метою глибинного дослідження специфіки інтегрування номінативного і дейктичного змістових компонентів у значеннєвій першооснові аналізованих адвербативних фігурантів Близької Периферії пропонується здійснити деталізований науковий розгляд класичного італійського Напівдейктика *domani*. Нагадаємо, що, згідно із версією витлумачення, постульованою в спеціалізованих інтернет-сервісах, згадана лінгвістична одиниця є носієм семантичного навантаження «в день, який безпосередньо слідує за сьогоднішнім», що є ілюстративним свідченням формування опозиції між дійсністю (умовний часовий простір реалізації комунікативного акту) і майбутністю (часові координати події). Слід підкреслити, що ключова роль *domani* полягає у наданні вказівної інформації щодо відношення відповідного часового періоду до локалізованого у «сьогодні» («oggi») мовленнєвого процесу. З урахуванням безсумнівності превалювання у змістовій системі дейктичних лексем відносного компоненту наголошення на вказівній функційно-семантичній сутності окресленого суб'єктивно-орієнтованого прислівникового хрононіма вважаємо цілком доцільним. Втім, на відміну від стрижневих дейктичних індикаторів будь-яких часових відрізків, адвербативний конститuent Близької Периферії *domani*, позначений відносно-кваліфікативною змістовою природою, є

вказівником конкретного часового періоду, довжиною у 24 години. Звертаючись до прикладів застосування цього гетерогенного прислівникового Напівдейктика в італійській пресі, вважаємо необхідним зацентувати увагу на очевидній відмінності прототипного комунікативного процесу і фактів, представлених у модифікованій наративній формі на сторінках публіцистичних друкованих джерел. Зокрема, у наведеному нижче прикладі координація часового маркера *domani* відбувається не відносно моменту ознайомлення реципієнта із текстом публікації, а відповідно до темпорального фрагменту підготовки статті: а, отже, «сьогодні» у зазначеній лінгвістичній ситуації співвіднесене лише із дійсністю автора на момент написання.

Domani arriverà la decisione del Tas di Losanna e sabato verrà revocato l'attuale cda per insediarsi uno nuovo targato Elliott con Paolo Scaroni presidente (Corriere della sera. – 18.07.2018).

У ході ґрунтового аналізу складового наповнення репрезентованої у системному епізоді 2.2. групи Напівдейктичних відносно-кваліфікативних адвербативних часових специфікаторів слід сфокусуватися на стрижневій потенції цих лінгвістичних елементів до орієнтації часових показників процесу виключно відносно координаційного пункту, відмінного від мовленнєвого епізоду. З цього інтерпретаційного ракурсу видається логічним зарахувати до окресленої прислівникової сукупності такі українськомовні лексеми, як *позавчора*, *післязавтра* і *назавтра*, а також словесні комбінації *позавчора вранці / ввечері / вночі* і *напередодні вранці / вдень / ввечері / вночі*. Серед італійських компонентів Далекої Периферії Адвербативного Вказівного Поля слід виокремити форми *avantieri*, *dopodomani*, *l'indomani*, а також сполучення *avantieri mattina / pomeriggio / sera / notte*, *dopodomani mattina / sera* і *l'indomani mattina*, натомість відповідне прислівникове об'єднання в англійськомовному лінгвістичному оформленні є однокомпонентним і представлене лише часовим індикатором *overnight*. Безумовної деталізації потребує рішення щодо залучення до аналізованої

польової локації українських та італійських семантично контрастивних адвербативних хрононімів, попередньо наділених статусом втілювачів корелятивності часу події із дійсним моментом і позначених змістовими відтінками «два дні тому» і «через день після сьогоднішнього». На нашу думку, ці лексичні елементи підлягають максимальному дистанціюванню від ядерного сегменту Прислівникового Вказівного Поля не за семантичними, а за словотворчими показниками. Аргументом на користь окресленого внутрішньопольового розташування лексем *позавчора, післязавтра, avantieri, dopodomani* (і їх сполучень із формами на позначення добового періоду) є факт зафіксування у формальній структурі цих слів раніше схарактеризованих адвербативних одиниць *вчора, завтра* та *ieri, domani* відповідно. Саме тому можна впевнено наголосити на формальному відображенні аналізованими прислівниками часової координації процесу не відносно дійсного моменту (умовного «сьогодні»), а відповідно до згаданих темпоральних епізодів (свідченням авторської тези є те, що, наприклад, інтеграція лексемних фрагментів за схемою «два дні – після – сьогодні» замінена словотворчим механізмом «після – завтра»). Відмінний від застосованих на попередніх кваліфікативних стадіях інтерпретаційний принцип був активно задіяний і в контексті наукового оцінювання композиційного влаштування англійськомовного варіанта системного сегменту 2.2. Варто підкреслити, що зарахування до його складу Напівдейктичного прислівникового компоненту *overnight* зумовлене не семантичним навантаженням або структурними параметрами цієї лексеми, а виключно доцільністю відповідного внутрішньопольового розташування її українськомовного еквівалента *напередодні ввечері / вночі*. З метою глибинного занурення до функційно-змістової сутності усіх згаданих адвербативних конститuentів Далекої Периферії пропонується звернутися до ілюстративного прикладу фразової реалізації останнього українського сполучення, перший компонент якого є носієм дейктичного, а другий – номінативного семантико-рольового насичення.

*Очевидці оприлюднили відео масової бійки футбольних вболівальників в Києві, яка сталася **напередодні ввечері 5 листопада** (Український тиждень. – 06.11.2017).*

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи здобуту в результаті ґрунтовного дослідження лінгвістично спеціалізованих публіцистичних друкованих джерел практичну інформацію щодо структурних, семантичних і рольових властивостей українського, італійського та англійського темпорального прислівника, необхідно зацентруватися на основоположних фактах щодо специфіки фігурування цього частиномовного елемента у згаданих різносистемних мовних комплексах.

Слід зазначити, що всебічний аналіз ключових диференційних ознак аналізованого периферійного фігуранта функційно-семантичного темпорального поля був здійснений за рахунок оперування двома базовими стратегіями членування, умовно номінованими «за точкою відліку» і «за рівнем дейктичності». Позначені комбінаторною сутністю, ці класифікаційні системи являють собою інтеграцію таких різнорідних критеріїв розподілу, як: за локалізацією в межах відповідного мікрополя Вказівного Поля Часу; за характером темпорального конкретизатора; за природою корелятивності часу процесу із дійсним моментом; за ступенем віддаленості події від центру часової координації; за засобом номінації і за способом орієнтації.

У результаті деталізованого розгляду чітко структурованої прислівникової сукупності часових індикаторів співвіднесення процесу із дійсним моментом варто наголосити на очевидній квантитативній значущості українськомовної адвербативної єдності. До її складу були віднесені 63 компоненти, натомість чисельність прислівникових елементів відповідного італійськомовного та англійськомовного лінгвістичного об'єднання є однаковою і складає лише 53 темпоральних адвербатива. Кількісно ідентичною є група факультативних прислівникових репрезентантів цієї

системи розподілу – 19, при цьому в українській мові їх процентне співвідношення із ядерними компонентами становить 30%, в італійській та в англійській – по 46%. У цьому контексті доцільно сфокусуватися на авторському принципі диференціації другорядних (факультативних) класифікаційних конститuentів за структурною роз'єднаністю (ознака адвербативних сполучень), лексико-граматичною гетерогенністю (зокрема, за умови комбінування прислівника із іншою частиною мови у словесній конструкції – напр. *domani mattina*), ускладненістю семантичного налаштування (напр., *хутко*), контекстуальною неавтономністю (напр., *тому*), архаїчністю та маловживаністю (напр., *presently*). Яскравим виявленням граматично-зумовленого протиставлення синтетично-влаштованої української мови напіваналітичному італійському та аналітичному англійському лінгвістичним комплексам є факт активного рольового домінування в останніх неоднорідних за формальними і частиномовними параметрами лексичних часових втілювачів над цілісними адвербативними формами. Ілюстративним свідченням реалізації цієї тенденції в італійській мові є аргументоване у науковій розвідці скорочення відповідної схеми членування на епізод 1.2.2.1. («інклюзивне слідування події за дійсним моментом») через необхідність його наповнення виключно згаданими неоднорідними сполуками, які підлягають дистанціюванню від загальної класифікації; аналогічна ситуація зафіксована у випадку лексичної англійськомовної об'єктивації функційно-змістового насичення «ексклюзивне конкретизоване слідування процесу за моментом у тексті» (сегмент 1.2.2.2 (а)2.). Втім, зауважимо, що навіть з урахуванням безсумнівної різносистемності зазначених мов, природа адвербативного українського, італійського та англійського часового маркування корелятивності події із дійсним моментом нерідко має спільні риси. Зокрема, до складу універсальних диференційних ознак темпоральної прислівникової конкретизації можна справедливо залучити наявну у деяких аналізованих мовних одиниць потенцію до гармонійного фігурування в межах декількох

мікрополів Вказівного Поля Часу: наприклад, *modi* і *зараз* є компонентами усіх трьох часових площин, *ora* подібно до *just now* наділений статусом компоненту мікрополів «Одночасність» і «Передування», натомість *allora*, як *now* і *then* логічно номінувати вказівниками збігу і слідування. Своєрідною подібністю проявлення функційно-семантичних властивостей характеризуються і деякі українські, італійські та англійські адвербативні часові актуалізатори конкретизованості / неконкретизованості (на базі трьох мікрополів): у трьох окреслених лінгвістичних комплексів зафіксована стійка тенденція до ідентичного відображення згаданих опозитивних типів часового взаємовідношення такими прислівниковими лексемами, як *зараз* (*ora*, *now*), *вчора* (*ieri*, *yesterday*) і *завтра* (*domani*, *tomorrow*). Серед спільних для аналізованих мов механізмів часового адвербативного маркування ексклюзивного конкретизованого передуювання / слідування процесу за дійсним моментом слід виокремити об'єктивацію цих змістових відтінків лексемними конструкціями із повним прислівниковим (в українській мові) і напівприслівниковим (в італійській та англійській) лексико-граматичним навантаженням (напр., *вчора вночі*). В результаті глибинного дослідження структурних відмінностей лінгвістично спеціалізованих репрезентантів запропонованого класифікаційного комплексу необхідно наголосити на відсутності у поодиноких випадках формальної однорідності темпоральних прислівників будь-яких ознак системності.

Менш кількісною за компонентним наповненням є група адвербативних часових втілювачів корелятивності процесу із установленим моментом, для кваліфікування якого у дисертаційній розробці було введено поняття «темпоральна норма». Складовий розподіл у зазначеній прислівниковій сукупності відбувся за наступною схемою: в українськомовній класифікаційній варіації було зафіксовано 20 фігурантів, в італійськомовній – 16, а в англійськомовній – 14. Квантитативною незначністю характеризуються відповідні лінгвістичні єдності адвербативних часових деталізаторів із факультативним статусом: в українській та

італійській мовах їх кількість складає чотири одиниці (на кожен мову), натомість в англійській – лише дві (у процентному співвідношенні із стрижневими конститuentами авторської систематизації в українській мові факультативні темпоральні прислівники становлять 20%, в італійській – 25%, в англійській – 14%). Поза всякими сумнівами, ядерною диференційною ознакою цього класифікаційного комплексу є структурна однорідність його адвербативних компонентів, абсолютна більшість яких являє собою часові специфікатори із типовою прислівниковою формальною організацією: зокрема, в українській мові 80% від загальної кількості фігурантів групи складають лексеми із морфемою *-o* (напр., *зарано*), в італійській мові 81% адвербативних елементів мають суфікс *-mente* (напр., *precedentemente*), а в англійській – 79% прислівникових хрононімів відрізняються за характерним суфіксом *-ly* (напр., *precociously*). У ході всебічного наукового оцінювання функційно-семантичних і структурних відмінностей адвербативних маркерів часового співвіднесення події із установленим моментом (на базі трьох різносистемних мов) був виявлений такий нюанс, як тенденційна схильність до наповнення української, італійської та англійської варіації аналізованої лінгвістичної сукупності еквівалентними прислівниковими лексемами за принципом їх «віддзеркалення» (у певних випадках, етимологічно-зумовленого: напр., пор. італійську форму *prematuramente* із її англійськомовним відповідником *prematurely*). Враховуючи вищезазначене, вважаємо необхідним констатувати наявність у згаданих лінгвістично спеціалізованих адвербативних груп очевидної компонентної пропорційності, яка в більшій мірі зафіксована на базі германської англійської та романської італійської мов.

Цільове налаштування другої авторської стратегії розподілу прислівникових часових конкретизаторів полягало у виявленні ступеня дейктичного насичення цих ядерних компонентів Вказівного Поля Часу, локалізація якого у периферійній зоні ФСП «Темпоральність» було аргументоване в науковій розвідці композиційною специфічністю

окреслених ієрархічно-організованих мовних єдностей. Слід зауважити, що загальна чисельність різнорідних за вказівною властивістю адвербативних конститuentів зазначеної української класифікаційної системи становить 58 одиниць, італійської – 52, а англійської – 40, в чому проілюстрована відмінна кількісна значущість окреслених прислівникових груп. Роздрібнення Адвербативного Вказівного Поля Часу на ядерну (Ядро, Контактний Біляядерний Простір і Дистантний Біляядерний Простір) і периферійну (Ближня Периферія і Далека Периферія) позиції уможливило диференціацію Власне дейктичних і Напівдейктичних прислівникових хрононімів за питомою вагою вказівного елемента (порівняно із номінативним) у їх семантичній першооснові і за засобом орієнтації часових адвербативних індикаторів відносно комунікативного епізоду або іншої точки відліку. Порівнюючи усі згадані польові локації із акцентом на їх складовому наповненні і функційно-змістовому навантаженні їх лінгвістичних фігурантів у трьох аналізованих мовах, необхідно наголосити на найбільшій гармонійності (у компаративному ракурсі) Контактного Біляядерного Простору, представленого 12 українськими, 11 італійськими та 16 англійськими темпоральними прислівниками; натомість зоною розташування найбільш контрастивних за окресленими показниками лінгвістично спеціалізованих груп адвербативних часових вказівників є Далека Периферія (в українськомовній та італійськомовній варіації вона репрезентована 10 елементами, при цьому в англійськомовній – лише одним).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Частиномовна система або цілісність різнорідних лексемних класів є універсальним лінгвістичним утворенням, характер композиційної організації і компонентної систематизації якого залежить від групової приналежності і граматичного устрою репрезентованого ним мовного комплексу. Найбільш розповсюдженою у науковому колі є загальнолінгвістична тенденція диференціації лексико-граматичних розрядів за формально-змістовим і функційно-семантичним критеріями, застосування яких уможливує виділення опозитивних «змінюваних» і «незмінюваних», а також «повнозначних» і «неповнозначних / службових» сукупностей слів. Серед спільних для частиномовних єдностей різносистемних української, італійської та англійської мов варто виокремити такі лексемні сукупності, як іменник, дієслово, прикметник, займенник, прислівник, прийменник, сполучник і вигук.

Невід'ємним універсальним елементом лексико-граматичної цілісності є адвербатив, позначений складовою, рольовою, структурною, семантичною і синтаксичною гетерогенністю. Стрижневою морфологічною властивістю прислівника трьох згаданих лінгвістичних комплексів є незмінюваність, при цьому єдина для аналізованого словесного класу словозмінна опція (ступеневе градування) характеризується відмінними формами своєї реалізації у різносистемних мовах: синтетичною в українській та аналітичною – в англійській та італійській. Подібним в окреслених лінгвістичних єдностях є фундаментальний механізм адвербіалізації, виявлений у комбінуванні ад'єктивної бази із чітко окресленими для кожної мови адвербативними морфемами: в українській – із суфіксами *-o*, *-e*, в італійській – із *-mente*, а в англійській – із *-ly*.

Формально проілюстрована корелятивність прислівникових одиниць із лексемами-фігурантами інших частиномовних об'єднань сигналізує про комбінаторність змістового наповнення адвербативних компонентів, у семантиці яких інтегровано значеннєве насичення вихідного слова і самого

прислівника. Результатом рольової кваліфікації окресленого лексико-граматичного розряду є декларування універсальності модифікаційного функційного налаштування його репрезентантів. Сфокусований на відображенні динамічного дієслівного і статичного прикметникового ознакових параметрів, український, італійський та англійський адвербатив, у більшості випадків розташований у безпосередній близькості до позначуваної ним лексеми, традиційно виконує синтаксичну роль обставини.

Серед запропонованих вітчизняними та іноземними спеціалістами-словесниками стратегій вивчення і класифікації прислівника центральні позиції посідає семантичний експлікативний підхід, за яким уможливлено виокремлення таких спільних для української, італійської та англійської мов адвербативних розрядів, як способовий, локативний, темпоральний і числовий. На нашу думку, з метою всебічного ґрунтовного дослідження прислівникових одиниць на різносистемному лінгвістичному ґрунті необхідним є оперування гетерогенним принципом членування, який вміщує семантичний, синтаксичний, формальний (морфологічний) та етимологічний механізми систематизації.

У загальнонауковому ракурсі час і темпоральність є взаємозумовленими етимологічно-співвіднесеними універсаліями різного рівня конкретизованості. Час традиційно кваліфікований як один із визначальних онтологічних компонентів і міждисциплінарний об'єкт, з мовознавчих інтерпретаційних позицій до відповідного терміна доцільно застосовувати декілька варіантів витлумачення: парадигмальна дієслівна єдність («граматичний час»), а також інваріантна змістова константа і семантична категорія найвищого ступеня узагальненості. Темпоральність або лінгвістична часова реалізація являє собою більш вузьке за сферовою спеціалізацією семантичне поняття, наділене потенцією до відтворення специфічності усвідомлення людиною часових показників процесу, а також утворене на базі цієї значеннєвої першооснови і представлене різнорідними лінгвістичними актуалізаторами моноцентричне функційно-семантичне поле.

Темпоральність є «векторною» актуалізаційною категорією орієнтаційного типу, дейктичне налаштування якої виявлене у факті окреслення комунікантом під час мовленнєвого акту часових параметрів конкретної дії у кореляції із чітким координаційним орієнтиром (моментом мовлення або іншим моментом). Об'єктивованій системно-мовними лінгвістичними засобами відліковий пункт часової орієнтації має назву «часовий дейктичний центр».

Ядро функційно-семантичного темпорального поля, композиційно влаштованого подібно до інших ФСП за принципом центрально-периферійного переходу, представлене дієслівним парадигмальним комплексом – носієм загального дейктичного часового значення. Другорядними польовими конститuentами, націленими на деталізацію актуалізованого морфологічними репрезентантами загального часового плану, є лексичні конкретизатори. З-поміж них особливим статусом наділений темпоральний прислівник – один із найбільш спеціалізованих лексичних часових індикаторів, семантичне навантаження якого характеризується найвищим рівнем дейктичності порівняно зі змістовим наповненням інших лексемних груп. Остання адвербативна відмінність зумовлює застосування до аналізованої сукупності слів лінгвістичного терміна «часовий дейктик».

З метою ґрунтовного цілісного дослідження формальних, значеннєвих і рольових властивостей прислівникових хрононімів української, італійської та англійської мов був здійснений «різноракурсний» плановий розподіл лінгвістично спеціалізованих адвербативних часових маркерів за двома базовими критеріями: за точкою відліку і за рівнем дейктичності. Перший класифікаційний принцип, концептуальну основу якого становить запропонований Ф. І. Панковим [95] механізм членування темпорального прислівника, являє собою інтеграцію декількох критеріїв адвербативної диференціації. Зокрема, у ході систематизації лексичних часових деталізаторів за орієнтаційним центром в межах аналізованої частиномовної

єдності увагу було сфокусовано на пункті часової дейктичної координації (дійсний момент: момент мовлення, момент в тексті / установлений момент), на локалізації прислівника в межах відповідного мікрополя Вказівного Поля Часу («Одночасність», «Передування», «Слідування»), на характері темпорального актуалізатора (конкретизований / неконкретизований), на природі корелятивності часу процесу із дійсним моментом (інклюзивна / ексклюзивна форми співвіднесеності), а також на ступені віддаленості події від певної точки відліку (контактність / дистантність). У контексті наукового висвітлення першої стратегії розподілу адвербативних часових вказівників різносистемних мов окремої акцентуації потребує авторський принцип протиставлення головних класифікаційних компонентів факультативним з таких причин, як структурна роз'єднаність, частиномовна неоднорідність, ускладненість семантики, контекстуальна неавтономність, архаїчність або маловживаність останніх.

З-поміж прислівникових часових індикаторів координації процесу із дійсним моментом на українській лінгвістичній базі було зафіксовано 63 одиниці, натомість на італійській та англійській – по 53; група факультативних адвербативних репрезентантів цієї класифікаційної системи є кількісно ідентичною у трьох мовах і складає 19 елементів. Ілюстративним свідченням опозитивності граматичного устрою згаданих лінгвістичних комплексів є факт рольового домінування в напіваналітичній італійській та аналітичній англійській мовах гетерогенних за лексико-граматичними і структурними параметрами прислівникових хрононімних компонентів над цілісними лексемами. Стрижневими універсальними відмінностями адвербативного часового маркування корелятивності події із дійсним моментом є зафіксована на матеріалі трьох різносистемних мов тенденційна потенція деяких темпоральних прислівників до гармонійного фігурування в межах декількох мікрополів Вказівного Поля Часу (напр., *allora, now* і *then* є вказівниками збігу і слідування), а також до актуалізації конкретизованої і неконкретизованої форм часових зв'язків (напр., *зараз, ora* і *now*). Типовим

для аналізованих лінгвістичних спільностей механізмом адвербативного відображення ексклюзивного конкретизованого передування / слідування процесу за дійсним моментом є об'єктивація цих семантичних відтінків лексемними комбінаціями, позначеними повним прислівниковим (в українській мові) і напівприслівниковим (в італійській та англійській) лексико-граматичним статусом (напр, *ieri notte*).

До складу українськомовних адвербативних виразників часової співвіднесеності події із установленим моментом автором було зараховано 20 одиниць, в італійськомовній версії їх кількість становить 16 компонентів, а в англійськомовній – 14; серед факультативних прислівникових носіїв відповідного функційно-семантичного навантаження було виокремлено 10 часових специфікаторів (по чотири темпоральних адвербатива в українській та італійській мовах і 2 – в англійській). Характерною ознакою представленого фрагменту першого класифікаційного об'єднання є структурна однорідність його прислівникових конститuentів, наділених типовими для кожної мови адвербативними суфіксами. Компонентна пропорційність, виявлена у репрезентації української, італійської та англійської систем розподілу еквівалентними («віддзеркаленими») прислівниковими хрононімами, являє собою специфічну відмінність складового наповнення окресленої класифікаційної єдності.

Друга стратегія диференціації темпоральних адвербативів є науково-виваженим механізмом ґрунтовного вивчення функційно-семантичного насичення адвербативних часових маркерів із акцентом на їх вказівній потенції. Схарактеризований у роботі дихотомічний розподіл усього арсеналу українських, італійських та англійських прислівникових часових конкретизаторів на «власне дейктиків» і «напівдейктиків» є фактичним втіленням двох ключових класифікаційних критеріїв: за засобом номінації (превалювання називного / дейктичного елемента у змістовій лексемній структурі) і за способом орієнтації (суб'єктивна / об'єктивна вказівка). Зафіксовані на базі трьох різносистемних мов різнорівні за ступенем

дейктичності адвербативні хрононіми (в українському лінгвістичному комплексі їх кількість складає 58 одиниць, в італійському – 52, в англійському – 40) підлягають розташуванню в межах ієрархічно-влаштованої польової цілісності – Прислівникового Вказівного Поля Часу. Це абстрактне лінгвістичне утворення, роздібнене на ядерну (Ядро, Контактний Біляядерний Простір і Дистантний Біляядерний Простір) і периферійну (Ближня Периферія і Далека Периферія) зони, є невід’ємним сегментом співвіднесеного із ФСП темпоральності Вказівного Поля Часу. В результаті класифікації темпоральних адвербативів за рівнем їх дейктичності було з’ясовано, що найбільш гармонійною (у композиційному, рольовому і значеннєвому аспектах) позицією згаданої прислівникової польової сукупності часових вказівників є Контактний Біляядерний Простір, репрезентований 12 українськими, 11 італійськими та 16 англійськими хрононімами, натомість найбільш неоднорідною зоною за згаданими показниками є Далека Периферія (десятикомпонентна в українськомовній та італійськомовній кваліфікативних версіях і однокомпонентна – в англійськомовній).

В авторському класифікаційному процесі реалізаторами ілюстративно-пояснювального функційного навантаження були тематично гетерогенні фрази, вилучені із національних українських, італійських та англійських публіцистичних друкованих та електронних джерел і наділені відповідною прислівниковою одиницею.

Виконане дослідження створює передумови для конкретизації подальших напрямів висвітлення окресленої проблематики. Зокрема, видається доцільним у перспективі трансформувати лінгвістичний ракурс вивчення темпорального адвербатива і схарактеризувати цю лексемну єдність на матеріалі близькоспоріднених мов; надати аргументовану оцінку місцю прислівника у лексико-семантичному полі часу, а також здійснити глибинний аналіз інших лексичних часових актуалізаторів у їх порівнянні із адвербативом за такими параметрами, як структура, семантика і функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адмони В. Г. Основы теории грамматики. М. : Наука, 1964. 107 с.
2. Аксаков К. С. Несколько слов о нашем правописании. М. : К. С. Аксакова сочинения филологические, 1875. 406 с.
3. Андреева Н. В. Функциональная семантика хрононимов в нарративном тексте: на материале современного немецкого языка : дисс ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Волгоградск. госуд. ун-т. Волгоград, 2008. 141 с.
4. Артемова О. А. Лексические актуализаторы темпорального дейксиса в белорусском языке: семантико-типологический аспект. *Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates*. 2017. Т. 3. № 2. С. 23 – 31.
5. Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры. *Логический анализ языка. Язык и время.* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. М. : Издательство «Индрик», 1997. С. 51 – 61.
6. Барсов А. А. Российская грамматика Антона Алексеевича Барсова. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. 776 с.
7. Барчук В. М. Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект. *Мовознавство*. 2011. № 6. С. 64 – 76.
8. Барчук В. М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
9. Бачишина О. Б. Мовне вираження часу та простору в українській химерній прозі : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016. 408 с.
10. Белоусенко П. И. История и особенности образования наречий времени в украинском языке : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. Наук : 10.02.02. К., 1982. 24 с.
11. Биккулова Н. М. Лексико-грамматические средства темпоральной семантики и полевой подход к изучению их функционирования в тексте (на материале немецкого языка). *Вестник*

Оренбургского государственного педагогического университета. 2015. № 2 (14). С. 152 – 161.

12. Бобыльченко В. В. Фатический метакоммуникатив в свете теорий функционально-семантических и функционально-прагматических полей. *Известия Южного федерального университета. Филологический науки*. 2011. № 2. С. 142 – 149.

13. Бондар О. І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 1998. 34 с.

14. Бондарко А. В. Грамматическая категория и контекст. Л. : Наука, ЛО, 1971. 114 с.

15. Бондарко А. В. Категория временного порядка и функции глагольных форм вида и времени в высказывании (на материале русского языка). *Межкатегориальные связи в грамматике* / отв. ред. А. В. Бондарко. Санкт-Петербург, 1996. С. 6 – 21.

16. Бондарук Е. В. Классификация лексических указателей будущего времени (на материале немецкого языка). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2015. № 11 (53). Ч. I. С. 29 – 33.

17. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. М. : Учпедгиз, 1959. 623 с.

18. Бышкина В. Н. Адвербиальное выражение функционально-семантической категории темпоральности (на материале русского и английского языков) : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. Наук : 10.02.19. Саратов, 2013. 23 с.

19. Васильев Л. В. Современная лингвистическая семантика. М. : Высшая школа, 1990. 176 с.

20. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і головн. ред В. Т. Бусел. К.; Ірпінь ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

21. Вербовий М. В. Формування складу й розвиток словотвірної структури прислівників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук : 10.02.02. Київ, 1994. 14 с.
22. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 328 с.
23. Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. М. : Высшая школа, 1986. Изд. 3. 639 с.
24. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові: монографія. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 328 с.
25. Вихованець І. Р. Темпоральність. *Українська мова: енциклопедія* / редкол. : В. М. Русанівський та ін. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 681.
26. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академ. граматики укр. мови. К. : Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
27. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К. : Наукова думка, 1988. 256 с.
28. Всеволодова М. В. Поля, категории и концепты в грамматической системе языка. *Вопросы языкознания*. 2009. № 3. С. 76 – 99.
29. Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові : монографія. К. : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 232 с.
30. Гак В. Г. Пространство времени. *Логический анализ языка: язык и время* / отв. ред.: Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. 1997. С. 122 – 130.
31. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32 – 44.
32. Горбачевский А. А. Теория языка. Вводный курс : учебное пособие. М. : ФЛИНТА, Наука, 2011. 280 с.

33. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студент. ВНЗ. К. : Академія, 2004. 337 с.
34. Гошилик Н. С. Лексична репрезентація часу в системі сучасної англійської мови та публіцистичному дискурсі : автореф. на здобуття наук. ступеню канд. філол. Наук : 10.02.04. Харків., 2011. 16 с.
35. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. ; за ред. К. Г. Городенської. Київ, 2017. 752 с.
36. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник / М. Я. Плющ. К. : Вища школа, 2005. 286 с.
37. Грачова А. В. Адвербатив в українській і англійській мовах: класифікаційні параметри, специфіка становлення. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки*. 2016. Вип. XI. С. 33 – 40.
38. Грачова А. В. Еволюція наукової рецепції прислівника в італійській мові. Матеріали Всеукр. наук. конф. «*Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах*» (15 груд. 2016 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. С. 21 – 23.
39. Грачова А. В. Історія граматичного аналізу адвербативної природи (на матеріалі італійської і англійської мов). *Актуальні проблеми науки та освіти: зб. матеріалів XIX підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 316 – 317.*
40. Грачова А. В. Італійська частиномовна система в інтерпретації Дж. Салві. *Актуальні проблеми науки та освіти: зб. матеріалів XX підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2018. С. 315 – 317.*
41. Грачова А. В. Корелятивність взаємозумовлених понять «час» і «темпоральність» у лінгвістичному аспекті їх функціонування. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис» : Збірник наукових праць*. 2018. № 3. С. 68 – 71.

42. Грачова А. В. Методологічна стратегія вивчення семантичного розподілу італійських прислівників у вищій школі. *International research and practice conference «Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine»*: Conference Proceedings. Lublin : Lublin Science and Technology Park S.A., 2017. С. 94 – 98.

43. Грачова А. В. Наукова позиція Л. Серіанні щодо інтерпретації прислівника в системі частин мови. *Сучасний вимір філологічних наук*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: м. Львів, 21 – 22 липня 2017 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2017. С. 103 – 106.

44. Грачова А. В. Прислівник як обов'язковий компонент функційно-семантичного поля темпоральності. *Studia Philologica. Філологічні студії*: Збірник наукових праць. 2018. Вип. 10. С. 59 – 65.

45. Грачова А. В. Семантичні різновиди прислівника в італійській мові та методологія їх аналізу у вищій школі. *Методичні студії*. Збірник науково-методичних праць. 2016. Вип. 5. С. 79 – 89.

46. Грачова А. В. Становлення частиномовної системи української, англійської та італійської мов. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2017. Вип. 3. С. 13 – 17.

47. Грачова А. В. Статус прислівника в системі частин мови: основні підходи до аналізу (на матеріалі української та італійської мов). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки*. 2015 № 1 – 2. С. 63 – 72.

48. Грачова А. В. Типологічні виміри класифікаційних ознак прислівника у різносистемних мовах (на матеріалі української, англійської та італійської мов). *Studia Philologica. Філологічні студії*: Збірник наукових праць. 2017. Вип. 9. С. 41 – 46.

49. Грачова А. В. Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських

публіцистичних текстів). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (51), Issue: 176 / Editor-in-Chief: Dr. Xénia Vámos. Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2018. С. 35 – 38.

50. Греч Н. И. Пространная русская грамматика. Санкт-Петербург : Въ Типографіи Издателя, 1830. Т. 1. 407 с.

51. Гримашевич Г. І. Прислівники зі значенням «спосіб пересування людини» в середньополіських говірках Житомирської області. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Вип. 21. С. 65 – 67.

52. Гримашевич Г. І. Прислівники часу на позначення частин доби в середньополіських говірках Житомирської області. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство)*. 2016. Т. 189. С. 26 – 30.

53. Гримашевич Г. І. Статус прислівника в сучасному мовознавстві: традиції та модерн. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура* : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 16 березня 2016 року з нагоди 15-річчя кафедри українознавства. Львів : Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2016. С. 20 – 22.

54. Губанова В. П. Три статуса наречных лексем в английском языке (адьюнкты, дизьюнкты, коньюнкты). *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2007. С. 21 – 24.

55. Гулидова Е. Н. Грамматика русских наречий: лингводидактический аспект (на материале работы во франкоязычной аудитории) : дисс. ... канд. филол. наук : 13.00.02 / Московск. госуд. ун-т им. М. В. Ломоносова. М., 2016. 277 с.

56. Гулимова А. Д. Концептуальные основания лексико-семантической категории времени в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Московск. госуд. лингвист. ун-т. М., 2015. 230 с.

57. Гулыга Е. В., Шендельс Е. И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. М. : Просвещение, 1969. 184 с.

58. Даниленко В. П. История русского языкознания: курс лекций. М. : Флинта: Наука, 2009. 320 с.
59. Демченко И. Г. Лексические уточнители временных отношений в современном немецком языке автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04. М., 1973. 18 с.
60. Дешериева Т. И. Лингвистический аспект категории времени в его отношении к физическому и философскому аспектам. *Вопросы языкознания*. 1975. С. 111 – 117.
61. Джигоева М. Г. Русская временная лексика как фрагмент языковой картины мира : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : 10.02.02. Симферополь, 2002. 16, [1] с.
62. Ерзинкян Е. Л. Семантика и прагматика дейктического слова (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соиск. ученой степени д-ра филол. наук : 10.02.07. Ереван, 2012. 54 с.
63. Есперсен О. Философия грамматики. М. : Изд-во иностран. лит., 1958. 404 с.
64. Жеребков В. А. Опыт описания грамматической категории времени в системе немецкого глагола. Калинин : КГПИ, 1970. 198 с.
65. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: підруч. для філол. ф-ів пед. ін.-ів. К. : Вища школа, 1972. Ч. 1. 402 с.
66. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Морфологія : Монографія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 437 с.
67. Зубец О. П. Темпоральность. *Современная западная философия: словарь* / сост. В. С. Малахов, В. П. Филатов. М. : ТОН – Остожье, 1991. С. 298.
68. Иванова И. П., Буракова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка : Учебник. М. : Высшая школа, 1981. 285 с.

69. Избранные труды. Т. 1. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. М. : Языки русской культуры; Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. 767 с.

70. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. М. : ЛитРес, 2003. 569 с.

71. Исакова Ю. П. Категорії аспектуальності та темпоральності в системі італійського й українського дієслова: зіставний аспект : автореф. на здобуття наук. ступеню канд. філол. Наук : 10.02.17. Київ, 2008. 23 с.

72. Ключева Е. В. Актуализация пространственно-временного дейксиса в языке электронного общения (на материале немецкоязычных интернет-дневников) : дисс ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Московск. городск. пед. ун-т. Москва, 2016. 168 с.

73. Ковбаско Ю. Г. Транспозиційний потенціал прислівників темпоральності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. С. 174 – 181.

74. Козачук Г. О. Українська мова. К. : Вища школа, 1991. 398 с.

75. Королева Е. И. Экспрессивные грамматические средства языка в аспекте функционально-семантического поля (на материале современной британской беллетристики) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Уральск. федер. ун-т им. перв. Презид-та России Б Н. Ельцина. Екатеринбург, 2016. 221 с.

76. Кравченко А. В. Принципы теории указательности : автореф. дисс. на соиск. ученой степени д-ра филол. наук : 10.02.19. Москва, 1995. 54 с.

77. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). *Язык и наука конца XX века*. 1995. С. 143 – 244.

78. Кузнецова Е. В. Части речи и лексико-семантические группы слов. *Филологические науки*. 1975. №5. С. 78 – 86.

79. Куц О. В. Парадигматичне функціонування категорії темпоральності у структурі простого речення з предикатами дії. *Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2012. № 9. С. 116 – 129.
80. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. М. : Прогресс, 1978. 544 с.
81. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова (Морфологія). К. : Вища школа, 1983. 264 с.
82. Ліхошерстова М. Ю. Темпоральні іменники і прислівники як основні лексичні засоби вираження часу (на матеріалі сучасної арабської і української мов). *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2015. Т. 18. № 2. С.109 –114.
83. Ломоносов М. В. Российская грамматика Михайла Ломоносова. Санкт-Петербург : При Императорской Академіи НаукЪ, 1788. 214 с.
84. Лосева Л. М. Межфразовая связь в текстах монологической речи : автореф. дисс. на соиск. ученой степени д-ра филол. наук : 10.02.02. Одесса, 1969. 36 с.
85. Магомедова А. К. Лексические средства выражения пространственного и темпорального дейксиса даргинского и немецкого языков : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : 10.02.20. Махачкала, 2009. 26 с.
86. Мірченко М. В. Функціонально-категорійні вияви часу в сучасній українській мові. *Мовознавчий вісник*. 2008. Вип. 7. С. 198 – 204.
87. Мыркин В. Я. Вид и время глагола в русском и немецком языках. Л. : Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1989. 125 с.
88. Нефедов В. Д. К вопросу о выделении семантических разрядов обстоятельства времени в современном немецком языке. *Вопросы грамматики и стилистики немецкого языка*. 1972. С. 23 – 34.
89. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV—XVII. ст. К. : Наукова думка, 1985. 224 с.
90. Новая философская энциклопедия: [в 4 т.] / предс. научно-редакц. совета В. С. Степин. М. : Мысль, 2010. Т. 1. 744 с.

91. Павловский А. П. Грамматика малороссийского наречия, или грамматическое показание существеннейших отличий, отдаливших малоросское наречие от чистого русского языка, сопровождаемое разными по сему предмету замечаниями и сочинениями. Санкт-Петербург : типография В. Плавильщикова, 1818. 115 с.

92. Падучева Е. В. Семантические исследования : Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива. М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. 464 с.

93. Пальцева В. А. Полевая структура наречия в чешском языке в ракурсе взаимопроницаемости классов слов : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.03 / Московск. госуд. ун-т им. М. В. Ломоносова. М., 2016. 151 с.

94. Панков Ф. И. Категория наречной темпоральности и ее речевые реализации. *Язык, сознание, коммуникация*. 1997. Вып. 1. С. 161 – 174.

95. Панков Ф. И. Функционально-коммуникативная грамматика русского наречия : дисс. ... док-ра филол. наук : 10.02.01 / Московск. госуд. ун-т им. М. В. Ломоносова. М., 2009. 844 с.

96. Первухина Е. В. Наречия времени и пространства в архангельских народных говорах: семантический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Московск. госуд. ун-т им. М. В. Ломоносова. М., 2002. 268 с.

97. Петрушина О. В. К семантической характеристике наречий времени (по материалам словарей). *Лингвистические статьи: Материалы VIII конференции преподавателей русского языка педагогических институтов Московской зоны*. М. : 1974. Вып. 2. Ч. 1. С. 85 – 89.

98. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. М. : Языки славянской культуры, 2001. 544 с.

99. Подтелкова М. А. Адвербиальные средства репрезентации универсальной категории времени : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04. Вологоград, 2008. 24 с.

100. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Закарпаття, 1999. 236 с.
101. Помірко Р. С., Дудок Р. І. Дейксис як термінотвірний компонент. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови.* 2012. Вип. 19. С. 3 – 10.
102. Потаенко Н. А. Языковая темпоральность. Содержательные аспекты : Научная монография. Пятигорск : ПГЛУ, 2007. 310 с.
103. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике. М. : Учпедгиз, 1968. Т. 3. 552 с.
104. Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры / отв. ред. А. В. Бондарко, С. В. Шубин. СПб. : Наука, 2005. 480 с.
105. Романюк С. А. Грамматна структура категорії темпоральності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 19 с.
106. Романюк С. А. Структура категорії темпоральності в сучасній українській мові. Варшава : Sowa Sp. Z o.o., 2012. 235 с.
107. Русакова Н. В. Темпоральные (лексические) и референциальные свойства текста типа «описание» : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Бурятск. госуд. ун-т. Улан-Удэ, 2006. 164 с.
108. Русская грамматика / под гл. ред. Н. Ю. Шведовой. М. : Наука, 1980. Т. 1. 789 с.
109. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
110. Словник української мови. В 11 т. / за ред І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980.
111. Смотрицкий М. Грамматіки славенскія правильное синтагма : Факсимільне видання 1619 року. К. : Наукова думка, 1979. 502 с. URL: <http://litopys.org.ua/smotrgram/sm.htm> (дата звернення: 09.04.2016).
112. Соколова С. О. Час та його відображення в граматичних категоріях дієслова. *Мовознавство.* 1995. № 4 С. 11 – 17.

113. Сребрянская Н. А. Дейксис и его проекции в художественном тексте : Монография. Воронеж : ВГПУ, 2005. 255 с.
114. Стопочева-Мойер А. Ю. Время в контексте языка и культуры; минимальные единицы членения: на материале английского языка : дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Московск. госуд. ун-т им. М. В. Ломоносова. М., 2007. 168 с.
115. Суник О. П. Общая теория частей речи. М., Ленинград : Наука, 1966. 130 с.
116. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. К. : Вища школа, 2002. 440 с.
117. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / під заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1969. 588 с.
118. Сюта Г. М. Способи лексичного вираження художнього часу в поезії Емми Андієвської : (на матеріалі зб. «Кав'ярня»). *Гуманітарна освіта у вищих технічних закладах України*. 2002. Вип. 1. С. 14 – 19.
119. Талаш І. О. Функціонально-семантичне поле темпоральності в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. филол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2007. 23 с.
120. Тарасова Е. В. Языковое поле темпоральности в синхронии и диахронии : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Краснодарск. госуд. ун-т. Краснодар, 1993. 321 с.
121. Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / отв. ред. А. В. Бондарко. Л. : Наука, 1987. 348 с.
122. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. В. Бондарко. Л. : Наука, 1990. 264 с.
123. Туркина И. В. Функционирование конститuentов поля темпоральности в английском и немецком языках : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2006. 28 с.

124. Устинова Е. В. Функционально-семантическое поле агентивности / неагентивности в современном русском литературном языке XX – нач. XXI вв. : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Южн. Федер. ун-т.. Ростов-на-Дону, 2007. 165 с.
125. Фант М. О. Складнопідрядне речення з підрядним часу в ранньонововерхньонімецькій мові: структурний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Житомирськ. Державн. ун-т. ім. Івана Франка. Житомир, 2016. 224 с.
126. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: Монографія. К. : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.
127. Шахматов А. А. Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку: учение о частях речи. М. : Государственное учебно-педагогическое изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1952. 275 с.
128. Шубина О. Ю. Семантические и понятийные категории как основа для сопоставления различных языков. *Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета*. 2003. Том 3. № 1. URL: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/2003/v1/a11.html> (дата звернення: 21.02.2018).
129. Щерба Л. В. О частях речи в русском языке. *Избранные работы по русскому языку*. 1957. С. 63 – 84.
130. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). М. : Гнозис, 1994. 344 с.
131. Aarts B., Chalker. S., Weiner. E. *The Oxford Dictionary of English Grammar: 1000 Entries*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 453 p.
132. Accarigi A. *Vocabolario, grammatica et orthographia de la lingua volgare, con ispositioni di molti luoghi di Dante, del Petrarca, et del Boccaccio*, 1543. 317 p.
133. *Adverbials: The interplay between meaning, context, and syntactic structure* / Edited by J. R Austin, S. Engelberg, G. Rauh. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2004. Vol. 70. 306 p.

134. Adverb licensing and clause structure in English / Edited by D. Haumann. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2007. Vol. 105. 435 p.
135. Adverbs and adverbial adjuncts at the interfaces / Edited by K. É. Kiss. Berlin : Walter de Gruyter, 2009. 387 p.
136. Alberti L. B. Grammatichetta e altri scritti sul volgare / Editore G. Patota. Roma : Salerno Editrice, 1996. 89 p.
137. Astesiano A. Gli avverbi. *Quaderni del Laboratorio di linguistica a cura di I. Ricci e C. Bertini.* 2007. URL : http://linguistica.sns.it/QLL/QLL07_08/Astesano.PDF
138. Battaglia S., Perniconi V. La grammatica italiana di S. Battaglia [e] V. Perniconi. Torino : Loescher Editore, 1963. 250 p.
139. Bellisomi F. Gramatica della lingua italiana del canonico Ferdinando Bellisomi. Torino : Presso la tipografia Canfari ed il libraio Giuseppe Ignazio Reviglio e figlio, 1837. 414 p.
140. Bellisomi F. Grammatica delle due lingue italiana e latina compilata e proposta per uso de' ginnasj della Lombardia dal canonico Ferdinando Bellisomi. Milano : Coi tipi di Giuseppe Pogliani, 1824. 432 p.
141. Borgonovo P., Drago M., Tagliaferri S. Tirocini formativi attivi. Milano : Alpha Test, 2012. 217 p.
142. Bullions P. An analytical and practical grammar of the English language. New York : Pratt, Woodford, Farmer & Brace, 1854. 258 p.
143. Buommattei B. Della lingua toscana di Benedetto Buommattei. Firenze : Per Zanobi Pignoni con licenza de' sup. e privilegio, 1643. 416 p.
144. Cambridge Dictionary : веб-сайт. URL : <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
145. Chapman R. L. Adverb. *The Encyclopedia Americana* / Edited by B. S. Cayne, 1973. P. 194.
146. Chidetti G. Linguistica. Milano : Antonio Vallardi Editore, 2008. 276 p.

147. Comparative studies in word order variation: Adverbs, pronouns, and clause structure in Romance and Germanic / Ch. Laenzlinger. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1998. Vol. 20. 371 p.
148. Compendio di regole grammaticali della lingua italiana. Livorno : Presso la Società tipografica, 1801. 84 p.
149. Comrie B. Tense. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 139 p.
150. Corticelli S. Regole ed osservazioni della lingua toscana. Firenze : Per D. Batelli e Compagni, 1845. 430 p.
151. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language. London, New York, Sydney, Toronto : BCA, 1998. 491 p.
152. Curme G. O. English grammar. New York : Barnes & Noble Books, 1947. 308 p.
153. Dardano M., Trifone P. Grammatica italiana con nozioni di linguistica. Bologna : Zanichelli Editore S. p. A., 1995. 825 p.
154. Diez F. C. Grammatik der romanischen Sprachen. Bonn : E. Weber, 1858. 484 s.
155. English Historical Syntax and Morphology: Selected papers from 11 ICEHL, Santiago de Compostela, 7 11 September 2000 / Edited by T. Fanego, M. J. Lòpes-Couso, J. Pérez-Guerra. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2002. 306 p.
156. English Oxford Living Dictionaries : веб-сайт. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/>
157. Fillmore Ch. Deictic Categories in the Semantics of «Come». *Foundations of Language : International Journal of Language and Philosophy*. 1966. Vol. 2, № 3. P. 219 – 232.
158. Fillmore Ch. Towards a Discriptive Framework for Spatial Deixis. *Space, Place and Action : Studies in Deixis and Related Topics* / Edited by R. Jarvella and W. Klein. Chichester, NY., 1982. P. 31 – 59.

159. Fisk A. Myrray's English grammar simplified; designed to facilitate the study of the English language; comprehending the principles and rules of English grammar, illustrated by appropriate exercises; to which is added a series of questions for examination. Troy, N. Y. : By Z. Clark, 1822. 191 p.

160. Fortunio G. F. Regole grammaticali della volgar lingua. Venezia : Per Bernardino de'Viani, 1516. 36 p.

161. Garzanti Linguistica : веб-сайт. URL : <https://www.garzantilinguistica.it/ricerca/>

162. Gherardini G. Appendice alle grammatiche italiane dedicata agli studiosi giovanetti da Giovanni Gherardini. Milano : Dalla stamperia di Paolo Andrea Molina, 1847. 644 p.

163. Gorra E. Morfologia italiana. Milano :Ulrico Hoepli, 1895. 184 p.

164. Goudar L., Fonseca de Evora J. M. Nuova grammatica italiana e francese di Lodovico Goudar corretta ed arricchita per la prima volta di regole e spiegazioni intorno la moderna pronunzia e la natura de' dittonghi francesi, ricavate dalle opere de' migliori grammatici viventi. Livorno : Dalla tipografia di Giulio Sardi, 1833. 386 p.

165. Harris J. Hermes or a philosophical inquiry concerning universal grammar. Dublin : Printed for James Williams, 1773. 504 p.

166. Haspelmath M. From space to time: Temporal adverbials in the World's languages. Munchen, Newcastle : LINCOM EUROPA, 1997. 188 p.

167. Haspelmath M. Word classes / parts of speech. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* / Edited by N. J. Smelser & B. Baltes. Amsterdam, 2001. P. 16538 – 16545.

168. Hort W. J. An introduction to English grammar: equally adapted to domestic and to school education. London : Printed for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Paternoster-Row, 1822. 232 p.

169. Huddleston R. Introduction to the grammar of English. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. 483 p.

170. Il nuovo dizionario italiano De Mauro : веб-сайт. URL : <http://dizionario.internazionale.it/> (дата звернення 22.12.2015).
171. Jespersen O. Essentials of English grammar. Abingdon: Routledge, 1933. 400 p.
172. Jonson Ben. The English grammar, made by Ben. Jonson, for the benefit of all strangers, out of his observation of the English language, now spoken and in use. *The works of Ben. Jonson* / Edited by P. Whalley. London, 1756. P. 217 – 301.
173. Klein W. Tempus, Aspekt und Zeitadverbien. *Kognitionswissenschaft*. 1992. № 2. S. 107 – 118.
174. Kurylowicz J. The inflectional categories of Indo-European. Heidelberg : C. Winter, 1964. 246 p.
175. Levinson S. C. La pragmatica. Milano : Il Mulino, 1985. 496 c.
176. Lezioni di gramatica italiana per uso de' giovanetti. Napoli : Tipografia nella pietà de' Turchini, 1829. 278 p.
177. Longobardi F. Il torto e'l diritto del non si pvo. Bologna : Per Giofetto Longhi, 1674. 422 p.
178. Lyon C. J. Analysis of the seven parts of speech of the English language. Edinburgh : Printed for Oliver & Boyd, Tweeddale-Court; and Simkin & Marshall, 1832. 146 p.
179. Manni D. M. Lezioni di lingua toscana di Domenico M. Manni. Milano : Per Giovanni Silvestri, 1824. 214 p.
180. Mazza M. C. L'Aggettivo e l'avverbio in italiano e in cinese: analisi contrastiva e proposte glottodidattiche. *Italiano LinguaDue*. 2011. V. 3. № 2. P. 55 – 78.
181. Migliorini B. Lingua d'oggi e di ieri. Caltanissetta, Roma : S. Sciascia, 1973. 362 p.
182. Minisci A. Grammatica italiana. Milano : Alpha Test S.r.l., 2005. 128 p.

183. Mottura C., Parato G. Nuova grammatica della lingua italiana con brevi nozioni intorno ai principali generi di componimento da uso delle scuole. Roma : Presso G. B. Paravia e Comp. Tip. – Librai, 1872. 162 p.
184. Nesfield J. C. Manual of English grammar and composition. London : Macmillan & Co, 1898. 360 p.
185. Nuhiu M. Morphological contrastive analysis of adverbs in English and Albanian language. *European journal of research on education*. 2014. Vol. 2. C. 98 –102.
186. Ostrovska L. Expression of Temporal Semantics by Attributive Constructions *Linguistic Studies: collection of scientific papers*. 2014. Vol. 29. URL : <http://www.linguisticstudies.org/home/linguistics-studies/volume-29/theoretical-issues-of-syntax/expression-of-temporal-semantics-by-attributive-constructions#TOC-Article>. (дата звернення: 05.09.2018).
187. Pagano V. Grammaticografia. Storia ed evoluzione di una disciplina antica : веб-сайт. URL : <https://www.letteratour.it/critica/B00gramma01.asp> (дата звернення: 15.06.2016).
188. Paria G. Grammatica della lingua italiana di Giuseppe Paria. Torino : Per Giacinto Marietti, 1844. 398 p.
189. Petkanov I. La grammatica italiana: fonetica e morfologia. Sofia : Casa editrice «Nauka i iskustvo» («Scienza ed arte»), 1956. 245 p.
190. Pomba G. Nuova enciclopedia popolare ovvero Dizionario generale di scienze, lettere, arti, storia, geografia, ecc. ecc. Torino : Stamperia Sociale degli artisti tipografi, 1841. T. 1. 1502 p.
191. Ponza M. Della grammatica della lingua italiana. Torino : Presso Gaetano Balbino, 1834. 432 p.
192. Posthumus L. The distinction between absolute and relative tenses with reference to Zulu (and other Bantu languages). *Hermēneus. Revista de Traduccion e Interpretacion*. 2001. Num. 3. P. 279 – 304.
193. Puoti B. Regole elementari della lingua italiana. Milano : Dallo Stabil. Tipografico del Dott. Boniotti, 1856. 216 p.

194. Ramat P., Ricca D. Prototypical adverbs: On the scalarity / radiality of the notion ADVERB. *Rivista di linguistica*. 1994. Vol. 6.2. P. 289 – 326.
195. Rauh G. Adverbs as a linguistic category (?). *Adverbs. Functional and diachronic aspects* / Edited by K. Pittner, D. Elsner, F. Barteld. Amsterdam, Philadelphia, 2015. C. 19 – 46
196. Ravera Aira G., Maurizzi R., Piazzini F. Grammatica Italiana ad uso delle Scuole Medie Superiori. Bologna : Paccagnella Editore S.p.A., 1979. 765 p.
197. Renzi L., Salvi G., Cardinaletti A. Grande grammatica italiana di consultazione. Bologna : Società editrice il Mulino S.p.A., 2001. 644 p.
198. Ricca D. Adverbs. *New Perspectives on Historical Latin Syntax. Constituent syntax: adverbial phrases, adverbs, mood, tense* / edited by Ph. Baldi, P. Cuzzolin . Berlin, New York, 2010. V. 2. P. 109 – 191.
199. Rigotti E., Cigada S. La comunicazione verbale. Santarcangelo di Romagna : Maggioli S.p.A., 2013. 312 p.
200. Rodinò L. Grammatica novissima della lingua italiana di Leopoldo Rodinò. Napoli : Presso Giuseppe Margheri editore, 1863. 278 p.
201. Romani G. Teorica della lingua italiana. Milano : Per Giovanni Silvestri, 1826. 380 p.
202. Sabatini F. L'«italiano dell'uso medio»: una realtà tra le varietà linguistiche italiane. *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart* / a cura di G. Holtuse e E. Radtke. Tubinga, 1985. C. 154 – 185.
203. Salvi G. La classificazione delle parti del discorso. *Cultura e costruzione del culturale. Fabbriche dei pensieri in Italia nel Novecento e verso il terzo Millennio*. Budapest : Ponte Alapítvány, 2014. P. 55 – 74.
204. Schachter P., Shopen T. Parts-of-speech systems. *Language typology and syntactic description* / Edited by T. Shopen. New York, 2007. V. 1. P. 1 – 60.
205. Serianni L., Castelvechi A. Italiano. Milano : Garzanti Libri S.p.A., 2000. 610 p.
206. Sivieri A. Grammatica italiana: per la scuola media. Milano : G. Principato, 1964. 343 p.

207. Soave F. Grammatica ragionata della lingua italiana di Francesco Soave. Napoli : Dalla tipografia Pizantropica, 1840. 172 p.
208. Sweet H. A new English grammar logical and historical. Oxford : At the Clarendon Press, 1900. 534 p.
209. Tavoni M. Storia della lingua italiana: Il Quattrocento. Padova : libreriauniversitaria.it edizioni, 2015. 454 p.
210. Tekavčić P. Grammatica storica dell'italiano: Morfosintassi. Bologna : Il Mulino, 1980. P. 2. 600 p.
211. Topic, struttura dell'informazione e acquisizione linguistica / sotto redazione di M. Chini. Milano : FrancoAngeli s.r.l., 2010. 258 p.
212. Tóth L. La comunicazione e la linguistica italiana (Dispense elettroniche per gli studenti universitari della formazione docenti di MA) : веб-сайт. URL: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/la_comunicazione/index.html (дата звернення 21.06.2017).
213. Tóth L. Su una categoria semantico-funzionale in italiano. *Nuova corvina. Rivista di italianistica*. 2002. № 12. P. 40 – 49.
214. Trabalza C. Storia della grammatica italiana. Milano : Ulrico Hoepli, 1908. 561 p.
215. Treccani la cultura italiana. Il vocabolario : веб-сайт. URL : <http://www.treccani.it/vocabolario/>. (дата звернення 15.10.2016).
216. Trissino G. G. Grammaticetta di M. Giovan Giorgio Trissino. Vicenza : Per Tolomeo Ianiculo, 1529. 56 p.
217. Turner J. R. The works of William Bullokar. Leeds : The University of Leeds, School of English, 1969. Vol. II. 360 p.
218. Vanzon C. A. Grammatica ragionata della lingua italiana. Livorno : Dai torchi di L. Angeloni, 1834. 412 p.
219. Walker E., Elsworth S. Grammar practice for upper-intermediate students with key. Harlow : Longman, 2000. 209 p.
220. Wharton J. The English Grammar 1654. Menston : Scholar Press, 1970. 109 p. (Facs. repr.).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Газета по-українськи : веб-сайт. URL: <https://gazeta.ua/newspaper>
2. Гордон : веб-сайт. URL: <https://gordonua.com/ukr/>
3. Дзеркало тижня : веб-сайт. URL: <https://dt.ua/>
4. Кореспондент : веб-сайт. URL: <https://korrespondent.net/>
5. Сьогодні : веб-сайт. URL: <https://ukr.segodnya.ua/>
6. Український тиждень : веб-сайт. URL: <http://tyzhden.ua/>
7. Corriere della sera : веб-сайт. URL: <https://www.corriere.it/>
8. Daily Mirror : веб-сайт. URL: <https://www.mirror.co.uk/>
9. Financial Times : веб-сайт. URL: <https://www.ft.com/>
10. Il Giornale : веб-сайт. URL: <http://www.ilgiornale.it/#>
11. Il Messaggero : веб-сайт. URL: <https://www.ilmessaggero.it/>
12. Il Sole 24 Ore : веб-сайт. URL: <https://www.ilsole24ore.com/>
13. La Repubblica : веб-сайт. URL: <https://www.repubblica.it/>
14. La Stampa : веб-сайт. URL: <http://www.lastampa.it/>
15. The Guardian : веб-сайт. URL:
<https://www.theguardian.com/uk?oprd=1>
16. The Independent : веб-сайт. URL: <https://www.independent.co.uk/>
17. The Sun : веб-сайт. URL: <https://www.thesun.co.uk/>
18. The Telegraph : веб-сайт. URL: <https://www.telegraph.co.uk/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Схема 1.

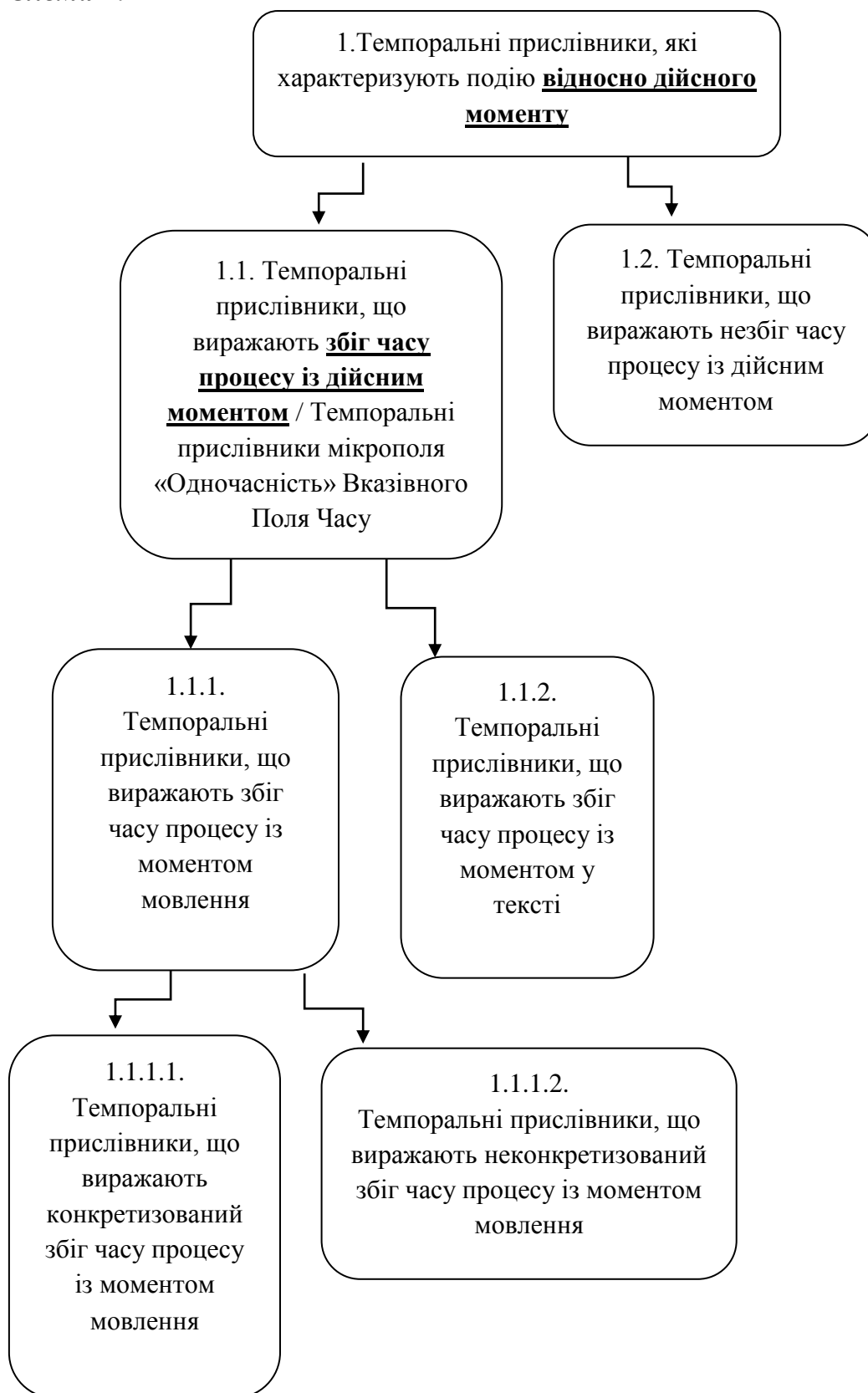
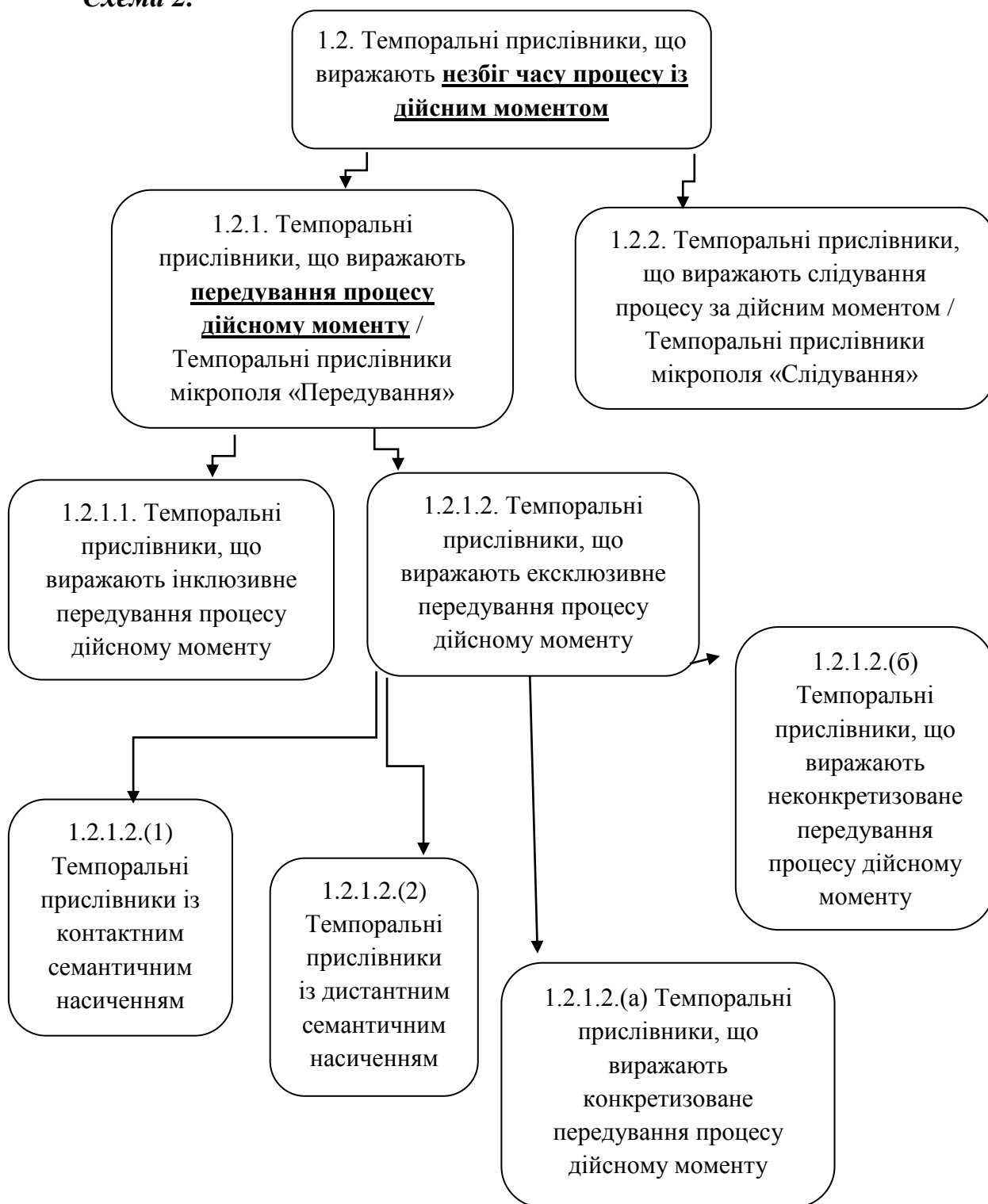
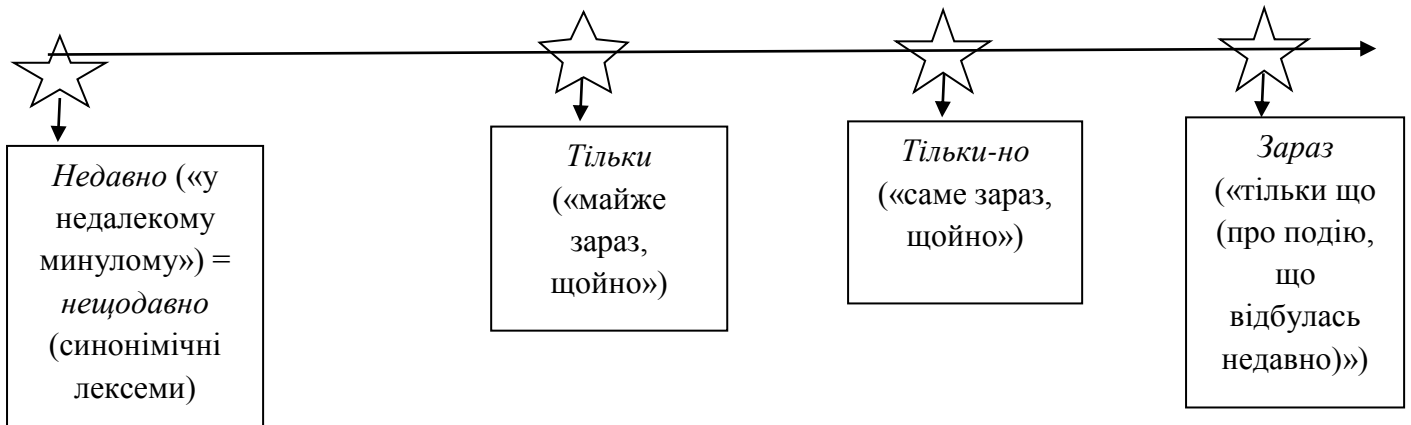

Схема 2.

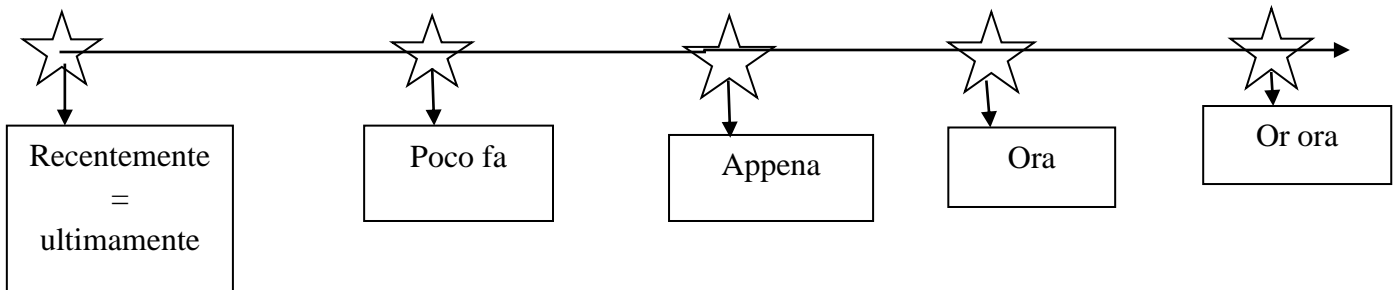

Схема 3. Українські темпоральні прислівники із контактним семантичним наповненням

Схема 4. Італійські темпоральні прислівники із контактним семантичним наповненням

Схема 5. Англійські темпоральні прислівники із контактним семантичним наповненням

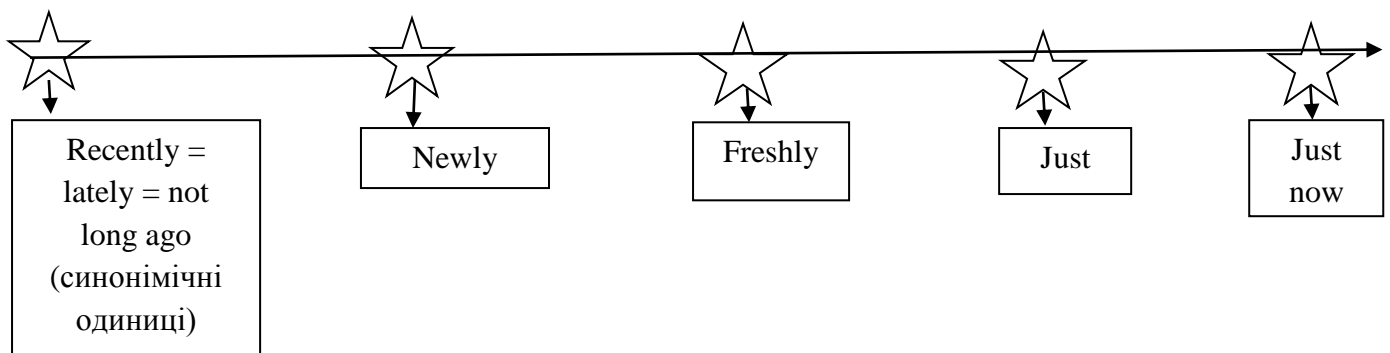
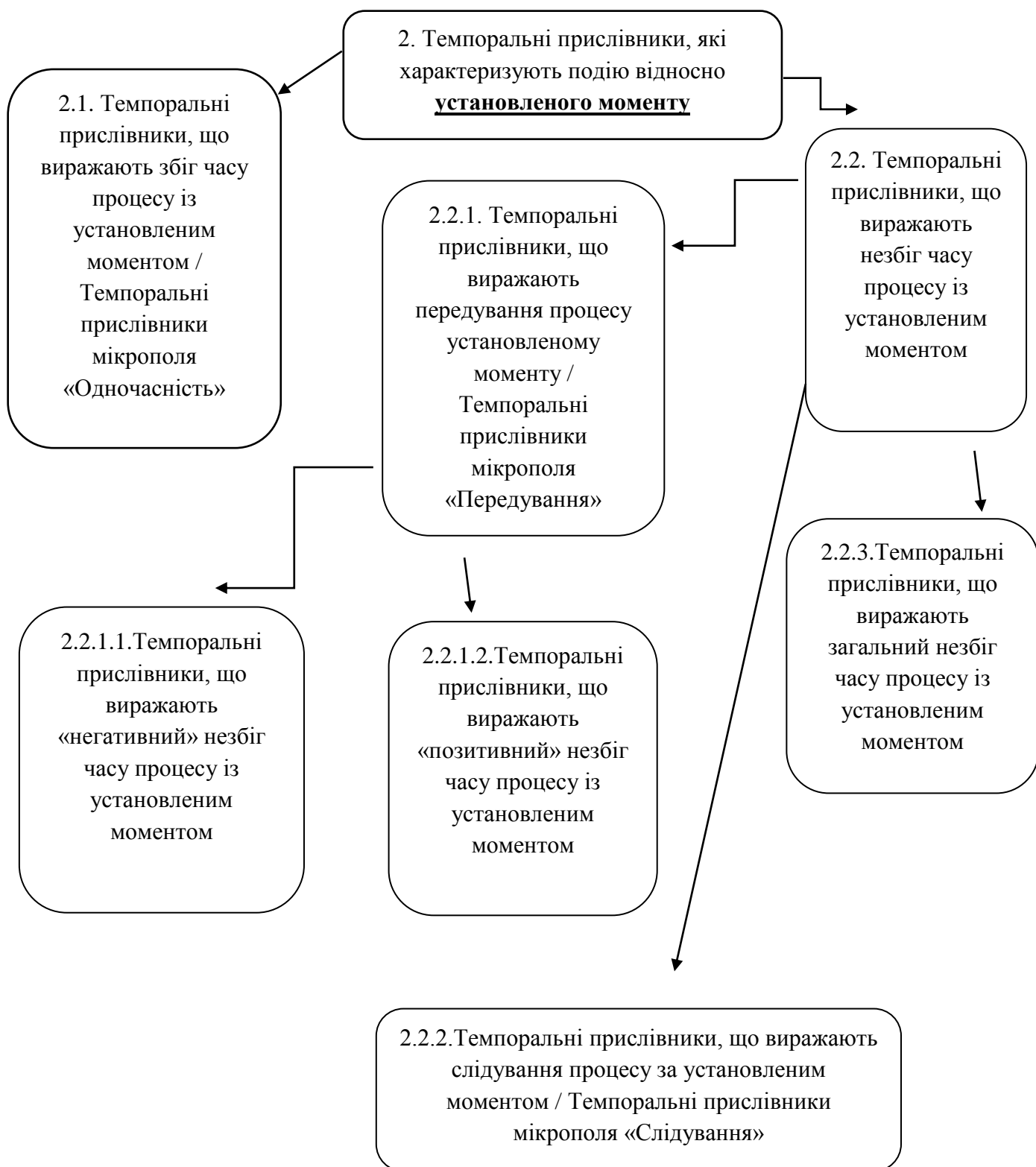

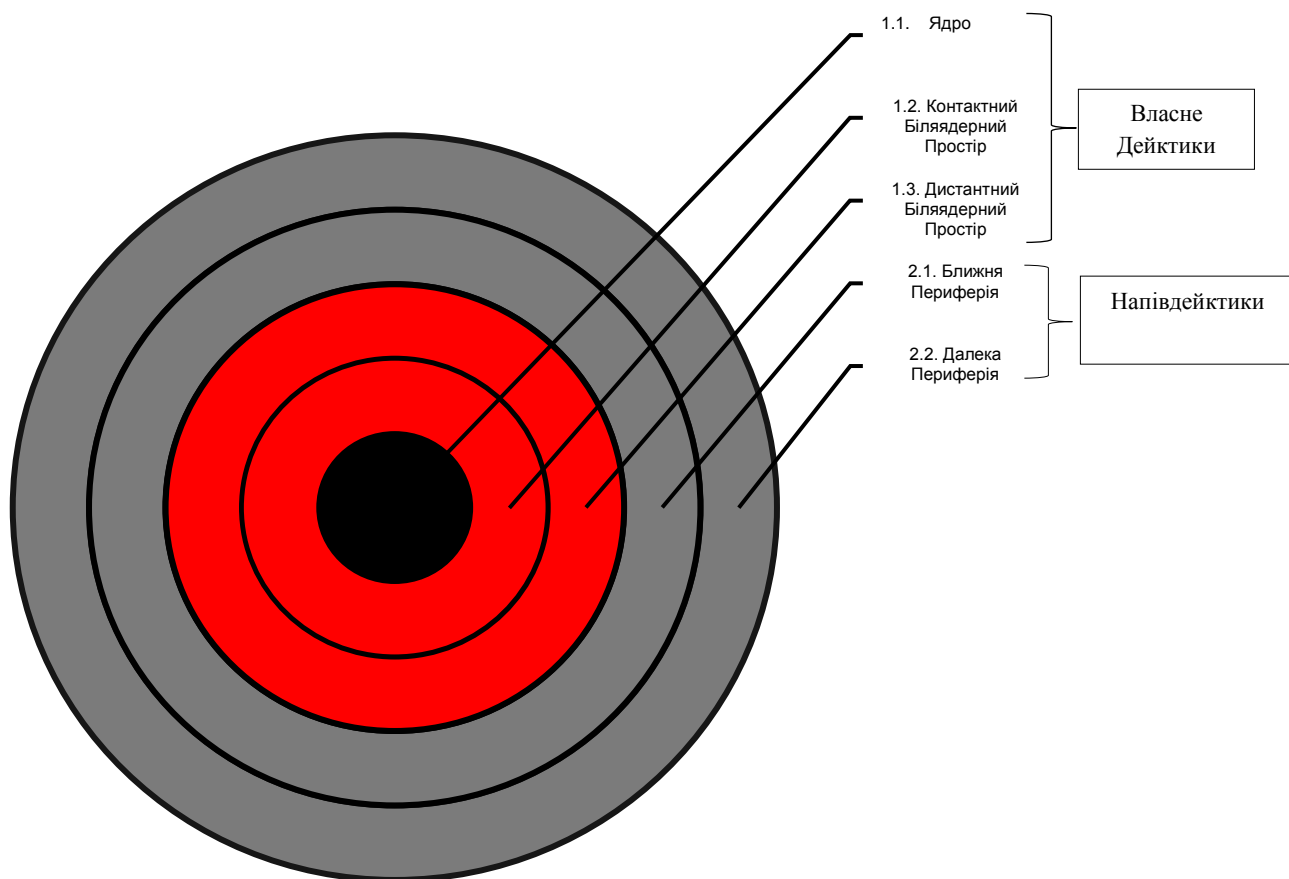
Схема 6.

Схема 7.

Схема 8. Прислівникове Вказівне Поле Часу

ДОДАТОК Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Грачова А. В. Статус прислівника в системі частин мови: основні підходи до аналізу (на матеріалі української та італійської мов). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки.* 2015. № 1 – 2. С. 63 – 72.
2. Грачова А. В. Адвербатив в українській і англійській мовах: класифікаційні параметри, специфіка становлення. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки.* 2016. Вип. XI. С. 33 – 40.
3. Грачова А. В. Становлення частиномовної системи української, англійської та італійської мов. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2017. Вип. 3. С. 13 – 17.
4. Грачова А. В. Типологічні виміри класифікаційних ознак прислівника у різносистемних мовах (на матеріалі української, англійської та італійської мов). *Studia Philologica. Філологічні студії : Збірник наукових праць.* 2017. Вип. 9. С. 41 – 46.
5. Грачова А. В. Корелятивність взаємозумовлених понять «час» і «темпоральність» у лінгвістичному аспекті їх функціонування. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»:* Збірник наукових праць. 2018. № 3. С. 68 – 71.
6. Грачова А. В. Прислівник як обов'язковий компонент функційно-семантичного поля темпоральності. *Studia Philologica. Філологічні студії : Збірник наукових праць.* 2018. Вип. 10. С. 59 – 65.

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Грачова А. В. Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських публіцистичних текстів). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (51), Issue: 176 / Editor-in-Chief: Dr. Xénia Vámos. Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2018. С. 35 – 38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Грачова А. В. Еволюція наукової рецепції прислівника в італійській мові. *Матеріали Всеукр. наук. конф. «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах»* (15 груд. 2016 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. С. 21 – 23.
9. Грачова А. В. Методологічна стратегія вивчення семантичного розподілу італійських прислівників у вищій школі. *International research and practice conference «Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine»*: Conference Proceedings. Lublin : Lublin Science and Technology Park S.A., 2017. С. 94 – 98.
10. Грачова А. В. Історія граматичного аналізу адвербативної природи (на матеріалі італійської і англійської мов). *Актуальні проблеми науки та освіти*: зб. матеріалів ХІХ підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 316 – 317.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

11. Грачова А. В. Семантичні різновиди прислівника в італійській мові та методологія їх аналізу у вищій школі. *Методичні студії. Збірник науково-методичних праць*. 2016. Вип. 5. С. 79 – 89.

12. Грачова А. В. Наукова позиція Л. Серіанні щодо інтерпретації прислівника в системі частин мови. *Сучасний вимір філологічних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.:* м. Львів, 21 – 22 липня 2017 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2017. С. 103 – 106.
13. Грачова А. В. Італійська частиномовна система в інтерпретації Дж. Салві. *Актуальні проблеми науки та освіти:* зб. матеріалів XX підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2018. С. 315 – 317.

ДОДАТОК В

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ І ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження були представлені здобувачем на 10-ти наукових конференціях, у тому числі шести *міжнародних*: Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди 15-річчя заснування кафедри українознавства «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (Львів, 16.03.2016, заочна форма участі), VI Міжнародній науковій конференції молодих учених «Мова і соціум: етнокультурний аспект» (Бердянськ, 20 – 21.10.2016, заочна форма участі), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних наук: досвід науковців та освітян Польщі і України» (Люблін, 28 – 29.04.2017, заочна форма участі), Міжнародній науково-практичній конференції «Інтернаціоналізація як фактор конкурентоспроможності сучасного університету» (Маріуполь, 25 – 26.05.2017, заочна форма участі), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір філологічних наук» (Львів, 21 – 22.07.2017, заочна форма участі), II Міжнародній науково-практичній конференції «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи» (Маріуполь, 18 – 19.04.2018, заочна форма участі); двох *всеукраїнських*: Всеукраїнській науковій конференції «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах» (Вінниця, 15.12.2016, заочна форма участі), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір: здобутки і перспективи» (Київ, 12 – 13.11.2017, очна форма участі); а також на XIX і XX підсумкових науково-практичних конференціях викладачів Маріупольського державного університету (Маріуполь, 03.02.2017, 02.02.2018, заочна форма участі); на Всеукраїнському науковому семінарі «Лексико-граматичні

інновації в слов'янських та неслов'янських мовах: типологія, функції» (Маріуполь, 26 –27.04.2016, очна форма участі), Міжнародному науковому семінарі «Лексико-граматичні інновації в слов'янських та неслов'янських мовах: типологія, функції» (Маріуполь, 16.04.2017, заочна форма участі), засіданні круглого столу «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» (Маріуполь, 30.09.2016, заочна форма участі), а також на дев'ятому і десятому аспірантських семінарах у дистанційному режимі, організованих кафедрою української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету імені Василя Стуса (22.01.2016, 09.03.2016, заочна форма участі).